

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

117546

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE HOŞGÖRÜ
KÜLTÜR VE EĞİTİMİNİN YAYGINLAŞTIRILMASINDA
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YERİ VE ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİNE GÖZÜBÜYÜK

117546

Danışman: Prof.Dr.İsmail DOĞAN

Ankara

Mayıs, 2002

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından **EğITİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ**
Anabilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ ALIşMASI RAPORU olarak
kabul edilmiştir.

Başkan *Prof. Dr. Yahya AKY¼Z*.....(İmza)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Üye *Prof. Dr. İsmail DOĞAN*.....(İmza)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Üye *Prof. Dr. Meral UYSAL*.....(İmza)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../ 2002

(İmza Yeri)

Akademik Ünvani, Adı-Soyadı

Enstit¼ M¼d¼r¼

Meral UYSAL
Prof.Dr.Meral UYSAL
M¼d¼r

ÖNSÖZ

Demokrasi ve hoşgörü kültürü gelenek içinde birbirini tamamlayan olgulardır. Modern yaşantının egemen olduğu toplumlarda da durum böyledir. Dolayısıyla bu iki kavramın birlikte hayata geçirilmesi çağdaş demokratik devletin temel amaçlarındandır. Türkiye Atatürk'ün öngördüğü vizyon doğrultusunda çağdaş toplumların söz konusu hedeflerini benimsemiş bir ülkedir. Ancak her iki olgu, devletlerin temel felsefesi olsa da vatandaşlarının yaşam biçimine ve felsefesine dönüşmediği sürece hayata geçirilmesi mümkün olamaz. Bunu gerçekleştirmek yani demokrasi ve hoşgörüü bireye bir meziyet ve değer olarak kazandırmak bir eğitim işidir.

Eğitim sisteminde devletin rolü ve ağırlığı büyüktür. Fakat devlet kaynak yetersizliği ve yapısal sorunlar nedeniyle bu görevi yerine getirirken çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özel kuruluşların ya da sivil toplum kuruluşlarının bu konuda devlete yardımcı olmaları, diğer bir deyişle sorumluluğu paylaşmaları modern yaşantının gereklerinden birisidir. Nitekim, son yıllarda gerek özel kuruluşların, gerek sivil toplum kuruluşlarının bu doğrultuda faaliyet gösterdiklerine tanık olmaktadır.

Öyleki, toplumsal yaşamın hemen her alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşuna yada gönüllü örgütlenmelere rastlamamak mümkün değildir. Günümüzde demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak bilinen sivil toplum kuruluşları demokratik sürecin gelişme ve yerleşmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitiminin yaygınlaşmasında sivil toplum kuruluşlarının yeri ve önemi göz ardı edilemez. Bu işlevleri itibariyle sivil toplum kavramına açıklık getirebilmek ve sivil toplum

kuruluşlarının önemini ortaya koyabilmek amacıyla araştırmamız beş bölüme ayrılarak ele alınmıştır.

Birinci bölümde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları ve sayıltılarına değinilerek araştırmanın çerçevesi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, tarihsel gelişim süreci içerisinde sivil toplumun nasıl ortaya çıktığına ve ne şekillerde gelişim gösterdiğine ve en sonunda da günümüzde ulaştığı noktaya değinilmiştir. Sivil topluma ilişkin bir tanım yapıldıktan sonra sivil toplum kuruluşları ile ne anlatılmak istendiği üzerinde durularak bu konudaki anlam karmaşası giderilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda demokrasi ve sivil toplum arasındaki ilişkiye diğer bölümde yer verileceğinden demokrasi kavramının tarihsel gelişim süreci ve günümüzdeki anlamına yer verilmiştir. Son olarak, gerek demokrasinin gerek sivil toplumun gelişme ve yerleşmesinde önemli bir unsur olan hoşgörü kavramının analizine geçilmiştir.

Üçüncü bölümde, “Demokrasi - Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği” başlığı altında Demokrasi ve sivil toplum ilişkisi irdelenmeye çalışılmış ve sivil toplumun demokrasi için neden önemli olduğuna değinilmiştir. Ardından, Türkiye’de demokrasi açısından kültürel engeller tespit edilerek, sivil toplum ve devlet ilişkisine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, dört sivil toplum kuruluşu örnek olarak ele alınmıştır. Örnek olarak ele alınan dört sivil toplum kuruluşunun amaçları, faaliyetleri ve ulaştıkları hedefler gözler önüne serilerek bu kuruluşların tanıtılması ve konunun daha somut biçimde ortaya konması amaçlanmıştır. *Beşinci bölümde ise*, örnek olarak ele alınan sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra farklı sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitimini yaygınlaştırmadaki

rollerine değinilmiştir. *Son bölümde* ise değerlendirme yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitiminin yaygınlaştırılmasında, devletin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının varlığına dikkat çekmesi açısından katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Çalışmanın her aşamasında önerileriyle bana yol gösterdiği için, sabrı ve desteği için değerli hocam Prof.Dr.İsmail DOĞAN'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, örnek olarak projede yer alan sivil toplum kuruluşlarından TDV'nin genel koordinatörü Kamil RAİF Bey'e, TEGV'in Etimesgut Dr.Semahat Nusret Arsel Eğitim Parkı yöneticisi Fulya Çay Hanım'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Mine GÖZÜBÜYÜK
Ankara

ÖZET

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE HOŞGÖRÜ KÜLTÜR VE EĞİTİMİNİN YAYGINLAŞTIRILMASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YERİ VE ÖNEMİ

Gözübüyük, Mine

Yüksek Lisans, Eğitim Programları ve Öğretimi Bölümü

Tez Danışmanı: Prof.Dr.İsmail Doğan

Mayıs 2002, 146 sayfa

1980 sonrası dönemde özellikle Doğu Blokundaki sosyalist rejimlerin yıkılarak demokrasiye geçişlerinin ardından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sivil toplum kavramı gündeme gelmiştir. Sivil toplum kavramı üzerine yapılan tartışmalar özellikle demokratikleşme sürecinde sivil toplumun yeri ve önemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde sivil toplum artık demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmektedir. Kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık bir alan olarak kabul edilen bir sivil toplum demokrasinin işlerliği açısından oldukça önemlidir.

Türkiye'de 1946 yılında çok partili yaşama geçiş ile birlikte demokrasi serüvenine başlanmıştır. Demokrasi arada bir kesintiye uğramış olmakla birlikte yoluna devam etmiştir. Demokratik süreçte yaşanan bu olumsuzlukların temelinde sağlıklı bir demokrasi eğitiminin verilemediği dolayısıyla demokrasi kültürünün birey bazında topluma kazandırılmadığı bir çok düşünür tarafından paylaşılmaktadır. Türkiye'de sivil toplum kuruluşları demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitimini yaygınlaştırmada ne gibi faaliyetlerde bulunmaktadır? İşte "*Türkiye'de Demokrasi ve Hoşgörü Kültür ve Eğitiminin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi*" başlıklı bu araştırmada ele alınan problem budur. Dolayısıyla, demokratikleşme süreci göz önüne alındığında

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi üzerinde durmak yararsız olmayacaktır.

Literatür taramasına dayanan araştırmanın evrenini Türkiye’de bu amaca yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleminde ise Ankara ve İstanbul’da merkez veya şubesi bulunan sivil toplum kuruluşları yer almıştır. Örnek olarak ele alınan sivil toplum kuruluşlarından ikisinin (TDV ve TEGV) yetkilileri ile bizzat görüşülerek bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, farklı STK’nın temsilcileri ile de görüşülerek çeşitli kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna ilaveten, araştırmada ağırlıklı olarak sivil toplum konusunda yazılmış her türlü kitap, dergi, tez ve makalelere ulaşılarak bilgi edinmeye çalışılmıştır.

Elde edinilen bilgiler ışığında, sivil toplum kuruluşlarının bu amaca yönelik olarak ciddi çalışmalarının bulunduğu gözlenmiştir. Özellikle, düzenledikleri çeşitli konferanslar, seminerler, kurslar ve yayın yolu ile bu amaca hizmet ettikleri görülmektedir. Demokrasinin bir diğer koşulu olan hoşgörü kültür ve eğitiminde ise sivil toplum kuruluşlarının farklılığı olanaklı kılmaları ile bu çerçevede faaliyet gösterdiklerine tanık olmaktayız. Zamanla, sivil toplum kuruluşlarının gelecek vadeden kuruluşlar olarak demokrasi içindeki yerini alacağı umulmaktadır.

ABSTRACT

The concept of civil society has become popular after the period of 1980, particularly after the collapse of socialist regime in which passed to democracy in the Eastern Block as all over the world as well in Turkey. Discussions made about the concept of civil society have especially focused on the place and importance of civil society at the democratization process. Today, civil society is accepted as “*sine qua non*” of democracy. Civil society accepted as a field in which the public awareness can improve, give opportunity to democratic participation and open to communication is quite important for the operating of democracy.

In Turkey, democracy has started its adventure with the passing to the multi-party system. Although it sometimes faced intervention, it has continued its way. It is shared idea among thinkers that democratic culture can not be given at the base of individual to the society as a result of not giving a healthy democracy education. In this research - that headed as “*The importance and place of Non-Governmental Organization (NGO) in Turkey as regards the act of spreading education and culture of democracy and tolerance*”- emphasized problem is that What kind of activities does NGO engage in terms of spreading education and culture of democracy and tolerance. Therefore, in the view of democratization process it is not effective to focus on the development of civil society.

The universe of this research that based on literature searching consists of NGO which work for this aim. At the random sample, there are three NGO that either their centre or their section is in Ankara. It was efforted to collect data by meeting the officials of these random sample. At the same time, it was tried to reach various kind of sources by meeting different NGO's officials. In addition to

this, it was tried to gain some information by investigating all kind of sources written about civil society such as book, article, thesis, article etc.

In the view of collected data, there are serious works of NGO as regards this aim. Particularly, NGO has served to this aim by means of various seminar, conferance, courses and published books. Tolerance is the other necessity of democracy. We witness that NGO make differences possible in culture and education of tolerance. In time, it is hoped that NGO will take its place in democracy.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No :

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XII

I. BÖLÜM :

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu.....	1
Problem.....	1
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi.....	4
Araştırmanın Sayıltıları.....	5
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	5
Veri Toplama Tekniği.....	6
İlgili Araştırmalar.....	6
Araştırmanın Temel Kavramları.....	8

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi.....	10
Araştırmanın Modeli.....	11

II. BÖLÜM : KAVRAMSAL ÇERÇEVE

(SİVİL TOPLUM SORUNSALI)

A)Sivil Toplum.....	13
a.1.Sivil Toplum Kuruluşları.....	22
a.2.Demokrasi.....	28
a.3.Hoşgörü.....	34

B)Kültür.....	40
b.1.Demokrasi Kültürü.....	46
C)Eğitim.....	51

III.BÖLÜM : DEMOKRASİ-SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE GERÇEĞİ

A)Demokrasi ve Sivil Toplum.....	55
B)Türkiye’de Demokrasi Açısından Kültürel Engeller.....	62
C)Türkiye’de Sivil Toplum.....	73

IV. BÖLÜM : SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

(Dört Örnek Olay)

Kuruluşu, Amaçları, Faaliyetleri ve Ulaşılan Hedefler

A)Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV).....	82
B)Türk Demokrasi Vakfı (TDV).....	89
C)Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV).....	93
D) Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA).....	98

V. BÖLÜM : BULGULAR VE YORUM

DEMOKRASİ ve HOŞGÖRÜ KÜLTÜR ve EĞİTİMİNDE

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

A)Demokrasi Kültürü ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	103
B)Hoşgörü Kültürü ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	111
C)Demokrasi Eğitimi ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	117
D)Hoşgörü Eğitimi ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	126

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Sonuç.....	131
B. Öneriler.....	135
KAYNAKÇA.....	136
GÖRÜŞME FORMU.....	146
EKLER	

KISALTMALAR

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

TDV : Türk Demokrasi Vakfı

TEGV : Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı

TESAV : Türkiye Toplumsal Siyasal Araştırmalar Vakfı

TUSES : Türkiye Siyasal Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı

TESEV : Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

TODAİE : Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

HYD :Helsinki Yurttaşlar Derneği

YÖK :Yüksek Öğretim Kurulu

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

A.Ü.S.B.F.D. : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

A.Ü.S.B.F.İ.H.M.: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları
Merkezi

A.Ü.E.B.F: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

YLT : Yüksek Lisans Tezi

Dr.T : Doktora Tezi

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.t : Adı geçen tez

bknz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu :

Araştırmanın konusu, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının demokrasi ve hoşgörü kültürü ve eğitimini yaygınlaştırma ve geliştirmedeki katkılarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, sivil toplum kuruluşu olarak karakteristik özellikler taşıyan kuruluşlar örnek olarak incelenecektir.

Problem:

Günümüzde bireye dayalı aydınlanma düşüncesinin ve ulus devletteki gelişmelerin insanı yalnızlaştırdığı, modernleşmenin anlam yitimi, insanların çevrelerinde olup bitenlere karşı duyarsızlaştığı görülmektedir¹. Bütün bunları gidermek için toplumun yeniden canlandırılması gerekmektedir. İnsanların kabuklarından çıkıp çevrelerinde olup bitenlere duyarlı hale gelmesi toplulukçu bir akım ile güç kazanacaktır. Topluluk düzeyinde yaşamın bazı yönlerine katılımın demokrasiyi güçlendireceği görüşünden hareketle sivil toplum kuruluşlarının önem kazanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, son yıllarda demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak bilinen bu kavramın tüm yönleri ile açığa çıkarılması gerekmektedir.

Türkiye'de demokrasi halkımıza yıllarca bir rejim meselesi olarak tanıtıldı. Öyleki, insanlar uzun yıllar demokrasinin yalnızca belli aralıklarla yapılan seçimlere katılmaktan ibaret olduğu düşüncesini taşıdılar. Oysa demokrasi yalnız bir yönetim biçimi değil aynı zamanda bir yaşam biçimidir. İnsanları sadece seçim zamanı oy veren seçmen kimliğinden çıkarıp yaşamın bazı yönlerine katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Bu ise, birlik ve çeşitliliğin

¹ Aytekin, Yılmaz. "Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye". Yeni Türkiye, s.90, S.18, 1997.

birarada yaşatılmasına olanak sağlayacak, demokratik insiyatifi oluşturacak, toplumsal enerjiyi demokrasi doğrultusunda harekete geçirecek, devlet üzerinde demokratik denetim mekanizmalarını işletecek bir sivil toplumun varlığı ile gerçekleştirilebilecektir.

Türk demokrasi tarihine bakıldığında, devlet geleneğinden siyasal kültürün yapısına, partilerin demokrasi algılayış biçiminden toplumsal düzeyde örgütlenme ve dayanışma örüntülerine ve doğal olarak askeri darbelere uzanan oldukça geniş bir yelpazedeki faktörlerin etkisiyle biçimlenen demokratikleşme sürecimizde birçok sorunlar yaşandığı görülmektedir. Tüm bu sorunlara rağmen demokrasinin önündeki engeller tespit edilerek telafi edilmeye çalışılmaktadır. Sağlıklı bir demokrasinin işleyebilmesi için gerekli olan koşullar göz önüne alındığında demokrasi kültür ve eğitimi ön plana çıkmaktadır. Gerçektende Türk toplumuna verilen demokrasi eğitim ve kültürünün ne ölçüde verimli yada yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Diğer bir deyişle, demokrasi kültür ve eğitiminin birey esas alınarak toplumun tüm kesimine kazandırılmasında etkili bir demokrasi eğitimi verilip verilmediği tartışılmaktadır. Demokrasi ve hoşgörü eğitiminin salt kamu okullarında gerçekleştirilmesinin taşıdığı riskler ve sıkıntılar, sivil toplum kuruluşlarının rolünü ve bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen demokrasi eğitiminin önemini arttırmaktadır. İşte bu noktada sivil toplum kuruluşları filizlenerek demokratik kültürün bireylere inşa edilmesinde yardımcı kuruluşlar olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, sağlıklı bir demokrasinin gelişmesi ve yerleşebilmesi için bireyi aktif, kendisiyle ve etrafıyla barışık kılan sivil toplum kuruluşlarının mercek altına alınmasına ihtiyaç vardır.

Araştırmanın Amacı :

Bu proje ile Türkiye’de demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitimi yaygınlaştırma konusunda sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine dikkat çekmek ve demokratik bir toplum yapısı için gereklilik arzeden sivil toplum kuruluşlarının bireylerin toplumsal yaşamın bazı yönlerine katılımını hangi düzeyde gerçekleştirdiklerini gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Öte yandan vatandaş olarak bireylerin demokratik talep ve beklentileri ne tür bir yöntem ve alışkanlık üzerine oturmaktadır? Vatandaşlar kadar devletin de konuya yaklaşımı nasıldır? Gönüllü birliktelik esasına göre kurulan ve bireylerin aktif katılımına imkan veren sivil toplum kuruluşlarının demokrasinin işlerliği açısından gerekli olan demokrasi ve hoşgörü eğitimi konusunda yürüttükleri faaliyetleri nelerdir? Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaya çalışılmıştır :

- Türkiye’de demokrasi açısından kültürel engeller nelerdir ve bu engellerin aşılmasına sivil toplum kuruluşlarının katkısı ne şekilde olmaktadır?
- Demokrasi ve sivil toplum arasındaki ilişki nedir?
- Demokratikleşme sürecinin devlet-sivil toplum ilişkisi bağlamında Türkiye’deki işleyişi nasıldır?
- Demokrasi kültürünün yapı taşlarını nelerdir ve demokrasi açısından kültürün sınırlayıcı öğeleri nelerdir?
- Kültürel sistemde hoşgörünün yeri ve önemini nedir ve günümüzde hoşgörü neden önemlidir?
- Demokrasi ve hoşgörü kültürünü yaygınlaştırma ve geliştirmede sivil toplum kuruluşlarının yeri ve önemi nedir?

- STK'ları tarafından demokrasi ve hoşgörü eğitimi alanında yürütülen faaliyetler nelerdir?

Araştırmanın Önemi :

Türkiye'de devlet, toplum karşısında daima güçlü bir yapıya sahip olmuştur. Fakat 1980 sonrası tabandan gelen gönüllü örgütlenmeler hızla çoğalmaya ve seslerini duyurmaya başlamıştır. Bu örgütler yasal çerçevede faaliyet göstererek halkın katılımını etkin kılmakta ve bu bağlamda çok sesliliği ifade anlamında sivil toplum kuruluşları sayılmaktadır. Demokrasiye geçiş ve demokrasinin pekişmesi süreçlerindeki rolü sivil toplum kuruluşlarını Türkiye açısından da önemle üzerine durulması gereken bir kavram durumuna getirmektedir. Öyleki, özerk, kamusal hedefleri olan, güvenli ve bağımsız bir sivil toplum olmaksızın, sağlıklı bir demokrasiden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Sağlıklı bir demokrasinin gelişip yerleşebilmesi için toplumdaki tüm bireylerin demokrasi kültürünü özümsemesi gerekir. Diğer bir deyişle, demokrasi kültürünün toplumun tüm kesiminde inşa edilmiş olması ve geliştirilmesi gereklidir. İşte, bu noktada gerek sivil toplum kuruluşlarına gerek devlete bir çok görevler düşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu görevi yerine getirmekle üzerine almış olduğu sorumluluğu ne denli gerçekleştirebildiklerini gözler önüne sermek konunun anlaşılması bakımından önemlidir. Ayrıca, araştırma, demokratik bir yurttaşlık bilinci ile birlikte yaşamının gerekli gördüğü ilkeleri bireylere ne ölçüde kazandırıldığı konusunda bugüne kadar ulaşılan gelişmelere de ışık tutacaktır.

Araştırmanın Varsayımları :

Araştırmanın temel varsayımlarını aşağıdaki şekilde sıralanabilir :

1. Türkiye’de demokrasi kültürü geleneğe uygun biçimde işlemektedir. Bu da devletten halka ulaştırılan belirlemeler ve sınırlamalarla yakından ilgilidir.
2. Türkiye’de geleneksel hoşgörünün güç verdiği bir demokrasi oluşumu çeşitli nedenlerle gecikmiştir.
3. Osmanlı dönemindeki hoşgörü anlayışına karşın, Cumhuriyet rejimi içindeki farklılıklara karşı barışık bir hoşgörü kültürü geliştirmeyi başaramamıştır.
4. Türkiye’de uzun yıllar sivil toplum kuruluşları geleneğe uygun olarak kendiliğinden (spontane) oluşan kuruluşlar olmamıştır, çünkü sivil toplum kuruluşları adıyla ortaya çıkan kuruluşlar sürekli devletten ve sistemden beslenmişlerdir.
5. 1980’li yıllardan itibaren bu konudaki anlayış ve uygulamalar yeni gelişme ve arayışlara uygun bir biçimde değişmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar :

1. Araştırma, Türkiye’de demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitimine olan katkısı olan sivil toplum kuruluşlarından bir kısmını kapsamaktadır. Özellikle, bazı sivil toplum kuruluşları (ekonomi, spor vs.) kapsam dışında bırakılmıştır.
2. Araştırma yüz yüze görüşme, gözlem ve konuya ilişkin literatür taraması şeklindeki araştırma teknikleri ile sınırlıdır.
3. Telefon, elektronik posta ve internet aracılığıyla Ankara dışındaki dernek veya vakıflarla iletişim yoluna gidilmiş fakat bir çoğunda istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Bu yüzden araştırma daha çok Ankara’da merkezi veya şubesi bulunan STK’ları ile sınırlı kalmıştır.

4. Görüşülen bazı sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden kuruluşu anlatan broşür dışında fazla bilgi alınamamıştır.
5. Sivil toplum kuruluşlarının adres ve telefonlarını içeren kaynakların yetersiz oluşu ve adres değişikliklerinin düzeltilmemiş olmasından ötürü sivil toplum kuruluşları ile olan iletişimde aksamalar görülmüştür.

Veri Toplama Tekniği :

Bu çalışma ağırlıklı olarak literatür taramasına dayanır. Araştırmada konuya ilişkin her türlü yazılı kaynağa özellikle bu alanda yapılmış olan tez, yazılmış makale ve kitaplara ulaşılmaya çalışılmıştır. İnternet aracılığıyla sivil toplum kuruluşları ile ilgili web sitelerine girilerek bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca örnek olarak ele alınan sivil toplum kuruluşlarından ikisinin (TEGV, TDV) yetkilileri ile yüz yüze görüşülerek temsil ettikleri sivil toplum kuruluşları hakkında bilgi edinme yoluna gidilmiştir. Diğer iki sivil toplum kuruluşu (TESEV ve TEMA) hakkındaki bilgilere ise vakıf adına düzenlenmiş web sitesine girilerek ulaşılmıştır.

İlgili Araştırmalar :

Türkiye’de sivil toplum, sivil toplum kuruluşları kavramlarına ve sivil toplum-devlet ilişkisine açıklık getirmek üzere yazılmış olan bir çok makale ve akademik çalışma bulunmaktadır. Fakat, Türkiye’de faaliyet gösteren STK’larının gerek sayısal gerek nitelik bakımından profilini gösteren çalışmalar yok denecek kadar azdır. STK’ı hakkında veri toplama çalışmalarının tarihi yeni olmakla birlikte, 1996 yılından bu yana bu konudaki eksikleri gidermeye yönelik çalışmalara başlanılmıştır. Özellikle, Türkiye Tarih Vakfı tarafından 1998 yılında hazırlanan üç eser: *Önde Gelen STK’lar - Araştırma Raporu; Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar ve Sivil Toplum Kuruluşları: Üç Sempozyum* isimli eserler

bu alandaki boşluğu dolduran eserlerdir. Bunun yanı sıra, Tarih Vakfı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının sağladığı destekle 1995 yılında STK'ları bilgi merkezini kurmuştur. Her ne kadar daha sonra kaynak yetersizliği nedeniyle bu merkez kapatılmış olsa da Türkiye'de önde gelen 2.000'e yakın STK'nı kapsayan bir rehberi hazırlayarak İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanmasını sağlamıştır²

Bunun yanı sıra sivil toplum ile ilgili olarak yapılmış tez çalışmaları arasında araştırmamız ile bire bir benzerlik taşıyan bir tez çalışması olmamakla beraber sivil toplum kavramına açıklık getirecek konudaki diğer araştırmalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir :

- 1) Anbarlı, Şeniz. "Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidara Etkileri"
- 2) Küçük, Ender. "İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde STÖ'nin Rolü".
- 3) Akkaya, Tülin. "Kadın Örgütlerinin Toplumsal Dönüşümdeki Rollerini".
- 4) Kirli, Cengiz. "Sivil Toplum Kavramı Üzerine Sözde Konsensus" .
- 5) Keleş, Rüstem. "Sivil Toplum ve Medine Vesikası".
- 6) Erdem, Tevfik. "Sivil Toplum ve Türkiye".
- 7) Demirel, Haldun. "Türkiye'de Sivil Toplum ve Tarikatlar".
- 8) Tekay, Özlem. "Hükümet Dışı Örgütlerin Örgütsel Analizi".
- 9) Tosun, Gülgün. "Demokratikleşme Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi".
- 10) Gözel, Halil. "Demokratik Sistemde Baskı Grupları".

² Geniş bilgi için bkz; www.tarihvakfi.org.tr.

Araştırmanın Temel Kavramları :

Sivil toplum:

Gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal bir yapılanmadır.³ Sivil toplum, farklılıklara imkan ve fırsat tanıyan bir toplumsal armonidir.⁴ Kısaca, sivil toplum, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık bir alandır.⁵

Sivil toplum kuruluşları :

Bireylerin, grupların ya da çeşitli kurumların bazen birbirleriyle uzlaşan, bazen çelişen; inanç, kanaat, çıkar ve yaşayış tarzlarını koruyarak, birlikte var oldukları toplumsal ortamlardır.⁶ Kısaca, bireyleri aktif kılan, onları ortak amaçlar etrafında birleştirerek kapasitelerini kullanmasını mümkün kılan örgütlü yapılardır.

Demokrasi :

En genel anlamda demokrasi, halkın halk tarafından, halk için yönetimidir. Demokrasinin tanımı konusunda ideal bir kavram yoktur. Demokrasi kavramı kültürden kültüre farklı bir çerçevede tanımlandığı için bir kavram kargaşası devam etmektedir. Kişiler veya toplumlar bir idealin ölçüsü olarak düşündükleri demokrasiyi kendilerine göre belli değer yargıları, tercihler ve istekler çerçevesinde yorumlamaktadırlar. Buna karşın, demokrasi vahiy yoluyla gelmiş,

³ Sarıbay, A.Yaşar; "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum". Keyman, Fuat & Sarıbay, A.Yaşar; **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**. Ankara : 1997, s.90.

⁴ Doğan, İsmail. **Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var**. İstanbul: 2000, s.28.

⁵ **Sivil Toplum İşbaşında**. Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara: 2001, s.4.

⁶ Karakılıçık, Yusuf. "Sivil Toplum Örgütleri". Raif, B.Kamil & Mollaoğlu, Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000, s.409.

değişmez bir hakikatler kümesi değildir ama fikirlerin ve kurumların çarpışması ve ödüneleşmesi aracılığıyla, insanların ne denli mükemmellikten yoksun olursa olsun, hakikate uzanabilmelerine olanak veren bir mekanizmadır.⁷

Hoşgörü :

Bir toplumda tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşamayı mümkün kılan, karşılıklı sevgi, saygı, güven ve anlayış esasına dayalı olarak kurulan fonksiyonel bir iletişim sürecidir.

Kültür :

Genel olarak, günümüzde kültür, toplumu meydana getiren fertlerin kişiliklerinde yansıyan yaşama tarzı olarak tanımlanmakta, toplumun dinamik karakteri olarak günümüz sosyal bilim alanında önemli bir yer tutmaktadır.⁸ Durkheim'e göre kültür, toplumsal olguların tümüdür. Her yerde vardır ve üstündür. Kültür bireyin içindedir ve onu belli bir biçimde davranmaya yöneltir. Kültür toplu, ortak bir bilinçtir.⁹

Eğitim :

Eğitim sözcüğü hem bir bilimin adıdır, hem de bir olguya eşlemdir.¹⁰ Bir bilim olarak değişik adlarla ifade ifade edilmeye çalışılmıştır. Eğitim bilimi, eğitsel bilim, terbiye bilimi, pedagoji zamanla bu alanda oluşan birbirinden de farklı kavramları karşılamak üzere bu deyimlerin hepsine gereksinim duyulmuş ve bu bilimin literatüründe yerlerini korumuştur.¹¹

⁷ **Demokrasi Nedir ?** Derlemeler- TDV Yayınları: 1, Ankara: 1999, s.48.

⁸ Varış, Fatma. **Program Geliştirme**. A.Ü.EBF Yayınları 157, Ankara: 1988, s.81.

⁹ Aydın, Mustafa. "Kültür ve Eğitim". **Eğitim Sosyolojisi**. H.Ü.Eğitim Fakültesi, Ankara: 1987,s.21.

¹⁰ Bilhan, Saffet. **Eğitim Sosyolojisi**. A.Ü., E.B.F. Yayınları No. 174. Ankara : 1996 ,s.11.

¹¹ Bilhan, a.g.e., s.11.

Eğitim; yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği; belli bir konuda bir bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme; her kuşağa geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işidir.¹²

Demokrasi Kültürü :

Demokratik kültürün temelinde hoşgörü, uzlaşmacı eğilimler, güven, başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı, vatandaşlık bilinci ve siyasete etkin katılma gibi unsurlar yer almaktadır. Demokrasi kültürü ile özgür ve aktif bireyi ortaya koyan kültürden ve çoğunluğun azınlığa yaşam alanı açtığı ve hoşgörü ile uzlaşının hakim değerler olduğu bir kültürden söz edilmektedir.¹³

Araştırmanın Yöntemi :

Bu araştırma iki temel kategori altında incelenmektedir ;

A- Literatür Taraması :

Basılı Yayınlar (Kitap,Gazete, Dergi, Araştırma vs.)

B- Alan Araştırması :

- İnceleme
- Gözlem
- Görüşme

Uzman kişilerle görüşme (Bilim adamı, araştırmacı,
STK yetkilileri vs.)

¹² Erkul, Hüseyin. "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi". Raif, B.Kamil & Mollaoğlu, Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000, s.388.

¹³ Karahan, Özcan ."Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk Devleti". Raif, B.Kamil & Mollaoğlu, Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000, s.272.

Araştırmanın Modeli :

Araştırmada sosyal bilimlerin yaygın olarak kullandığı metod ve tekniklerden yararlanılmıştır. Demokratikleşme sürecinde sivil toplum kuruluşlarının yeri ve önemi incelenmeye çalışılmış ve bu bağlamda çalışmada teorik çerçeveye ağırlık verilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan olgular bağlamında sivil toplum-devlet ilişkisinin ele alınarak yorumlanması ve Türkiye gerçeğinde demokrasi-sivil toplum ilişkisinin irdelenmesine yönelik çalışmalara değerlendirme yapabilmede etkili olması düşünülerek ağırlık verilmesinden dolayı alan araştırmasına yönelik çalışmalarımız dar bir çerçevede kalmıştır. Alanda yapılan araştırmalar kuruluş, yer ve zaman bakımından sınırlı kalmıştır. Öyleki, Türkiye’de demokrasi ve hoşgörü kültür ve eğitimini yaygınlaştırmaya yönelik olarak faaliyetlerini sürdüren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları gerçekleştirdikleri etkinlikler ile yurt içinde ve dışında adlarını duyurmuş olan sivil toplum kuruluşlarıdır. Dördüncü bölümde bu amaca hizmet eden sivil toplum kuruluşlarından dört tanesi örnek olarak ele alınmış olup kuruluşların yapısı hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak ele alınan sivil toplum kuruluşlarının amaçları, faaliyetleri, ulaştıkları hedefleri ve yayınların neler olduğu hakkında bilgi verilerek bu kuruluşların tanıtılması amaçlanmıştır.

Alanda yapılan çalışmaların başında konumuzla ilgili olarak STK’nın yetkili ve üyeleri ile görüşmek olmuştur. Görüşmeler sırasında yetkililere konuya ilişkin bir takım sorular yöneltilerek sivil toplum kuruluşlarının bu amaca yönelik tavırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler sonucu edindiğimiz bilgi ve izlenimlere araştırma içerisindeki bulgular ve yorum bölümünde ve araştırmanın sonuç bölümünde yer verilmiştir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri etkinliklere katılarak üyeler ile görüşme imkanına sahip

olunmuştur. Gözlem ve görüşme sonuçlarına ilişkin izlenimlere yine sonuç bölümünde yer verilmiştir.

II. BÖLÜM : KAVRAMSAL ÇERÇEVE (SİVİL TOPLUM SORUNSALI)

A-SİVİL TOPLUM

Sivil toplumun ortaya çıkması, devlet alanını etkilemesi, sivil alanda belirlenen ihtiyaçların devletin düzenlemelerinde kendini bulabilmesi uzun ve karmaşık bir tarihsel sürecin ürünüdür. İlk kez Locke tarafından 1690'da kullanılan sivil toplum kavramı, Tocqueville'in demokrasi çözümlerine -kabaca 1850'ye- kadar gündemde kalmış; o dönemden Doğu Avrupa'da Sovyet tipi siyasal sistemleri demokratikleştirme kampanyalarında yeniden ortaya çıktığı 1970'lere kadar görülen uzun sessizliğin ardından tekrar önem kazanmıştır.¹⁴ Sivil toplumla ilgili tartışmaların yeniden gündeme gelmesinde Doğu Blok'undaki rejimlerin çökmesinin ardından başlayan yeni siyasal arayışların belirgin bir rolü bulunduğu açıktır.¹⁵ Öyleki, Eski Sovyet Blokundan ayrılanlar tarafından kurulan yeni demokrasilerin ilk görevi sivil toplumu oluşturan örgütsel yapıları yeniden tesis etmek olmuştur.

Sivil toplum kavramı değişik siyasal düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tarihsel gelişim süreci göz önünde tutularak sivil toplum kavramını dört evrede incelemek mümkündür¹⁶: "Sivil toplumun geçirdiği ilk aşama bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından kurtulmasıdır. İkinci aşama, sivil toplum içindeki bağımsız toplulukların kendilerini devlete karşı savunmalarının meşrutiyet kazanmasına tekabül eder. Üçüncü aşama, sivil toplumun içerdiği özgürlüğün toplumsal çatışmaların kaynağı, devlet müdahalesinin bu çatışmaları önleyici faktör sayıldığı bir anlayışı yansıtır. Son aşama ise, üçüncü aşamaya tepki olarak, devlet müdahalesinin sivil toplumu

¹⁴ Vehbi, Başer. "Türkiye'de İslam, Toplum ve Demokrasi". *Yeni Türkiye*, S.29-30/ 1999, s: 289.

¹⁵ Erdoğan, Mustafa. *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Ankara, 1998. s: 205.

¹⁶ Sarıbay, a.g.e., s,90.

yavaş yavaş boğacağından korkulmaya başladığı noktayı ifade eder.” Her bir evrede bu kavrama yüklenen anlam değişmiş ve sonunda bugünkü anlamına ulaşılmıştır. Sivil toplumun geçirdiği bu dört aşamada gerek sivil topluma yüklenen anlam gözler önüne serilmekte gerek sivil toplum-devlet ilişkisi açıklık kazanmaktadır. Öyleki, sivil toplumun geçirdiği aşamaların her birinde devletle olan ilişki vurgulanmıştır.¹⁷ Kısaca, tarihsel gelişim süreci içinde sivil toplum kavramı, devlet kavramını açıklayabilecek anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

18.yüzyılın ortalarına kadar devlet ile sivil toplum arasında bir ayrım yoktu. Sivil toplum ile devleti özdeş gören bu anlayışı Aristo'ya kadar götürmek mümkündür. Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan “*politike koinonia*” da yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit (kabul edilen) yurttaşların siyasal toplumu, ahlaki bir kamu olarak tanımlanır.¹⁸ Zira, o dönemlerde “bir sivil toplumun üyesi olmak demek devletin bir üyesi olmak dolayısıyla da onun yasalarına uygun ve diğer üyelere zarar vermeyecek biçimde davranma yükümlülüğü altında olmak demektir.”¹⁹ Dolayısıyla, tüm siteyi saran siyasal toplum olarak kabul edilen sivil toplum, devletten ayrı ve/veya ona karşıt bir alanı tanımlamaktan uzaktır.²⁰ Bununla birlikte kavram 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde yeni anlamlar kazanmaya başlamıştı.²¹ Keane'ye göre **birinci aşamada**, sivil toplum devletin varlığını meşrulaştıran bir araç iken devlette sivil toplum içerisindeki bağımsız toplumların gelişmesine yardımcı olan bir araç olarak ortaya konmuştur. Keane'nin bu görüşünü destekleyen birçok

¹⁷ Azaklı, Sedat. “Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye”. *Yeni Türkiye*, 1997/18, s: 224

¹⁸ Erdoğan Tosun ,Gülgün. *Devlet Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: 2001, s.31.

¹⁹ Keane, John. *Sivil Toplum ve Devlet*. Çev: Alpagut Erenuluğ, İstanbul, 1993, s: 47-48.

²⁰ Erdoğan Tosun ,a.g.e., s.31.

²¹ Azaklı,a.g.e., s.225.

isim bulunmaktadır. Aristo'yu izleyen toplumsal sözleşme geleneği düşünürlerinden Hobbes'un modelinde devlet, doğal devletin antitezi olarak özgür ve eşit (varsayılan) bireylerin kurduğu "*societas naturalis*" tir.²² Hobbes'ün ünlü eseri "Dev" de (Leviathan) bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: "*İnsanlık durumu, herkesin herkese savaşı durumudur. Bu durumda herkes kendi aklıyla yönetilir ve kendi yaşamını düşmana korumakta herşeyi kullanır...Herkesin herşey üstündeki bu doğal hakkı devam ettiği sürece; ne kadar güçlü, ne kadar akıllı yada başka ne olursa olsun hiçbir kimse için, doğanın olağan olarak insanların canlı kalmalarına izin verdiği zaman boyunca yaşamak konusunda güvenlik olmaz*".²³ İşte bu doğal durumda insanların birbirinin kurdu olduğunu ve bunun anarşi ve kaos anlamına geldiğini ileri süren Hobbes, bunu aşmak için insanların devleti (Leviathan) meydana getirdiklerini ileri sürer.²⁴ Bu modelde sivil toplum, sonradan kurulmuş, kurumlaşmış bir toplum olup insanlar arasındaki sosyal sözleşme ile bir toplum değil bir devlet yaratır.²⁵ Bir sözleşmenin ürünü olarak ortaya çıkan devleti Hobbes şu şekilde tanımlar: "*Büyük bir topluluğun birbirleriyle yaptıkları sözleşmelerle, kendilerini teker teker onun eylemlerinin yazarı saydıkları bir kimsenin, genel barış ve ortak savunmaları için uygun buldukları amaç yolunda hepsinin güç ve araçlarını kullanabilmesidir*".²⁶ Ve böylece bireysel iradeye dayalı ve bireye saygı gösteren bir devlet ortaya çıkar. Birinci görüşe yakın bir diğer isim J.J. Rousseau'dur. J.J Rousseau insanların ilkel halde hayvandan farklı olmadığını, içgüdüleriyle hareket ettiğini, uygarlık ve gelişmelerle birlikte aralarında bir

²² Erdoğan Tosun , a.g.e., s.33

²³ Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Çev.Semih Lim.Yapı Kredi Yayınları ,İstanbul: 1995, s.97

²⁴ Yılmaz, a.g.e., s.87.

²⁵ Erdoğan Tosun, a.g.e., s.33.

²⁶ Hobbes, a.g.e., s.121.

şözleşmeyle toplumu ve devleti yeniden oluşturduklarını ve sözleşmenin olumlu bir yönde bir gelişmeye işaret ettiğini kabul etmekteydi.²⁷ Rousseau'ya göre, *“insanlar olmayan güçleri yoktan var edemeyeceklerine ve ancak var olanları bir araya getirip kullanabileceklerine göre, kendilerini korumak için yapabilecekleri tek şey, direnişi kırabilecek bir güçler toplamı oluşturmak ve bu güçleri tek bir devitkenle devreye sokup uyumlu bir biçimde çalıştırmaktır.”*²⁸ Dolayısıyla, gerek Hobbes gerek Rousseau toplumun biraraya gelerek egemenlik haklarını oluşturdukları tek bir yetkeye devrettiklerini ileri sürmektedir. Kısaca, birinci evrede sivil toplum kavramı, sosyal sözleşmeciler tarafından doğa halinden çıkıp siyasi otorite etrafında bir araya gelmek biçiminde tasvir edilmiştir.²⁹

Gelişmenin ikinci evresinde sivil toplum ile devleti birbirinden ayrı gören bir anlayış hakimdir. Diğer bir deyişle, devlet ile sivil toplumu özdeş gören anlayış yerini devlet-sivil toplum dualizmine bıraktı. Bu evrede *“toplumların kendilerini devlete karşı savunmalarının meşru olduğu şeklindeki çığır açıcı iddia güçlenmiştir”*.³⁰ Bu evrede Locke'nin düşünceleri yani sivil toplum ile devleti ayrı gören yaklaşımı etkili olmuştur. Locke, Hobbes'tan farklı olarak gücü sınırsız olan devlet yerine sınırlı güce sahip devleti ortaya atmıştır. Locke, henüz Siyasi Corpus'la Sivil Toplum'u birbirinden ayırmasa bile, liberal devlet-sivil toplum sorunsalının ana temasını kaba hatları ile çizmeye başlamıştır: Devlet sivil topluma müdahale etmez, onun Tabii Hal'inin bir yanıyla sürmesi

²⁷ Yılmaz, a.g.e., s.87.

²⁸ Rousseau, J.J. **Toplum Sözleşmesi**. Çev: Alpagut Erenuluğ. Ankara , 1999, s.47

²⁹ Akpınar, Ayşenur. **Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**. A.Ü., Ankara, 1997, s. 21.

³⁰ Keane, a.g.e., s.51

için gerekli özeni gösterir ve bu kısmi Tabii Hal'i korumakla yetinir.³¹ Kısaca, devlet-toplum ilişkisine ait kuramını sivil toplumun kendi kendini düzenleyen bir toplum olarak kurulmasının gündeme geldiği burjuvazinin yükselme çağında geliştiren Locke, Hobbes'tan farklı olarak siyasal alanın statüsünde bir değişikliğin söz konusu olduğunu, devletin rolünün mümkün olduğunca sınırlanması gerektiğini ileri sürer.³² Ayrıca, Locke devlet ile sivil toplum arasında bir ayırım yaparak , devletin can ve mal güvenliğini sağlamak üzere kurulduğunu ve halkın ona verdiği güveni yerine getirmekle yükümlü olduğunu ileri sürer.³³ Locke, sivil topluma devlet karşısında otonomi kazandırmak istemiş ve bu gelişmeleri sivil burjuva toplumunun temel yasaları olarak görmüştür.³⁴ Sivil toplumu devletten ayrı düşünen bir diğer önemli isim Thomas Paine'dir. O savını şu şekilde açıklar : *“Bütün bireyler eşit olarak ve eşit doğal haklara sahip olarak doğarlar...Bu doğal haklar Tanrı tarafından verilmiştir ve bireylere başkalarının doğal haklarına zarar vermeden ve bunları çiğnemenin, kendi rahat ve mutlulukları için özgür ve makul bir biçimde davranma olanağı sağlamaktadır.”*³⁵ Dolayısıyla Paine, bireylerin doğal hakları ile ilgili bu görüşünden hareketle bireylerin topluma dönük doğal eğilimleri olduğunu savunur ve bu eğilimlerin bireylere karşılıklı yardım duygusu üzerine inşa edilen barışçı ve dayanışmacı ilişkileri kurma olanağı verdiğini açıklar. Ayrıca Paine, medeni yönetimler ile sivil toplumun ortaya çıkması arasında bir ilişki kurar. Medeni yönetim ile kast edilen, doğal olarak özgür ve eşit bireylerin aktif

³¹ Akal, Cemal Bali. **Sivil Toplum'un Tanrısı**. Ankara: 1990, s.37.

³² Erdoğan Tosun , a.g.e., s.32.

³³ Yılmaz, a.g.e, s. 88.

³⁴ Azaklı, a.g.e., s. 225.

³⁵ Keane, a.g.e., s.51.

rızalarıyla güç sahibi kılınmış anayasal yönetimlerdir.³⁶ Ona göre “medeniyet ne kadar gelişirse hükümete olan ihtiyaç o derece azalır, çünkü medeniyet o nispette daha fazla kendi işlerini tanzim ve kendi kendine idare eder.”³⁷ Son olarak, Paine “*sivil toplumun kendi kendini yönetme yeteneğine olan güveni nedenli artarsa, devlet kurumlarına ve yasalarına olan ihtiyaçta o ölçüde azalmaktadır*”³⁸ diyerek devlet iktidarının sivil toplum lehine sınırlandırılması gerektiğini savunur.

Üçüncü aşamada sivil toplum ve devlet ayrımındaki devlete karşı düşünce zayıflamıştır.³⁹ Bu anlayışı savunan en önemli isim Hegel’dir. Hegel’in yorumunda sivil toplum; Paine’nin değerlendirmesiyle, özgürlüğün doğal bir koşulu olarak değil de, ataerkil hane düzeninin basit dünyası ile evrensel devlet arasında “konumlanmış” bulunan tarihsel olarak üretilmiş ahlaki yaşam alanı biçiminde kavranmıştır.⁴⁰ Hegel, hukuk felsefesi’nde etik hayatın alanını aile, sivil toplum ve devlet gibi üç ayrı alana ayırmaktadır.⁴¹ Sivil toplumu aile ile devlet arasında bir alan olarak gören Hegel, “bu alanda bireylerin, toplumsal sınıfların, her türlü toplumsal kurum ve kuruluşların sivil toplumu meydana getirdiğini” ileri sürmektedir. Hegel , önceki düşünürlerin aksine, sivil toplumu kendi başına doğal bir durum olarak görmüyor, sivil toplumun korunmasını devlet düzenlemesine bırakıyordu. Ona göre, sivil toplumun bir kesiminin aşırı

³⁶ Tunç, Hasan& Aktaş, Hasret; “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”. *Liberal Düşünce Dergisi*, sayı: 9, Ankara,1998, s.78.

³⁷ Ölmez, Ziya .*Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları*. Gazi Üniversitesi, Y.L. , Ankara , 1994, s.3-12.

³⁸ Keane, a.g.e., s.65.

³⁹ Keane, a.g.e., s.52.

⁴⁰ Keane, a.g.e., s.67.

⁴¹ Azaklı, a.g.e., s.225.

gelişmesi, diğer kesimleri engelleyebilir veya baskı altına alabilir.⁴² Modern sivil toplumlarda durumun böyle olduğunu ileri süren Hegel'e göre, sivil toplumlar kendi iç çatışmalarını ve özgürlüğünü çözme yetisinden yoksun oldukları için devletin denetimine ihtiyaçları vardır, aksi takdirde sivil olarak kalamazlar. Yani Hegel için sivil toplum, içinde yaşayan kişilerin yaşamasını sağlayacak bütün faaliyetleri içeren, yapıları ve organize, bir iktisadi sistemi, bir hukuk sistemi ve bunların düzenli bir şekilde çalışmasını sağlayacak otoriteye sahip bir cemaattir".⁴³ Hegel'e göre devlet, "burjuva toplumunun korunması için gerekli olan ve bu nedenle sivil toplum'a üstün olan bir varlıktır. Devlet, sivil burjuva toplumunun çelişkilerini bu toplumu ortadan kaldırmadan aşacaktır."⁴⁴ Kısaca, Hegel, devletin, sivil toplumun kendi kendine yeterli olmadığı durumlarda ortaya çıktığını ileri sürerek sivil toplumun kendisi adına yapamadığını devletin yaptığını ileri sürer.

Hegel'den sonra sivil toplum ile ilgili görüşlerini ileri süren iki önemli düşünür daha vardır. Üçüncü evrede yer alan anlayışı temsil etmemelerine rağmen, farklı bakış açıları sebebiyle Karl Marx ve Gramsci'nin görüşlerine yer vermek, sivil toplumun bugünkü anlamını kazanmasında onların katkılarını gözler önüne sermek açısından uygun olacaktır. Hegel'in yapmış olduğunun aksine Marx ve Gramsci'nin vurguladıkları artık devlet değil, sivil toplumdur.⁴⁵ Karl Marx sivil toplumun 18.y.y.'da burjuvazi ile birlikte geliştiğini ileri sürerek sivil toplumun devlete bağlı olmadığını tersine devletin sivil topluma bağlı olduğunu açıklamıştır. Bir diğer deyişle, Marx'ın teorisinde sivil toplum devlete

⁴² Keane, a.g.e., s.68.

⁴³ Mardin, Şerif. Makaleler I : " Türkiye'de Toplum ve Siyaset. İstanbul, 1997,s.21.

⁴⁴ Ölmez, a.g.tez. s.12.

⁴⁵ Keane, a.g.e., s.103.

bağımlı olarak düşünölmekten çıkmış, tersine devletin sivil topluma bağımlı olduğu, onun sivil toplum tarafından belirlendiği varsayılmıştır. Marx'a göre, sivil toplum alt yapı, devletse üst yapıdır. İktisadi ilişkiler alanı olarak sivil toplum siyasi ve hukuki üst yapıyı oluşturan devletin sosyo-ekonomik temelini oluşturmaktadır ve dolayısıyla devletin faaliyeti de hakim sınıfın çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir.⁴⁶ Sivil toplum devlet ayırımını yapan bir diğer düşünür de Gramsci'dir. Ona göre, devlet yani politik toplum yönetme ve zorlama aygıtından oluşurken, sivil toplum kültür ve ikna işlevinden oluşmaktadır. Gramsci'ye göre önceleri devlet daha çok zora başvururken şimdi daha çok iknaya başvurmaktadır.⁴⁷ Gramsci Marx'tan farklı olarak sivil toplumun yalnızca ekonomik faaliyetlerde sınırlandırılmayacağını söylemektedir. Gramsci'ye göre devleti siyasi toplumla özdeş kılan anlayış yerini şu denklige bırakmıştır; Devlet = Siyasi toplum + sivil toplum⁴⁸.

Dördüncü evre ise üçüncü aşamaya bir tepki mahiyetinde ortaya çıkarak, devlet müdahalesinin sivil toplumu yavaş yavaş boğacağını iddia eder. Bu evreyi en iyi temsil eden de Tocqueville'dir. Tocqueville, devlet ile sivil hayat arasında bir ayırım yaparak, devlet meclisleri, hükümet bakanlıkları, mahkemeleri, polisi ve silahlı kuvvetleri içine alır. Buna karşılık sivil hayat vatandaşların ailenin dışında kalan kamusal hayatına işaret ettiğini söylemektedir.⁴⁹

⁴⁶ Erdoğan, Mustafa.; a.g.e., s. 221.

⁴⁷ Aytekin, a.g.m., s. 89.

⁴⁸ Akpınar, a.g.tez., s.48.

⁴⁹ Erdoğan,a.g.e., s.222.

Artık, Tocqueville'in, Durkheim veya Weber'in ilham kaynağı olduğu sivil toplumun yeni bir yorumu ortaya çıkmaktadır. Bu yorum dört temel kurala dayanır :

- 1) Sivil toplum, aile ve yerel yaşamdan bağımsız bir toplumsal alandır.
- 2) Bireyler, sivil toplumu oluşturan herhangi bir dernek, işyeri veya gruba katılmaya zorlanamaz.
- 3) Sivil toplum, hukuki düzenin dışında kalmaz.
- 4) Sivil toplum, kolektif hedefler koyar ve vatandaşları temsil eder. Örgütlü sivil toplum bireyler ve devlet arasında "aracı" ve "itici" güç olarak rol oynar.
- 5) Sivil toplum, "yetki devri" boyutunu getirmiştir. Devlet ancak kendi girişimi, vatandaş açısından yerel, bölgesel veya ulusal girişimden daha etkin ve yararlıysa, harekete geçmelidir.⁵⁰

Sonuç olarak, sivil toplumun tanımı şu şekilde yapmak mümkündür: **Sivil toplum**, gönüllü kendi kendini oluşturan, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal bir yapılandırma.⁵¹ Dolayısıyla, "özel alan ile devlet arasında duran bir ara varlık" olan sivil toplum, bireyin ve ailenin yaşamını, içe dönük grup etkinliğini (örneğin, eğlence, boş zaman ve maneviyat için), firmaların kar etme girişimini ve devletin denetimi ele geçirmek için gösterdiği siyasal çabaları dışlar.⁵² Demek ki, sivil toplum ile devlet arasında kesin bir ayırım yoktur. Sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan

⁵⁰ **Sivil Toplum İşbaşında**, s.3.

⁵¹ Sarıbay, a.g.e., s.90.

⁵² Özbudun, Ergun; "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon": Özdalga, Elisabeth & Persson Sune; **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam. Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul: 1998, s.112.

yabancılaşmayı zorunlu kılmaz.⁵³ Diğer bir deyişle, sivil toplum bir şekilde devletle ilişkilidir , fakat devlette bir görev ya da resmi iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaz.⁵⁴ Kısaca, Diamond Larry'nin de ifade ettiği gibi “ *sivil toplum devlet iktidarına karşı dikkatli ama, saygılıdır*”.⁵⁵

a.1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık bir alandır. Dayanışma içinde harekete geçmek ve iletişim kurmak için bir grup insana ihtiyaç vardır. İşte sivil toplumdan, sivil toplum kuruluşlarına geçişte bu noktada gerçekleşir. Sivil toplum örgütlü toplumdur.⁵⁶ Ortaya çıkışları çok eskilere dayanan sivil toplum örgütleri; sanayi devrimi sonrasında daha da çoğalmış, daha etkili, daha yaygın ve örgütlü bir düzeye ulaşmış, günümüzde siyasal sistemi ve iktidarları yönlendirecek kadar güçlenmişlerdir. Öyleki, Avrupa'da STK'lar, demokratik ve şeffaf bir Avrupa toplumunun yaratılması, farklı çıkar gruplarının görüşlerinin uzlaştırılması, yeni teknolojiler ve küreselleşme baskılarıyla karşılaşan toplumun değişime ayak uydurmasının sağlanması veya hükümetlerin dolduramadığı mekanizmalardaki boşlukların doldurulması açısından önem kazanmıştır.⁵⁷ Fakat, son yıllarda sivil toplum kuruluşları yalnız Avrupa'da değil tüm dünyada demokratik yaşamın sürdürülmesinde ve gerçekleştirilmesinde önemli bir yer işgal etmektedir.

⁵³ Başer,a.g.e., s.291.

⁵⁴ Özbudun, a.g.e., s.112.

⁵⁵ Sarıbay, a.g.e., s.90.

⁵⁶ **Sivil Toplum İşbaşında,s.4.**

⁵⁷ **Sivil Toplum İşbaşında, s.6.**

Sivil toplum kuruluşları dendiğinde ilk olarak siyasi amaç üzerine kurulmuş örgütler gelebilir.⁵⁸ Sivil toplum kuruluşları ayrı amaçları, tarzları, örgütsel kalıpları ve zihniyetleri ile siyasi partilerden ayrılırlar. Nasıl ki, sivil toplum birey ile devlet arasında duruyorsa, siyasal toplumda sivil toplum ile devlet arasında durur ve ikisi arasında bir köprü işlevi görür.⁵⁹ Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir; sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmezler, hükümetlerden, kamu makamlarından ve siyasi partilerden bağımsızdırlar ve ticari çıkar gözetmezler. Bunlara ilaveten, merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yaparlar. Toplumdaki belli insan gruplarını veya tüm toplumu ilgilendiren sorun ve konularla ilgili olarak harekete geçerler. Başka araçlarla sesini yeterince duyuramayanların sesi olarak hareket ederler.⁶⁰ Sivil toplum kuruluşlarının içerisinde dernekler, vakıflar, sendikalar ve kooperatif birlikleri girmektedir. Bunlar değişik konularda ve ortak bir amaca yönelik faaliyet göstermektedir. Günümüzde spor, sanat, eğitim, kadın, çevre, insan hakları ve ekonomi gibi pek çok konuda sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'deki mevzuata göre, sivil toplum kuruluşları dernek veya vakıf statüsünde kurulup kar amacı gütmemek kaydıyla faaliyet gösterebilirler. Mevzuatta, gönüllü örgütlere veya sivil toplum kuruluşlara doğrudan bir referans yoktur. Türkiye'de sivil toplum, siyasi partileri, vakıfları, dernekleri, sanayi ve ticaret odalarını, meslek örgütlerini, üniversiteleri, sendikaları, farklı platform ve yurttaş girişimlerini içine alır.⁶¹ Dernekler, vakıflar,

⁵⁸ Neziroğlu, İrfan. "Askeri Müdahaleler ve Birey Özürlü Sivil Toplum Örgütleri".Yeni Türkiye, 1997/18, s.303.

⁵⁹ Özbudun, a.g.e, s:113.

⁶⁰ **Sivil Toplum İşbaşında** , Ankara, s.5

⁶¹ **Sivil Toplum İşbaşında**, s.5.

sendikalar, meslek kuruluşları ve yurttaş girişimleri ekonomik amaç gütmeyen birleşmelerdir; kooperatifler ve şirketler, ekonomik amaçlı birleşmeler; siyasi partiler siyasi amaçlı birleşmelerdir.⁶²

Sivil toplum kuruluşları ile kast edilen nedir ve neden son yıllarda bu kuruluşların önemi artmış ve yaygınlık kazanmıştır. Bu sorulardan hareketle kavram daha iyi anlaşılabilir.

Türkiye de sivil toplum kuruluşları ya da örgütleri, sivil inisiyatifler, baskı veya çıkar grupları, gönüllü kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşlar olarak bilinen bu kavramlar üzerinde bir anlam kargaşası sürüp gitmektedir. Diğer bir deyişle, bu konuda görüşlerini dile getiren yazarlar arasında kullanılan ortak bir terim yoktur. Her bir yazar kullandığı kavram ile sivil toplumun anlamını daraltmakta veya genişletmekte yada anlamında bazı vurgulara yer vermektedir. Bu kavramlar ile ne ifade edilmek istendiğini gözler önüne sermek bizi ortak bir kavrama ulaştırmada etkili olabilir.

Avrupa'da sivil toplum terimi, çoğu kez NGO (non-governmental organization) terimiyle birlikte anılmaktadır. Sivil toplumun bir parçası olan bu kuruluşlar, vatandaşları ortak bir amaç için bir araya getiren çevre ve insan hakları örgütleri, tüketici dernekleri, yardım ve eğitim örgütleri gibi yapılardır.⁶³ Türkiye'de, İngilizce'deki "Non-Governmental Organization" kavramının tam karşılığı yoktur. İngilizcedeki "non-governmental organizations (NGO)" ifadesini Türkçe'ye tercümesi de "hükümet dışı kuruluşlar (HDK) şeklinde olmaktadır. Hükümet dışı kuruluş demek, dilimizde ve alışkanlıklarımızda bir rahatsızlığa

⁶² Gönel, Aydın. **Araştırma Raporu :Önde Gelen Sivil Toplum Kuruluşlar.** TUSES Vakfı, İstanbul,1998,s.2.

⁶³Sivil Toplum İşbaşında, s.4.

sebepe olmaktadır.⁶⁴ Çünkü, bizde “hükümet”, İngilizce’deki anlamından çok daha dar; Bizde “hükümet” Bakanlar Kurulu ile özdeş, dolayısıyla doğrudan doğruya sözcükleri aktaran bir çeviri yoluna gidersek, “Bakanlar Kurulu” dışında kalan örgütler” anlamı çıkacak ki NGO ile kast edilen bu değil.⁶⁵ Bu kavramı negatif bir terim olarak kabul eden düşünörlere göre ise, hükümet dışı kuruluşlar ile bir kuruluşun türünün ne olmadığı belirtilmekte ama ne olduğunu belirtilmemektedir.⁶⁶ Bu bağlamda ele alındığında belirli bir sivil toplum kuruluşu hükümet dışı olmak yerine hükümet karşıtı, kanun dışı, hukuk dışı biçiminde yanlış yorumlara ve çağrışımlara yol açmaktadır.

İkinci kullanımı “gönüllü kuruluşlar” şeklindedir. Gönüllü kuruluşlar belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda bilinçlenen bireylerin, daha da belirginleştirirsek yurttaşların, tek başına başaramayacaklarını aralarında dayanışarak katılımcı bir anlayışla, etkin bir biçimde davranarak başarmaya çalışmaları doğrultusunda oluşur.⁶⁷ İnsanların bir baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak birşeyler yapma isteği, dernek ve vakıfların “gönüllü kuruluşlar” olarak tanımlanmasına sebep olmuştur.⁶⁸ Kısaca, gönüllü birliktelik esasına dayalı olarak kurulduklarından bu ad ile anılmaktadır. Bu ad kulağa hoş gelmesine rağmen doğru değildir. Çünkü, NGO olmayan başka gönüllü örgütler de var, örneğin siyasal partiler.⁶⁹ Ayrıca, meslek odaları ve barolar gibi kuruluşlara üye olmayan bir kişinin mesleğini icra edemeyeceğinden bu tür kurumların birer sivil toplum kuruluşu olup olmadığı bu açıdan tartışılabilir.

⁶⁴ **Gönüllü Kuruluşlar Rehberi.** Türkiye Çevre Vakfı, 1995, s. 5.

⁶⁵ Eroğul, Cem. “*Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratikleşme Süreçlerine Katkısı*”. **İnsan Hakları Merkezi Dergisi**, C: III/ Sayı .4, Ankara, Kasım 1995.

⁶⁶ **Üç Sempozyum : Sivil Toplum Kuruluşları.** Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.25.

⁶⁷ **Üç Sempozyum: STK’ları.** s.36.

⁶⁸ **Gönüllü Kuruluşlar Rehberi.** TÇV , Ankara :1995, s.5.

⁶⁹ Eroğul, a.g.e., s.3.

Çünkü rızaya dayalı olmayan bir birliktelik bireyin iradi seçimini engelleyici olacağı için toplum unsuru olmaktan uzaktır.⁷⁰

Bir diğer kullanımı ise baskı grubu veya çıkar grubu (menfaat grubu) şeklindedir. Baskı grubu ortak çıkarlar etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasi otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş yapılar olarak tanımlanmaktadır.⁷¹ Menfaat (çıkâr) grubu ise aralarında bir menfaat ortaklığı bulunan insanlardan meydana gelmiş, bu ortaklaşa menfaatin şuuruna ermek bakımından geri, aktif bir şekilde çalışmasını sağlayacak teşkilattan yoksun bir kümedir.⁷² Baskı grubu ile çoğu kez birlikte anılan menfaat grupları mutlaka bir baskı grubu olmak zorunda değildir. Bunun nedeni ise farklı davranış ve yöntemlere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.⁷³ Fakat, çıkar grupları (menfaat grupları) kanun koruyucu ve toplumdaki diğer iktidar merkezlerini kendi çıkarlarını gerçekleştirme, koruma ya da fazlalaştırma nedenleri ile etkilemek için örgütlenip eyleme geçtikleri an "baskı grupları"na dönüşürler.⁷⁴ Bu iki kavram birbirine karıştırılabildiği gibi çıkar grubu kavramı da yanlış algılanabilir. Keza, sivil toplumda hiçbir tekil ögenin, toplum çıkarlarının tümünü temsil etme hakkına sahip görülmemesi, ister halk, sınıf veya bir zümre olsun, bütün adına bireylerin, grupların ve toplulukların ezilmemesinin de bir güvencesidir.⁷⁵ Dolayısıyla, çıkar grubu tanımlaması ile bir

⁷⁰ Çaha, Ömer. **Sivil Kadın : Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**. Ankara, 1996, s.75

⁷¹ Karakılıçık,a.g.e.,s.409.

⁷² Anbarlı, Şeniz. **Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasi İktidara Etkileri**. Çanakkale 18 Mart Üniv., Sosyal Bil.Enst., Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Y.L. , Çanakkale: 1999, s.33.

⁷³ Anbarlı, a.g.tez., s.33.

⁷⁴ Yücekök, Ahmet; Turan İlder ; Alkan Mehmet Ö; **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşlar.**,1998.

⁷⁵ Sarıbay ,a.g.e., s.93.

kesimin yada güçlü olan bir kesimin çıkarları algılanabilir ve baskı oluşturmaları açısından yanlış çarşışımara yol açabilir.

Son olarak, sivil toplum kuruluşları ya da örgütleri kavramı üzerinde durulacaktır. Anlam olarak kuruluş kavramı *“belirli bir amacı yada amaçlar demetini verili gerçeklik koşullarında gerçekleştirmek için belirli ilkelerle oluşturulan yada yapılan bir düzenlemeyi, bir örgütü bir organlar bütünü dile getiriyor”*.⁷⁶ Sivil toplum kuruluşları bağlamında ise kuruluş terimi belirli bir türden toplumda yada bir toplum tipinde belirli bir amacı yada amaçlar demetini gerçekleştirmek üzere oluşturulan, kurulan bir örgütü dile getiriyor.⁷⁷ Bugün en yaygın kullanımı sivil toplum kuruluşları olarak geçmektedir.

Sonuç olarak Kolawski'ye göre sivil toplum kuruluşları: bireylerin, grupların ya da çeşitli kurumların bazen birbirleriyle uzlaşan, bazen çelişen; inanç, kanaat, çıkar ve yaşayış tarzlarını koruyarak, birlikte var oldukları toplumsal ortamlardır.⁷⁸ Sivil toplum kuruluşları bireyleri aktif kılarak onları ortak amaç doğrultusunda kapasitelerini kullanmayı mümkün kılan örgütlü yapılardır. İnsanları toplum yaşamında daha etkili ve bilinçli bireyler haline getirerek, gerek kendi yaşamlarında gerek toplumsal yaşamda verimli kılmaktadır. Ayrıca bireyleri istedikleri ve ihtiyaç duydukları alanda kapasitelerini kullanabilen kişiler durumuna olanak sağlamaktadırlar. Kısaca, sivil toplum kuruluşları bireyin varlığını hissettirebildiği, var olduğu ortamlardır. Bu özellikleri itibariyle sivil toplum kuruluşları modern, gelişmiş ve demokratik toplumlarda önemlidir.

⁷⁶ Üç Sempozyum: STK, s.26.

⁷⁷ Üç Sempozyum : STK, s.27.

⁷⁸ Karakılıçık, a.g.e., s.409.

En büyük kargaşa “demokrasi” ve “demokratik hükümet” sözcüklerinin kullanma biçimimizden doğmaktadır. Bu sözcükler açıkça tanımlanıp bunların tanımları üzerinde bir anlaşmaya varılmadıkça, halk içinden çıkılmaz bir fikir karmaşası yaşayacaktır, bu da en çok halk avcılarıyla zorbalara işine yarayacaktır.

TOCQUEVILLE

a.2. DEMOKRASİ

Demokrasi Latince “demos” (halk) ve “kratos” (yönetim) kavramlarının birleşmesinden oluşmakta ve halkın yönetimi anlamına gelmektedir. Abraham Lincoln’ın ifadesiyle halkın, halk tarafından halk için yönetimidir. Uzun bir tarihsel sürecin ürünü olan demokrasi kavramı ilk kez Antik Yunan döneminde karşımıza çıkmaktadır. Eski Yunan da uygulanan biçimiyle demokrasi halkın doğrudan oyları ile gerçekleşiyordu.⁷⁹ Fakat Atina demokrasisinde, egemenlik sahibi halk, yaklaşık 30.000 kişiden oluşmaktaydı.⁸⁰ Dolayısıyla, o dönemde, Yunan’da uygulanan demokrasiye kadınlara, esirlere ve kölelere oy verme hakkı tanımadığı için gerçek anlamda demokrasi denilemez.⁸¹ Roma dönemini izleyen ortaçağlarda da siyasal düzen olarak demokrasinin gündemden çıktığı söylenebilir.⁸² Zira, daha sonraki dönemlerde imparatorluk yönetimlerin yerini feodal krallıklara, feodal krallıkların ise mutlakiyet idarelerine bıraktığı görülmüştür. 18. yüzyılda mutlakiyet idarelerine karşı hoşnutsuzluğun iyice artması sonucunda demokrasiye bir adım daha yaklaşıldı. Bunun ilk semeresi

⁷⁹ Kuzu, Burhan. “Demokrasi- Resmi Ideoloji-Sivil Toplum”. A.Ü.SBFD, S.1-2, Ocak Haziran 1992. s.334.

⁸⁰ Saylan, Gencay. **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 1998, s.14.

⁸¹ Kuzu, a.g.e.,s.335.

⁸² Gencay, a.g.e.,s.20.

ABD’de 1776 yılında yayımlanan Bağımsızlık Beyannamesi ve 1787’deki Anayasalarıdır. İkinci dönüm noktası ise 1789 Fransız Devrimidir.⁸³ Diğer bir deyişle, Batının demokrasi unsurları Amerikan ve özellikle 1789 Fransız İhtilali ile kendilerini iyice duyurmuşlardır.

Bu kavramın ortaya çıktığı Eski Yunan döneminden günümüze değin insanlar hep ideal bir yönetim düzeni arayışı içerisinde olmuşlardır. Zira, tarih boyunca demokrasinin muhtelif şekiller altında gelişmeler göstermiş olması da bu arayışı açıkça göstermektedir. Öyleki, Aristoteles’ten günümüze kadar doğrudan demokrasi, yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, liberal demokrasi ve modern demokrasi gibi şekillerle karşımıza çıkmıştır. Harvard Üniversitesinde siyaset bilimcisi Samuel P.Huntington demokrasi tarihini; “yavaş ve kesintisiz bir ilerleme olmayıp, ilerleyen geri çekilen, sonra toparlanan ve tekrar yükselen bir dalgalar dizisi”⁸⁴ şeklinde ifade eder. Dolayısıyla demokrasi kavramı durağan değildir, sürekli kendini yenileyen bir kavramdır. Kendini sürekli olarak yenileyen bu kavram, değişen olaylar ve sorunlar karşısında fonksiyonlarını ve değerler hiyerarşisini devreye sokarak birçok sorunun kendiliğinden çözümlenmesine olanak vermektedir. Kısaca , demokrasi karşılaştığı sorunlara yine kendi içerisinde çözümler bularak varlığını sürdürmektedir.

Demokrasinin, ideal bir yönetim biçimi olarak kabul edilip uygulanmaya başlanması ise insanlık tarihi içinde göreceli olarak çok kısa bir geçmişe sahiptir.⁸⁵ Günümüzde Antik Yunan’dan zamanımıza kadar çeşitli şekillerde karşımıza çıkmış demokrasi anlayışlarından liberal veya hürriyetçi demokrasi

⁸³ Kuzu, a.g.e., s.343.

⁸⁴ **Demokrasi Nedir.** TDV, s.62.

⁸⁵ Afacan, H. Hakan. “Demokrasi ve Kültür”. **Demokrasi Dosyası.** TDV,Ankara ,2000,s.214.

dediğimiz demokrasi anlayışı model alınmaktadır. Bu demokrasi tipi batı Avrupa toplumlarının kendilerine has toplumsal ve kültürel ortamlarında ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren demokrasi tüm dünyada yayılmaya başlamıştır. Özellikle birinci dünya savaşından sonra bu yayılmayı açık bir şekilde görebiliriz. 1980 sonrasında da, sosyalist rejimlerin yıkılarak demokrasiye sarılmaları bu demokratik sistemin artık dünyanın hemen her yerinde tercih edilir olduğunun bir göstergesidir. Öyleki, Moğolistan'dan Tayvan'a Afrika'da Senegal, Gabon ve Kongo'dan Angola'ya kısaca dünyanın bir çok yerinde demokrasi mayası genişleyerek tutmaya devam etmiştir⁸⁶. Amerikan siyaset bilimcisi Françis Fukuyama'da *Tarihin Sonu ve Son İnsan* adlı makalesinde demokrasinin son sistem olduğu şeklindeki görüşü ile bu iddianın tarafları arasında yer alan son düşünürlerdendir.

Demokrasinin her yerde ve ideal bir demokrasi tipinin her zaman geçerli kavramsal bir tanımını yapmak zordur.⁸⁷ G.Sartori bu zorluğu şu şekilde ifade eder; *"insanlar 1940'lara gelinceye değin, ister beğensinler ister beğenmesinler, demokrasinin ne olduğunu biliyorlardı; o tarihten beri hepimiz demokrasiyi beğendiğimizi ondan hoşlandığımızı ileri sürüyoruz ama artık onu ne biliyor, ne anlıyor ve nede üzerinde anlaşıyoruz"*.⁸⁸ Uygulamalarda ideal bir demokrasi tipinin ortaya çıkmasının mümkün olmadığını ileri süren ünlü siyaset bilimcisi Robert Dahl da, bu sebepten dolayı demokrasinin tanımının yapılmasının zorluğuna dikkat çeker. Sonuçta, kişiler yada toplumlar, bir idealin ölçüsü olarak düşündükleri demokrasiyi kendilerine göre belli değer yargıları, tercihler ve istekler çerçevesinde yorumlayarak farklı tanım yada yorumlar çıkarabilmektedir.

⁸⁶Demokrasi Nedir? TDV, s.7.

⁸⁷ Saylan,a.g.e., s.6.

⁸⁸ Sarıbay,a.g.e., s.92.

O halde, nasıl oluyorda kendini sürekli olarak yenileyen ve tüm dünyada hızla yayılan bu kavram, toplum yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkıyor ya da geçmişten günümüze kadar gelişimini ve kalıcılığını sürdürüyor? Bu sorulara cevap verebilmek için demokrasinin içerdiği unsurlara göz atmamız gerekir.

İlk olarak demokrasinin sahip olduğu unsurlar tüm ülke insanı için evrensel ve vazgeçilmez niteliktedir. Öyleki, demokrasinin kendine özgü değerler evreni, onu bir yönetim ve yaşama biçimi olarak küreselleştirmiştir.⁸⁹ Demokratik değerler içerisinde yer alan halk egemenliği, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar demokrasinin temel değerleridir.⁹⁰ Demokrasinin temeli olan özgürlük ve eşitlik ilkelerinin bir rastlantı yada etnosantrik önyargıların bir ürünü olmadığını ileri süren Fukuyama'ya göre, bu kavramlar daha çok insan doğasının temel özelliklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, demokrasi içerdiği unsurlardan ötürü farklı bölgelerde ve farklı halklarda tercih edilen bir yaşam tarzıdır. Demokrasinin ilk ögesi olan halk egemenliğinin gerçekleşebilmesi için yada diğer bir deyişle demokrasinin halk egemenliğine dayalı olabilmesi için bazı temel gerekleri vardır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir: halk egemenliği, demokrasinin hukuk düzenine dayanması, çoğunluğun yönetimi, azınlık hakları, temel insan haklarının güvence altına alınması, özgür ve adil seçimler, kanun önünde eşitlik, anayasal devlet, toplumsal, ekonomik ve siyasi çoğulculuk, hoşgörü, işbirliği ve uzlaşma benimsenmelidir.⁹¹ Ünlü siyaset bilimcisi Robert Dahl'da genellikle herhangi bir ülkenin demokratik niteliğini göstermek açısından ölçü olarak kullanılan özelliklerin; özgür ve adil bir seçim sistemi; seçimle iş başına gelen temsilciler; her vatandaş için seçme hakkı;

⁸⁹ Çukurçayır, M.Arif. "Demokrasi ve İnsan Hakları". **Demokrasi Dosyası**, TDV, s.252.

⁹⁰ Çukurçayır, a.g.e., s.255.

⁹¹ Kuzu, a.g.e., s336.

seçilme hakkı; fikir ve ifade özgürlüğü; örgütlenme özgürlüğü ve alternatif bilgi edinebilmek, olduğunu ifade eder.⁹² Özetle, demokrasinin özünün rekabet, katılım ve sivil özgürlükler olduğunu ileri sürer.

Demokrasinin diğer bir ögesi ise özgürlüktür. Özgürlük, *bilinçli karar verebilme gücü, bireylerin somut bir özgür alana sahip olması, toplumun çeşitliliği, düşüncelerin, yaklaşımların, çıkarların çokluğu gibi değerler ile yaşar*⁹³. Özgür birey ve aktif vatandaş kimliği ile demokrasiler varlığını sürdürebilir. Bir diğer deyişle, demokrasilerin motoru özgür birey ve aktif vatandaş anlayışıdır.⁹⁴ Demokrasi-birey ilişkisinin önemli olduğunu vurgulayan bir düşünürü göre de , demokrasinin ütopyik alandan reel alana indirilmesi, kafalarda bir ideal haline dönüşen imgesel gerçeğin toplumsal gerçeğe dönüşmesinde demokrasi-birey ilişkisinin arzulanan frekansı tutturmaları ile mümkündür.⁹⁵ Çünkü demokrasilerde birey unsuru önemlidir. Kollektif kimlikler bireysel kimliğin üzerine gelir; ancak aslolan sorunlarıyla, tercihleriyle ve haklarıyla özgür bireylerdir.⁹⁶ Bireye tanınan özgürlükleri sivil ve siyasal özgürlükler başlığı altında toplayabiliriz. Toplumsal hayatın çeşitli alanlarında bireyin özgürce etkinlikte bulunma özgürlüğünü, düşünce özgürlüğünü , kendini ifade özgürlüğünü , başkaları ile serbestçe iletişim de bulunma özgürlüğünü sivil özgürlükler başlığı altında sunabiliriz. Bunun yanında halkın aktif olarak devlet yönetimine katılmalarına olanak sağlayan özgürlükler ise siyasal özgürlük içerisine girmektedir. Katılım unsuru bu alanda ortaya çıkar ve bireyin kendini gerçekleştirebilmesine olanak sağlar. Katılım ile

⁹² Bayraktar, Gonca. "Demokrasinin Önündeki Engel Zihniyet: Toplum Mühendisliği". Yeni Türkiye, 29-30/1999, s.155.

⁹³ Çukurçayır, a.g.m., s.257.

⁹⁴ Dağı, D. İhsan & Polat, Necati. **Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı**. TDV, Ankara, 1999, s.15.

⁹⁵ Doğan, İsmail. **Değişen Türkiye'de Bilim ve Kültür**. Ankara :1997, s.5.

⁹⁶ Dağı & Polat, a.g.e., s.14.

kast edilen sadece seçim zamanında oylama işlemine katılmak değildir. Katılım, seçim zamanı dışında, halkın siyasal eylemlerini, siyasal partilerde yürüttüğü faaliyetleri ve sivil toplum örgütleri içerisindeki çabaları kapsar⁹⁷. Eşit katılım şansının sağlandığı yönetimlerde, toplumsal uzlaşmanın bağlayıcılığı ve meşruluğu da o kadar yüksek olmaktadır.⁹⁸

Demokrasinin bir diğer önemli ilkesi eşitlik ilkesidir. Demokrasilerde, halkın bütününe yasalar önünde eşitliği temel bir ilkedir. Yasalar önünde herkes din, dil, ırk, cinsiyet, eğitim düzeyi ve servet farkı gözetilmeksizin eşittir ve bu eşitlik anayasalar ile güvence altına alınmıştır.

Sonuç olarak, demokrasi vahiy yoluyla gelmiş, değişmez bir hakikatler kümesi değildir ama fikirlerin ve kurumların çarpışması ve ödünleşmesi aracılığıyla, insanların ne denli mükemmellikten yoksun olursa olsun, hakikate uzanabilmelerine olanak veren bir mekanizmadır.⁹⁹ Demokratik fikirlerin gerçek dünyaya uygulandıklarında, ideal ölçülerinin gerisine düşeceğini savunan görüşlere rağmen demokrasi içerdiği unsurlardan dolayı çoğu ülke insanı için tercih edilmeye ve gerek siyasal bir sistem gerek bir yaşam tarzı olarak benimsenmeye devam edilmektedir. Amerika'da Demokrasi adlı eseri ile günümüze dek sosyal bilimlerde gündemde kalmayı başaran Alexis de Tocqueville'i demokrasiyi engellemeye çalışmanın Tanrının iradesine karşı koymak anlamına geleceği ve milletlerin kendilerine biçilen bu ilahi kaderi en iyi toplumsal nimet olarak görmeleri gerektiği yönündeki ifadesiyle demokrasinin ideal bir rejim olmaktan çok, karşı konulamaz bir rejim olduğu hususunun altını çizerek¹⁰⁰

⁹⁷ Dağı & Polat, a.g.e., s.25.

⁹⁸ Çukurçayır, a.g.e., s.259.

⁹⁹ Demokrasi Nedir? TDV, 1999, s.48.

¹⁰⁰ Türkkahraman, Mimar. "Aydınlar, Demokrasi ve Türkiye". Yeni Türkiye, 29-30/1999, s:163

a.3. HOŞGÖRÜ

Demokratik kültürün inşa edilmesinde toplumsal hoşgörü gerekli unsurlardan biridir. Hoşgörü, demokrasinin aynı bütünün içinde birbirinden farklı hatta birbirlerine karşıt olan birey ya da öbekleri bir arada yaşatması için zorunludur.¹⁰¹ Hoşgörü demokratik toplumlarda onun karakteristik bir erdemi olarak değerlendirilmektedir. Francis Fukuyama bunu şu sözleri ile açıklar; *"Hoşgörü gibi değerler artık yalnızca belli bir amaca yönelik araç olarak görülmemelidir; demokratik toplumlarda hoşgörü karakteristik bir erdem haline gelmektedir. Demokrasiye ilişkin böyle bir gurur geliştiğinde ve demokratik değerler yurttaşlarca özümsemiğinde, demokratik ya da sivil bir kültür oluşmuş demektir."*¹⁰² Yani Fukuyama'ya göre, hoşgörü demokrasinin hayati bileşenlerinden biridir.

Demokrasinin en başta gelen özelliği farklılığı uzlaştırabilmesidir. Hoşgörülü olmak uzlaşmanın diğer bir yüzüdür. Farklı düşünceleri, inançları ve davranışları olağan karşılayabilmek hoşgörü ile mümkün olmaktadır. Aksi takdirde toplumda bir uzlaşma ve işbirliğinden söz edilemez. Hoşgörü ve uzlaşma toplumsal bütünleşme ve barışı sağlar. Uzlaşmanın ve hoşgörünün olmadığı durumda, çatışma ve zıtlaşma durumu gündeme gelir.¹⁰³ Buradan da hoşgörü ve uzlaşmanın birbirleriyle özdeşleşen ve hatta birbirlerinden ayrı düşünülmeyen iki öge olduğunu görülmektedir. Sivil toplumu farklılığa dayanan ortaklık şeklinde açıklayan düşünörlere göre sivil toplumun yaşayabilmesi için farklılaşmış grupların birbirlerini hoş görebilmeleri gereklidir, çünkü hoşgörü

¹⁰¹ Touraine, Alain. **Demokrasi Nedir**. Çev: Olcay Kunal. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 1997, s.277

¹⁰² Fukuyama, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**. İstanbul, 1993, s.266

¹⁰³ **Merhaba Sivil Toplum**. HYD Derneği Yayın Dizisi : 10 , s.10

farklılığı, farklılıkta hoşgörüyü zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, gerek sivil toplumun oluşması gerek demokrasinin gelişebilmesi bir toplumdaki hoşgörünün yaygın ve gelişmiş olmasına bağlıdır. Öyleki, “*Sivil toplum, normatif olarak farklı olarak ötekileri tolere eden davranış ve değer kodları ima ettiğinden, söz konusu öğelerin varlığı veya yokluğu sivil toplum için hayati niteliktedir*”.¹⁰⁴ Sarıbay'ın ifadesinden de anlaşılacağı üzere hoşgörü bir toplumda sivil toplumun oluşmasını ve dolayısıyla demokrasinin yerleşmesini mümkün kılan en önemli öğedir. Sahici bir demokrasi ve sivil toplum için hoşgörünün olması gerektiğine inanan bir diğer düşünürüne göre de farklılıklarımızı koruyarak yaşatabilmemiz ancak hoşgörü ile mümkün olabilecektir. Yazar bunu gerçekleştirmek için iki çözüm önerisi ileri sürer; ilki “kendim için ne istiyorsam öteki için de aynı şeyleri istiyorum. İkincisi, bana yapılmasını istemediğim hiçbir şeyin bir başkasına da yapılmaması gerektiği anlayışını savunuyorum. Yazar bu şekilde “*sivil toplumun farklılık, çeşitlilik ve çoğulculuk ekseninde kurulabileceğini*”¹⁰⁵ vurgulamaktadır.

Günümüzde hoşgörü ile ilgili farklı tanımlara rastlanmaktadır. Öyleki bu kavram üzerinde ortak bir tanımın yapılması oldukça güçtür. Hoşgörü kavramını çetin bir kavram olarak gören düşünürlerle göre hoşgörü kavramı gerek anlamı ve içerdikleri, gerekse koşulları ve sınırları ile anlaşılması zor bir kavramdır. Ayrıca hoşgörü kavramının diğer kavramlarla karıştırılmasında bu kavram üzerinde evrensel bir tanımın yapılmasını güçleştirmektedir. Bu bölümde hoşgörü ile karıştırılan kavramlara atıfta bulunularak anlam karmaşıklığı giderilmeye çalışılacak, hoşgörünün çıkış noktası üzerinde değişik düşünürlerin

¹⁰⁴Sarıbay, a.g.e., s.98

¹⁰⁵ Metiner, Mehmet. “Türkiye’de Devlet ve Sivil Toplum”.Yeni Türkiye, 1997/18, s.234.

görüşlerine yer verilecek, ardından hoşgörünün gerekliliği ve öğelerinin neler olduğu anlatılacaktır. Sonunda hoşgörünün tanımı yapılmaya çalışılacaktır.

Hoşgörü kavramı herşeyi görmezlikten gelme, vurdumduymazlık demek değildir. Aksi takdirde disiplinsizlik ve sorumsuzluk doğar. Hoşgörünün kayıtsızlık, serbest bırakma ve icazet etme gibi kavramlardan da ayırt edilmesi gerekir. Bu kavramlar hoşgörünün çıkış noktası olan toplumsal çeşitlilik karşısında hoşgörünün koşullarını oluşturacak şekilde ortaya çıkan *kınama, iğrenme ve hoşlanmama* duygularını içermezler.¹⁰⁶ Çünkü hoşgörü toplumsal çeşitlilik karşısında ortaya çıkar.¹⁰⁷ Toplumsal çeşitlilikten kast edilen bir toplumdaki bireylerin karakterleri, eğilimleri, yönelimleri vs. bakımlarından birbirlerinden farklı oluşudur. Walzer bunu şu şekilde dile getirir: *"Hiçbir şey insanların birbirlerinden farklı oldukları olgusundan daha açık değildir. Kimi insanlar dindardır, kimi insanlar dine saygısızdır. Bazıları tek bir cinsel partner tercih eder, bazıları çeşitliliği. Kimileri toplumsal ilişkilere aktif bir biçimde katılmaya çalışır, kimileri kendi bahçelerini ekip biçmeyi tercih eder".*¹⁰⁸ Sonuçta bu çeşitlilik hoşgörünün ortaya çıkmasına zemin teşkil edecek olan kınama, iğrenme veya hoşlanmama duygularını içerir. Hoşgörülü olmak için farklılıkların kabul edilmesi gerekir. Fakat bu insanların davranışlarına ya da tercihlerine aldırılamayı hoşgörülü olmak ile aynı kefeye koymak anlamına gelmez. Aksi takdirde bu kayıtsızlık olur. Hoşgörülü olmak sadece sözselsel bir ifade değildir, aynı zamanda hoşgörü gösterilenin de fark ettiği ve kendisine ilişkin şeyi ancak hoşgörü sayesinde sürdürebileceğinin bilincinde olduğu bir şeydir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Yürüşen, Melih. *Liberal Bir Değer Olarak: Ahlaki ve Siyasal Hoşgörü*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996. s.32.

¹⁰⁷ Yürüşen, a.g.e., s.35.

¹⁰⁸ Walzer, Michael. *Hoşgörü Üzerine*. Çev : Abdullah Yılmaz. 1998, s.77.

¹⁰⁹ Yürüşen, a.g.e., s.35

Hoşgörünün neden gerekli olduğunu ve iyi bir şey olduğunu düşünürüz? Bu soruya verilen yanıt hoşgörünün gerek temel bir zemine oturtulması, diğer bir deyişle, meşrulaştırılması ve önem kazanması açısından üzerinde durulmaya değerdir. Hoşgörünün neden gerekli olduğu konusunda değişik yorumlar yapılmıştır. Bunlardan bazılarını dile getirmek konunun anlaşılması bakımından yararlı olacaktır. İlk olarak, Locke'nin görüşünden yola çıkabiliriz. Locke göre hoşgörü gereklidir ama bu gereklilik hoşgörünün iyiliğinden değil, hoşgörüsüzlüğün yarattığı ve yaratabileceği sonuçların kötülüğünden dolayıdır. Kısaca, Ona göre, hoşgörü gereklidir çünkü hoşgörüsüzlüğün yarattığı sonuçlar daha da ağırdır. O hoşgörüsüz olanlara hoşgörüsüz olmalarının ulaşmaya çalıştıkları amaçlar bakımından ne kadar beyhude, ne kadar faydasız olduğunu kanıtlamayı hedefliyordu¹¹⁰. Nicholson adlı bir düşünür ise hoşgörüyü Locke'un tersine moral bir ideal olarak alır ve hoşgörenin iyi, hoşgörünün doğru olduğunu söyler. Bunu açıklayabilmek için negatif ve pozitif argümanlar adını verdiği iki argümanı ileri sürer .

Hoşgörünün gerekliliğini tesis eden negatif argümanına göre hoşgörü koşullara bağlı olarak iyidir. Nicholson'a göre "*hoşgörünün iyi veya doğru bir şey olarak değerlendirilmesinin sebebi hoşgörünün iyiliğine duyulan inanç değil, hoşgörüsüzlüğün yaratacağı ağır sonuçlardır.*" Bu savını iki argüman ile açıklar. İlki, eğer hoşgörüsüzlüğün maliyeti yüksek olacaksa hoşgörü yeğlenmelidir; ikincisi, eğer bir kanaatin kökünün kazınması yada bu kanaate dayanılarak sürdürülen eylemlerin durdurulmasının çok zor olduğu durumlarda hoşgörü gereklidir.¹¹¹ Pozitif hoşgörü argümanını ise şu şekilde açıklar; "*Başkalarının*

¹⁰⁹ Yürüşen,a.g.e., s.77

¹¹⁰ Yürüşen,a.g.e., s.77

¹¹¹ Yürüşen,a.g.e., s.274-75

düşüncelerine ve bu düşüncelerin şekillendirdiği hayat tarzlarına aldırış etmek, onları umursamak ve ciddiye almak önemlidir ve gereklidir".¹¹² Pozitif argümanına dayanarak hoşgörüyü bir anlayış olarak kabul eden Nicholson' a göre horgören yabancı ve hoş gitmeyen şeyleri yargılamaktan çok anlamaya çalışmalıdır. Ona göre, "*kişi kendini böyle yapmaya zorladığı zaman , gerçekten eğitilmiş ve saygıya hak kazanan biri olacaktır*".¹¹³

Hoşgörünün gerekliliğine kısaca değindikten sonra, şimdi hoşgörünün içerdiği unsurlar gözler önüne serilerek kavramın daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır. Hoşgörünün öğelerini şu şekilde sıralamamız mümkündür; sevgi, saygı, güven ve anlayış. Şimdi her bir öğenin içerdiği anlamlara değinelim.

Sevgi hoşgörünün en temel ögesidir. Sevgiyi hoşgörünün koşullarından biri olarak kabul eden bir düşünür "*hoşgörü, bir insanın yada bir toplumun kendisinden farklı olan, farklı düşünen, kendi onayladığının dışında inanç ve değerler sistemine sahip olan insan yada toplumlara karşı sevecen bir tahammül içinde olması demektir*".¹¹⁴ Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere hoşgörü, toplumdaki farklılıkları karşılıklı sevgi ile olanaklı kılmak demektir yani farklılıklara sevgi ile yaklaşmak demektir. Zira sevgi insanları birbirine yaklaştıran ve bir arada yaşamalarını olanaklı kılan olumlu duyguların tümüdür. Kısacası, sevgi ile hoşgörü arasında bir kaynaşma olmadığı zaman insanlar arasında kurulacak olan hoşgörü zinciri uzun ömürlü olmaz.

Hoşgörünün sağlam temellere dayanmasını sağlayan bir diğer öğe ise *saygıdır*. Günümüzde hoşgörünün anlamını saygı ile özdeşleştiren pek çok

¹¹² Yürüşen, a.g.e., s.282

¹¹³ Yürüşen, a.g.e., s.282

¹¹⁴ Tezcan, Mahmut. "Türk Kültüründe Hoşgörü". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 1995, s.193.

düşünür bulunmaktadır. Bunlardan biri gazeteci- yazar Memet Fuat'tır. Ona göre bugün başkalarının düşüncelerine ve inançlarına yalnızca saygı gösterilebilir.¹¹⁵ Hoşgörü sözcüğü anlam olarak başkalarının inanç, görüş ve törelerine saygıyı kapsar¹¹⁶. Diğer benzer bir anlayış Uluslararası Hoşgörü Kongresin de açıklanmıştır. Yayınlanan bildiriye göre "*hoşgörü, kişinin kendi düşünce ve değer yargılarına uymayan düşüncelere ve değer yargılarına sahip kişilerin haklarına saygılı olmasıdır. Çünkü insanlığın devamı için hoşgörü şarttır*".¹¹⁷ Sonuç olarak saygı, farklılığı bir arada tutan unsurlardan biridir.

Hoşgörü anlayışının toplumlarda gelişebilmesi için insanlar arasında görülen sevgi ve saygının yanında *güven ve anlayış* gibi duygu ve düşüncelere de ihtiyaç vardır. İnsanların birbirlerine güvenmesi istikrarlı bir demokrasi içinde hayati önem taşımaktadır. Hoşgörü, insanın kendi düşüncesine, inançlarına, değerler sistemine sahip olan bir güvenin sonucudur.¹¹⁸ Güveni olmayan insanlar saldırgan ve hoşgörsüz olur. Toplumda güven duygusu geliştikçe insanlar başkalarına karşı geniş bir hoşgörü anlayışına kavuşur. Güven ile hoşgörü arasında bir bağ kuran bir düşünür de hoşgörünün olgun, kişiliği gelişmiş, kendine güvenen bir ruh davranışı olduğunu ileri sürer.¹¹⁹ Joshua Liebman adındaki bir düşünür ise hoşgörü tanımlarken anlayış olgusuna işaret ederek, hoşgörünün başkalarının inançlarını, uygulama ve huylarını , onları kabul etme ya da paylaşma gereği olmadan anlamak için sarfedilen

¹¹⁵ Fuat, Memet. **Demokrasi Kültürü**. İstanbul : 2000,s.100.

¹¹⁶ Çubukçu, Agah. "Türk Kültüründe Hoşgörü".**Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 1995,s.115.

¹¹⁷ Keleş, Birgen. "Siyasette Hoşgörü"..**Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 1995, s.73.

¹¹⁸ Ateş, Toktamış. **Hoşgörü ve Uzlaşma**. Ankara, 1995, s.53.

¹¹⁹ Doğan,Lütfi. " İslam'da Dinler Arası Hoşgörü". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 1995, s.129.

olumlu ve içten bir anlayış olduğunu ileri sürer.¹²⁰ Bir Rus düşünürü olan Bakhtin ise, "kendimiz bize başkalarının hediyesidir" diyerek farklı bir bakış açısı sunar. Ona göre; başkasına onun gözleriyle ve kendi gözlerimizle baktıkça ve bunun tersi oldukça, kendi kendimizle ilgili yeni bakışlar, yeni ve derin anlamlar belirecek; karşılıklı olarak giderek zenginleşen bir anlama ortaya çıkacaktır.¹²¹

Sonuç olarak, hoşgörü içinde yaşadığımız farklı cemaatlere can verir. Toplumsal çeşitliliğin mümkün kılınmasını sağlar. Sağlıklı bir iletişim için, her zaman hoşgörü için bir yer açmak, karşımızdakini mazur görebilecek bir olgunluğa ulaşmak gerekir.¹²² Kısaca, toplumsal yaşamın vazgeçilmez ilkelerinden biri olan hoşgörüğü şu şekilde tanımlayabiliriz: Bir toplumda tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşamayı mümkün kılan, karşılıklı sevgi, saygı, güven ve anlayış esasına dayalı olarak kurulan fonksiyonel bir iletişim sürecidir.

B-KÜLTÜR

Hiçbir kültürel sistem ne gökten iner, ne de durup dururken yok olur. Her toplumun dünü, bugünü, kısa veya uzun bir tarihi vardır.¹²³ Kültür, insan gereksiniminin tezahürü sonucunda oluşmaya başlar; beslenme, üreme, sağlığını koruma gereksinimi, bu gereksinimin karşılanması için insanın yaşamına bu doğrultuda bir ortam ilave olunur ve insan ister istemez bu ortamla birlikte yaşar, işte bu ortam kültürdür.¹²⁴ Kısaca, insanoğlu kültürü yaratmış, kültür de onun gelişmesine yükselmesine yardımcı olmuştur. Öyleki, insanoğlu yaşadığı toplumsal çevrede çeşitli ortak kural ve prensipler, davranış kalıpları

¹²⁰ Güleriyüz, Naim. " Tarihten Bir Örnek: Türk Toplumunu". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya, 1995, s.206.

¹²¹ Göka, Erol. "Hoşgörü Neden Zorunludur ? **Türkiye Günlüğü 32**, Ocak-Şubat 1995,s.101

¹²² Göka, a.g.e., s.100.

¹²³ Çiftçi, Orhan. " Kültür ve Demokrasi". **Demokrasi Dosyası**, TDV, 2000, s.201.

¹²⁴ Bilhan , Saffet. **Eğitim Sosyolojisi**. A.Ü.EBF Yayınları 174, Ankara, 1996, s. 209

geliştirirken, öğrendiği bilgi yapısıyla da doğal çevreyi kendine özgü bir biçimde değiştirmeye başlamıştır. İşte bu paylaşılan kültür sayesinde toplumsal yaşam ortaya çıkmıştır.¹²⁵ Ortaya çıkan bu yaşam (kültür) Bloom' a göre "hayatı yaşamaya değer yapan şeyin adıdır".¹²⁶ Kültürel değer, norm ve davranışlar, toplumda insanların manevi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılarlar. Toplumun ortak değer, norm ve davranış kalıpları, toplumda oluşan dünya görüşü, dinsel inanç, ahlak, milli duygular, tarih bilinci ve gelenekler şeklinde kurumlaşır. Bunlar topluca, insanların ve toplumun ortak ideal ve amaçlarının belirlenmesinde etkili olurlar.¹²⁷

Her toplumun kendine has kültürel özellikleri bulunmaktadır. Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, toplumun içinde mevcut her bilgiyi, ilgileri, alışkanlıkları, kıymet ölçülerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte o cemiyet mensuplarının çoğunluğunda ortak olan ve onu diğer toplumlardan ayırteden özel bir hayat tarzı sağlar.¹²⁸ Kültür unsurları ve tertipleri bir milletin büyük çoğunluğu tarafından ne şekilde benimsenmiş ve geliştirilmiş ise o haliyle saf ve millidir.¹²⁹ Herhangi bir toplumunun yaşam biçimi o topluma özgü çok ve çeşitli kurumsallaşmış davranış biçimlerinde oluşur.¹³⁰ Bunun yanı sıra, en ilkelinden en ilerlemişine kadar, hiçbir kültürel sistem tek başına var olamaz. Onun bir kültür çevresi, uzak ve yakın komşuları vardır. Diğer bir deyişle, kültürler arasındaki çeşitlilik kaçınılmaz bir gerçektir. Kültür sistemi, çevresindeki uzak veya yakın diğer

¹²⁵ Çiftçi, a.g.e.,s.182

¹²⁶ Doğan, İsmail. **Sosyoloji**. Ankara : 1995, s.211

¹²⁷ **Ege Bölgesi Sanayi Odası Yayınları: 4, s.5.**

¹²⁸ Turhan, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri**. İstanbul: 1972, s.40..

¹²⁹ Raif, Kamil & Mollaoğlu, Jülide. **İlk Uygulama Raporu**. TDV , Ankara: 1999, s.96.

¹³⁰ Çiftçi, a.g.e., s.183.

toplumlarla alışveriş içinde bulunan açık bir sistemdir.¹³¹ Bir ülke kültürü sürekli olarak diğer kültürlerle karşılıklı etkileşim içinde onlardan etkilenir.¹³² Kültürel değişme, sistemin bütünlüğünde hemen gerçekleşmez. Sistemin belli bir kesimindeki değişmeler, geri kalan kurumları bu yeni duruma uymaya zorlayabilir. Bazı durumlarda geri kalan kurumlar değişmeyi frenleyip yavaşlatmaya, bazı durumlarda ise destekleyip hızlandırmaya çalışır.¹³³

Çağımızın sosyolog ve antropologları kültürün çeşitli tanımını yapmışlardır. Bu tanımlardan en klasikleşmiş olanı Edward Tylor'un tanımıdır. Ona göre, *"kültür ya da uygarlık bilgi, inanç, sanat, hukuk ve geleneklerle insanın toplumun bir üyesi olarak kazandığı bir bütündür."*¹³⁴ Tylor'a göre kültür insanın yarattığı ve geliştirip kendilerinden sonrakilere aktarılmak üzere gelecek kuşaklara öğrettiği herşeyi kapsamaktadır.¹³⁵ Ona göre, insan içinde yetiştiği toplumdan aldığı kültürle beslenip yetişmekte, kültürlenmekte ve farklılaşmaktadır.¹³⁶ Sosyalleşme süreci içinde bireylere aktarılan içeriğin geniş bir kesimini oluşturan kültür sayesinde her yeni neslin fiziksel ve toplumsal koşullara sıfırdan başlayarak değilde kendisinden önce gelenlerin deneyimlerinden yararlanarak uyum sağlaması olanağı doğmaktadır.¹³⁷

Yirminci yüzyıl sosyal antropologlarından Bronsislam Malinowski, kültürün sosyal bir miras olduğunu belirtmiştir. Malinowski kültürü şu şekilde tanımlar; *"kültür, toplumun geçmişten devraldığı sanat, bilim, teknoloji, fikirler,*

¹³¹ Çiftçi, a.g.e., s.202.

¹³² Ege Sanayi., s.5.

¹³³ Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul : 1984, s.106.

¹³⁴ Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Ankara: 1993, s. 159.

¹³⁵ Çiftçi, a.g.e, s.183.

¹³⁶ Güvenç, a.g.e., s.321.

¹³⁷ Çiftçi, a.g.e., s. 184.

*alışkanlıklar ve değerleridir.”*¹³⁸ Yani, kültür toplumların yaşam biçimlerini oluşturan değerlerin toplamıdır.¹³⁹

Fukuyama ise kültürü, gelenekler yoluyla aktarılan mantıksal ve ahlaki alışkanlıklar olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kültür; aile yapısı, din, ahlaki değerler, etnik bilinç, yurt bilgisi ve hususi tarihsel gelenekleri içermektedir.¹⁴⁰

Memleketimizde ise kültür kavramını sistemli bir şekilde ilk tarif eden şüphesiz Ziya Gökalp'tir. Gökalp kültürü milli (hars) ve milli olmayan (tezhîp) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Gökalp hars adını verdiği kültürü şu şekilde tarif eder : *“Kültür (hars), bir milletin dini, ahlaki, rasyonel (akli), bedii (estetik), lisani (dile ait), iktisadi, fenni (teknik) hayatlarının ahenkli bir bütünüdür.”*¹⁴¹ Milli olmayan kültürü (tezhîp) ise yüksek öğrenim görmüş aydınlara özgü bir şey olarak açıklar. Gökalp'e göre, “bir insan milli kültürün etkisiyle belki de yalnız kendi milletinin kültürüne kıymet verir. Fakat tezhîp görmüşse başka ulusların kültürlerini de sever ve onların lezzetlerini tatmaya çalışır”.¹⁴²

Mümtaz Turhan'a göre, *“kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, toplumun içinde mevcut her bilgiyi, ilgileri, alışkanlıkları, kıymet ölçülerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte o cemiyet mensuplarının çoğunluğunda ortak olan ve onu diğer toplumlardan ayırteden özel bir hayat tarzı sağlar”.*¹⁴³ Kısaca, kültür; bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan, devredilen ve bir değişim süreci içinde bulunan öğrenilmiş

¹³⁸ Büyükkaragöz, Savaş & Kesici, Şahin. *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi*. TDV, Ankara, 1998, s.37.

¹³⁹ Afacan, a.g.e., s.216.

¹⁴⁰ *Journal of Democracy*. Vol: 6, No :1, Ocak 1995, s.8.

¹⁴¹ Büyükkaragöz & Kesici, a.g.e., s.38.

¹⁴² Doğan, *Sosyoloji*, 2001, s.211.

¹⁴³ Turhan, a.g.e., s.40.

davranış kalıplarıyla bu kalıpların (inanç, değer, tavır ve maddesel öğeleri kapsayan) ürünlerinin oluşturduğu bir yaşam biçimidir. ¹⁴⁴

Bu tanımlardan sonra *kültürün evrensel niteliklerini* gerek Bozkurt Güvenç'in gerek çağdaş antropologlardan Murdook'un tespitlerine dayanarak şu şekilde özetlenebilir :

a) *Kültür öğrenilebilirdir;*

Kültür, içgüdüsel ve kalımsal değil, her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır. ¹⁴⁵ Bozkurt'a göre kültür, insanın fizyolojik ve içgüdesel hayatıyla ilgili olmayan süper organik bir olaydır. Sosyal bilimlerde kültür, sosyal yaşamın öğrenmeye dayanan bütün yönleri ile ilgilidir. Kültür, genç kuşaklara öğrenme ve şartlanma yoluyla geçirilir. ¹⁴⁶

b) *Kültür tarihidir ve süreklidir ;*

Her kuşak kendinden önce gelen kuşaklardan aldıklarını ve kendisinin kültürün bütününe katkılarını bir sonraki kuşağa aktarmaktadır. ¹⁴⁷ Bundan dolayı, kültür süreklilik arz eder. Kültür denildiğinde akla önce töreler gelir. Çünkü kültürün sürekliliğini gelenek ve görenekler sağlar. İşte bu nedenle kültürün yaradılışa uzanan dolaylı bir geçmişi vardır. ¹⁴⁸

c) *Kültür ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır ;*

Kültürel öğeler toplumun üyelerine bir doyum veya hizmet sağlayarak var olabilirler. Doyum alışkanlıkları destekler ve geliştirir. ¹⁴⁹

¹⁴⁴ Tan, Mine; *Toplumbilimine Giriş; Temel Kavramlar*. A.Ü.EBF Yayınları 97, Ankara, 1981, s.146.

¹⁴⁵ Güvenç,a.g.e., s.103.

¹⁴⁶ Büyükkaragöz & Kesici,a.g.e., s.37.

¹⁴⁷ Tan,a.g.e., s.147.

¹⁴⁸ Güvenç, a.g.e.,s.103.

¹⁴⁹ Güvenç, a.g.e., s.104.

d) *Kültür değişir ;*

Kültür de değerlerin korunması ne kadar hayati bir öneme sahipse, kültürde değişme olgusu da o kadar önemlidir. Kültür sürekli olarak kendini yenilemekle canlılığını ve yaratıcılığını koruyabilir; aksi halde durağanlık kültürü çöküntüye götürürken, kimlik buhranlarında kaynağı olur.¹⁵⁰ Kısaca, kültür değerleri dogmatik olmayıp çağın ihtiyaçlarına göre değişmek zorundadır. Çünkü kültür bütünüyle kendi içine kapanamaz, zihnen kapansa da , ilişkiler itibariyle yalnızlaşamaz.¹⁵¹ Değişme uyum yoluyla gerçekleşir.¹⁵²

e) *Kültür bütünleştiricidir ;*

Kültürde değişme ne şekilde olursa olsun, bir uyum ve yorum olmak zorundadır.¹⁵³ Tarih ve çevresel etmenler etkisiyle, hiçbir kültürel sistemde sürekli ve tam bir bütünleşme görülemez. Bütünleşme bir yön ve idealdir. Fakat gerçekleşmesi uzun zaman alır. Bir alan yada kurumdaki bütünleşme tam olarak sağlanmadan yeni değişmeler ortaya çıkar. Kültürün bütünleşme süreci kültürel değişimin açtığı uçurumları uzlaştırıp kapatmaya çalışır.¹⁵⁴

Kültürün evrensel niteliklerinden sonra kültürün işlevlerini gözler önüne sermek kültür kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira, kültür, kendisini oluşturan kurumların işlevlerinin toplamından farklı bir işleve sahiptir. Bunları şu şekilde sıralanabilir ¹⁵⁵,

a) Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan bir işaret gibidir.

¹⁵⁰ Köseoğlu, Nevzat ; "Kültür- Kimlik Üzerine". *Türkiye Günlüğü*, Mart-Nisan 1995, s.42.

¹⁵¹ Köseoğlu, a.g.e., s.42.

¹⁵² Güvenç,a.g.e., s.105.

¹⁵³ Büyükkaragöz & Kesici,a.g.e., s.37.

¹⁵⁴ Güvenç,a.g.e., s.104.

¹⁵⁵ Tan, a.g.e.,s.153.

- b) Kültür, toplum değerlerini bir araya getirir, bütünleştirir ve az çok sistemli bir biçimde ifade eder.
- c) Kültür, toplumsal dayanışmanın temellerinden birini oluşturur.
- d) Kültür, toplumsal yapının hem planını hem de malzemesini verir.
- e) Kültür, kişilerin- grupların davranışları arasında eşgüdümü sağlar.

Özetleyecek olursak, kültür bir ülke halkını bir arada tutan, yaşamlarına yön veren, anlam kazandıran, geçmişten gelip geleceğe yol alan, diğer kültürler ile etkileşim süreci içerisinde değişen, tıpkı bir organizma gibi gelişen ve gelecek kuşaklara aktarılacak suretiyle muhafaza edilebilen bir değerler bütünüdür.

b.1. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ

Demokrasi sadece bir rejim meselesi olmayıp bir kültür birikimi bir yaşam tarzıdır. Demokrasinin gelişme ve genişlemesinde en büyük destek bir toplumda var olan demokrasi kültüründen gelmektedir. Öyleki, salt bir yönetim biçimi olmayan demokrasi temelinde insan onuru, yaratıcılık, farklılık ve özerkliğe, özgürlüğe saygı olan kültür paradigmasını zorunlu kılıyor.¹⁵⁶ Dolayısıyla, bir toplumda evrensel ölçütlerde ve kuramsal anlamda işleyen bir demokrasinin olabilmesi için sadece rejim sistemleri, siyasal partiler, parlamento yeterli değildir; bunlardan daha önemli olarak bir “demokrasi kültürünün” oluşmuş olması gerekir¹⁵⁷. Erkan’a göre demokratik bir toplumda temel kültür değerleri dört ana yönetime sahip olmalıdır: Toplumsal alanda bireyler ve gruplararası ilişkilerde *sosyal uzlaşma*, kültürel alandaki etkileşimde *hoşgörü*, siyasal alandaki iktidar ilişkilerinde *demokrasi*, ekonomik, ilişkiler alanında ise

¹⁵⁶ Büyükdüvenci, Sabri. “Demokratikleşme Sürecinde Birey ve Toplum İkilemi”. *Yeni Türkiye*, 29-30/1999, s.196.

¹⁵⁷ Tuna, Muammer. “Kültür ve Demokrasi”. *Demokrasi Dosyası*, TDV Yayınları, s.208.

rasyonellik.¹⁵⁸ Demokratik kültürün temelinde ise, hoşgörü, uzlaşmacı eğilimler, güven, başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı, vatandaşlık bilinci ve siyasete etkin katılma gibi unsurlar yer almaktadır. Bir başka deyişle, demokrasi kültürü ile özgür ve aktif bireyi ortaya koyan kültürden ve çoğunluğun azınlığa yaşam alanı açtığı ve hoşgörü ile uzlaşının hakim değerler olduğu bir kültürden söz edilmektedir.¹⁵⁹ Bu unsurlar demokrasinin ilkeleri kaynaşıp, toplum tarafından bir yaşam biçimi olarak benimsendiğinde demokrasi kültürünün inşa edilmesinde uzun bir yol katedilmiş olacaktır.

Demokrasi ile kültür arasındaki ilişki yadsınamaz bir gerçektir. Demokratik rejimlerin alt yapısını oluşturan kurumlar kadar, insanların sahip oldukları değer, inanç ve tutumlar yani kültürde önemlidir.¹⁶⁰ Demokrasi-kültür ilişkisi farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bir görüşe göre, günümüzde liberal veya hürriyetçi demokrasi anlayışı Batı toplumlarının kendilerine özgü kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayış ile Batı kültürüne sahip olmayan toplumlarda demokrasinin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı iddia edilir. Kültürel etkenleri demokrasinin zorunlu koşulları olarak gören "bu görüş daha çok etnosentrik yani belli kültürlerin üstünlüğünü ifade eden bir yaklaşımdır ve bilimsel olmaktan çok duygusaldır".¹⁶¹ Max Weber'de bu görüşü savunanlardan biridir. Weber'e göre, "*demokrasi ancak Batı uygarlığının küçük bir köşesinin özgül, kültürel ve toplumsal atmosferinde ortaya çıkabilecek*

¹⁵⁸ Erkan, Hüsnü. *Demokrasinin Kültür Değerleri*. Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir: 1995, s.7-10.

¹⁵⁹ Karahan, Özcan. "Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk Devleti ".*Demokrasi Dosyası*, TDV Yayınları, s.272.

¹⁶⁰ Karahan, a.g.e., s.272.

¹⁶¹ Afacan, a.g.e., s.216.

*bir şey olarak resmeder.”*¹⁶² Fakat, demokrasinin dünyada yayılması, demokrasinin kültürel etkenlere o denli bağlı olmadığını göstermiştir. Öyleki, Hindistan’da 1947 yılından bu yana, etkili ve işleyen bir demokrasi varlığını sürdürmektedir. Hindistan örneği Weber’in örneği ile çatışır, çünkü Hindistan farklı kültürel ve sosyo-ekonomik bir yapıya sahip olmasına rağmen demokrasiyi yaşatmayı başarmıştır. Bunun gibi somut örneklerin varlığı ikinci görüşe destek vermektedir. Yani, kültürün demokrasiyi etkileyen öğelerden yalnızca biri olduğu görüşünden hareketle diğer faktörlerinde demokrasiler üzerinde etkili olabileceğini varsayar. Bu ikinci görüş, bizlere biraz daha esneklik sağlamakla beraber belirli şartları sağlayan dünya üzerindeki farklı kültürlere sahip olan toplumlarında demokrasiye ulaşmalarının mümkün olduğu belirtilmektedir.¹⁶³ Yirminci yüzyılda demokrasinin Batı dünyasında benimsenen ve uygulanan bir öğreti olmaktan çıkıp dünyada bir güç kazandığını ileri süren Robert Dahl’a göre *“demokrasi fikri, dünya çapında bir başarı elde etmekten uzaksa da son elli yıl içinde demokrasi modern anlamıyla, bir siyasal fikir, amaç ve ideoloji olarak hemen hemen evrensel bir güç kazanmıştır.”*¹⁶⁴ Dahl’ın demokrasinin sınırlarını aşarak tüm dünyada yaygınlık kazandığını ileri sürmesi ikinci görüşü destekler mahiyettedir. Bu ikinci görüşten hareketle, demokrasi anlayışının farklı bölgelerde ve farklı kültürlerde hayata geçirilmesi olanaksız değildir. Fukuyama’nın da görüşleri bu yöndedir. Ona göre, “şu yada bu ülkenin, demokratik bir geleneğe sahip olmadığı için demokrat olamayacağı sık sık öne sürülür. Böyle bir gelenek gerçekten gerekli olsaydı, hiçbir ülke demokrat olamazdı. Çünkü başlangıçta ya da daha sonra katı bir otoriter geleneğe sahip

¹⁶² Fukuyama, a.g.e., s.272.

¹⁶³ Afacan, a.g.e., s.216.

¹⁶⁴ Dahl, Robert. **Demokrasi ve Eleştirileri**. Çev: Levent Köker. Ankara 1993, s.271.

olmayan hiçbir hak ve hiçbir kültür yoktur".¹⁶⁵ Önemli olan nokta, bu demokratik kültürün toplum tarafından benimsenmesi ve hayata geçirilmesidir.

Diğer yandan, demokrasinin tüm dünyada giderek yaygınlaşması bu sistemin her yerde aynı itibarı gördüğü anlamına gelmez. Demokrasinin uygulamalarındaki farklılıklar doğal olarak akla her ülke için geçerli olan bir demokrasi anlayışı mı var sorusunu getirir. Her toplumda, demokrasi uygulamaları o topluma özgü toplumsal, kültürel ve siyasal koşullardan etkilenmektedir.¹⁶⁶ Özellikle, toplumsal-kültürel gelişmenin ve ekonomik kalkınmışlık düzeyinin nispeten düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde demokrasiyi yaşama geçirmenin güçlükler taşıdığına tanıklık etmekteyiz.¹⁶⁷ Öyleki bugün İngiltere'deki demokrasi ile bir Latin Amerika veya Ortadoğu ülkelerindeki demokrasi uygulamaları birbirinden çok farklıdır. Demokratik rejimlerin dünyanın tüm ülkelerinde aynı kurum ve değerlere sahip olduğunu dile getiren bir düşünürü göre " *her ülkeye özgü demokrasi tipi yoktur; ancak her ülkeye özgü despotik yönetim biçimi bulunmaktadır. Despotizme ayak direten ülkeler veya düşünürler her ülkenin kendine özgü kurumlarından hareketle farklı demokrasiler geliştirebileceğini savunarak adeta dünyada evrensel tarzda görülmekte olan demokratik değerleri es geçmek istemektedir.*"¹⁶⁸ Bu bağlamda, demokratik sürecin işleyişindeki aksaklıkların ve uygulamadaki farklılıkların despotik yönetimler sonucu ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Fakat, uygulamalardaki farklılıklara rağmen, bu rejimin vazgeçilmez asgari şartları vardır. "Bunların en önemlileri, siyasal sistemdeki temel siyasal karar

¹⁶⁵ Fukuyama, a.g.e., s.273.

¹⁶⁶ Gencay, a.g.e., s.5.

¹⁶⁷ Büyükdüvenci, a.g.e., s.196.

¹⁶⁸ Çaha, Ömer. "Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum". *Liberal Düşünce Dergisi*, 1999, S. 16, s.125.

organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışması ve tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence alınmış olmasıdır.¹⁶⁹

İşte, demokrasinin uygulamalarındaki farklılıklar yada aksaklıklar ise bir toplumda demokrasi kültürünün ne kadar yaygın olduğunun bir göstergesidir. Nitekim, demokrasinin yaşam biçimi olarak algılanmadığı koşullarda, ülkelerde bir dizi rahatsızlıklar, uyumsuzluklar ve çözümsüzlükler doğar.¹⁷⁰ Her toplumun kendine özgü kültürel bir yapısı vardır. Fakat demokrasiye kapılarını açmış bir ülkenin bu kavramın içerdiği unsurları hayata geçirebilmesi için demokrasi kültürünü o ülkede yaygınlaştırması ve geliştirmesi gerekmektedir. Liberal demokrasinin giderek yaygınlık kazandığı dünyamızda kültürel sömürgecilik korkusuyla kapılarını kapatan “savunmacı ulusçuluk” anlayının geçerliliğini yitirdiğini ileri süren bir düşünürümüze göre birey küreselleşirken onun içinde yaşadığı yapı geride kalmayı daha fazla uzun sürdüremez. Dolayısıyla, bakış açılarının, tutumların ve uygulamaların küresel ölçütlere yükseltilmesi artık bir zorunluluktur.¹⁷¹

C-EĞİTİM

Modern yaşamın gereklerinden biri olan eğitim kavramı üzerinde önemle durulmaktadır. Öyleki, günümüzde karşılaşılan her sorunun çözümü eğitimde aranmakta ve bu da eğitimin önemini ve vazgeçilmez bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim sözcüğü ile kast edilen nedir? sorusundan hareketle bu

¹⁶⁹ Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: 2000, s.82.

¹⁷⁰ Ertuğ, Celal. *Çözümsüz Demokrasi*. Ankara: 1997, s.13.

¹⁷¹ Büyükdüvenci, a.g.e., s.200.

kavramın özünde yatan temel noktalara değinmek konunun anlaşılması bakımından önemli olacaktır.

Eğitim, her felsefi sisteme ve psikolojik yaklaşıma göre değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımların pek çoğu eğitime bir amaç yüklemiştir. Idealistler eğitimi Tanrı'ya ulaştırma sürecinde yapılan etkinlikler, Realistler insanı toplumun başat değerlerine göre yetiştirme süreci, Marxistler çelişkiyi en aza indirip üretimde bulundurma süreci, Pragmatistler ise yaşantılar yoluyla kişi de istendik davranış değişikliği oluşturma süreci, Varoluşçular ise insanı sınır durumuna getirme süreci olarak ele almışlardır.¹⁷²

Eğitim kavramı üzerinde yapılan tanımlar sadece farklı felsefi ve psikolojik yorumlar ile sınırlı kalmayıp günümüz düşünürleri tarafından da tanımlanmaya çalışılmıştır. Bazı Çağdaş Türk eğitimcilerinin tanımları da şöyledir :

Ertürk'e atıfla Erkul eğitimi şu şekilde tanımlamaktadır, "bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği kazandırmadır."¹⁷³

Tan'a göre eğitim "Belli bir toplumun varoluşunu ve ilerleyişini güvenceye bağlamak amacıyla üyelerine gerekli bilgi, beceri, düşünce ve davranış kalıplarını aktarması sürecidir."¹⁷⁴

Oğuzkan'a göre eğitim "yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği; belli bir konuda bir bilgi ya da bilim

¹⁷² Sönmez, Veysel. **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. Ankara, 1994, s. 2.

¹⁷³ Erkul, Hüseyin. "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi". **Demokrasi Dosyası, TDV**, s.388.

¹⁷⁴ Doğan, İsmail. **Sosyoloji**. Ankara:2001, s.153.

dalında yetiştirme ve geliştirme; her kuşağa geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işidir.¹⁷⁵

Eğitim yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği; belli bir konuda bir bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme; her kuşağa geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işidir.¹⁷⁶ Gerçekte eğitim kavramının çeşitli tanım denemelerinde öne çıkarılan nokta, insan davranışlarında istenen yön ve doğrultuda değişmelerin meydana getirilmesi düşüncesidir.¹⁷⁷

Eğitimin amacı: 1) insanı kendine ve topluma değer katacak düzeye getirmek, 2) bir milletin geçmişiyle geleceği arasında sağlam köprüler oluşturarak geçmişine dayanan ve geleceğe hazırlanan gençler yetiştirmektir.¹⁷⁸ Kısaca, bireylerdeki yetenekleri geliştirerek onların değişen topluma uyumlarını sağlamaktır.

Eğitimin üç işlevi vardır; birincisi, *toplumsal işlevi*; toplumun kültürünü yeni kuşaklara aktarma ve kültürel değişme ile iyi insan yetiştirme, ikincisi, *siyasal işlevi*; Anayasa'ya uygun iyi yurttaş yetiştirme, üçüncüsü, *ekonomik işlevi*; insan gücü planlaması ile kalkınmanın gerektirdiği nitelikli insan gücünü yetiştirmektir.¹⁷⁹

İçinde bulunduğumuz çağda bilim ve teknikteki gelişmelerin baş döndürücü bir hıza ulaşması, eğitimde bir takım ihtiyaçları da gündeme getirmiştir.¹⁸⁰ Yeni

¹⁷⁵ Erkul, a.g.e., s.388.

¹⁷⁶ Erkul, a.g.e., s.388.

¹⁷⁷ Doğan, a.g.e.,2001, s.153.

¹⁷⁸ Sinaoğlu, a.g.e., s.264.

¹⁷⁹ Erkul, a.g.e., s.388.

¹⁸⁰ Büyükkaragöz & Karagöz, a.g.e., s.7.

koşullara uyum sağlamak, değişen değer yargıları, gelenek ve göreneklere uyum sağlamak eğitim ile mümkündür. Özellikle yeni toplum çağa uygun bilgi ve beceri ile donanmış insanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu amaç doğrultusunda eğitimin amaçları da değişmektedir. Öyleki, dün eğitimin amaçları arasında gençleri öncelikle ülkelerine yararlı yurttaşlar olarak yetiştirmek, ülke sevgisi ve kurumlara saygıyı aşılama birincil amaçlar arasında yer alırken, bugün için temel amaç, her gencin zihinsel, fiziksel ve sanatsal yetileri yanısıra yaratıcılığının ve kişiliğinin en iyi biçimde gelişmesinde ona yardımcı olmaktır.¹⁸¹ Kısaca eğitimin yöneldiği hedef kitle değişerek topluluk yerine ayrı ayrı her bir birey hedef alınmıştır.

Aynı zamanda, insanın bireysel, toplumsal ve çevresel olarak bir değişim süreci içerisinde olduğu unutulmamalıdır. İşte, eğitim, değişen topluma genç kuşakların uyum göstermesini sağlama görevini yerine getirirken aynı zamanda genç kuşakları bu değişmeye paralel olarak geliştirmektedir.¹⁸² Değişme karşısında yenilikçi işlevi yanısıra eğitimin aynı zamanda koruyucu-muhafazacı işlevi geçmişten devralınan kültür mirasının genç kuşaklara intikali ve öğretilmesini gerçekleştirmektedir.¹⁸³ Bu bağlamda, eğitimin en başta gelen görevlerinden birisi kültür zenginliklerini, toplumsal yaşama biçimlerini genç kuşaklara aktarmaktır. Eğitimin bu aktarma işlemini yürütürken, bir yandan toplumsal değerlerin korunması sorumluluğunu, diğer yandan çağdaş toplumun eleştirici ve yenilikçi etkenleri karşısında anlayış, düşünce ve yaşantı

¹⁸¹ Büyükdüvenci, a.g.e., s.194.

¹⁸² Doğan, a.g.e., 2001, s.185.

¹⁸³ Doğan, a.g.e., 2001, s.187.

gelişimlerini engellememe sorumluluğunu yüklenmiş olduğundan bunları toplumsal yapıyı sarsmadan gerçekleştirmek durumundadır.¹⁸⁴

Sonuç olarak, eğitim gerek amaçları gerek işlevleri itibariyle modern yaşantının vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Öyleki, insanı eğitim yolu ile değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi kısaca sağlıklı kalkınmayı başarmak mümkün değildir.

¹⁸⁴ Bilhan, a.g.e.,s.212.

III.BÖLÜM :

DEMOKRASİ-SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE GERÇEĞİ

A- DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM

Sivil toplum kavramı, 20.yüzyılın son çeyreğinde özellikle doğu blokunun yıkılması ile demokrasi ile birlikte anılan kavramlardan biri olarak yeniden gündeme gelmiştir. Öyleki, pazar ve demokrasi ile sivil toplum, 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve 1990'larda devam eden hastalıklara deva olan ilacın sihirli üçlüsünden biri sayılmakta; ekonomik alanda pazarın, siyasi alanda demokrasinin sosyolojik bir karşılığı olarak görülmektedir.¹⁸⁵ Demokrasi ile sivil toplum kavramları arasındaki ilişkiyi ifade eden Başer'e göre; "demokrasi kavramı büyük ölçüde siyasal ilişkilerin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair idealleri ya da böyle ideal modelleri dile getirirken, sivil toplum kavramı, bu türden ideallere işaret etmenin yanı sıra, siyasal ilişkileri çözümlenmeye yönelik analitik bir modeli ifade etmektedir."¹⁸⁶

Demokrasi, Diane Ravitch'in yazdığına göre bir süreç, bir birlikte yaşama ve iş yapma biçimidir.¹⁸⁷ Demokrasi bir süreç olarak kabul edildiğinde, sivil toplumun bu süreçte demokrasinin gelişme ve pekişme evrelerine katkısı gündeme gelmektedir. Demokratik bir sistemin meşruiyeti ile sivil toplumun işlevsel olması arasında bir bağ olduğunu ileri süren birçok düşünür bulunmaktadır. Mahçupyan bu ilişkiyi şu şekilde dile getirir: "sivil toplum demokrat bir yönetim biçiminin vazgeçilmez bir parçasıdır, çünkü sistemin çalışabilmesi ve meşruiyeti sivil toplumun işlevsel olabilmesine bire bir bağlıdır".¹⁸⁸ Keza, devlet-sivil toplum ilişkisi, despotizme kayma tehlikesi olan

¹⁸⁵ Akpınar, a.g.t., s.58

¹⁸⁶ Başer ,a.g.e., s.289.

¹⁸⁷ **Demokrasi Nedir.** TDV, s: 26.

¹⁸⁸ Tunç & Aktaş, a.g.e., s.74.

devlet karşısında, çoğulcu ve kendi kendini örgütleyebilen, devletten bağımsız, demokrasinin vazgeçilmez bir koşulu olan sivil toplum ile ilişkisi ve demokratik devleti yerleştirme çabaları çerçevesinde kavranır.¹⁸⁹ Gerçekten, güçlü bir sivil toplum, devlet gücünü elinde bulunduran yöneticilerin iradelerini sınırlandırmakta ve bunların birer tirana dönüşmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir.¹⁹⁰ Öyleki bu ihtimalin olabirliği, 18. ve 19.yüzyılda başta Montesquieu ve Tocqueville olmak üzere bazı liberal filozoflar tarafından ileri sürülmüştür. Bu filozoflar merkezi iktidarın siyasi gücü kötüye kullanma ihtimaline dikkat çekmiş ve buna karşı güvence arayışı içinde olmuşlardır. Bu arayış içinde sivil toplum, modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan gücün kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir savunma hattı olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁹¹ Sivil toplum bugün de otoriter ve totaliter rejimlere karşı bir duvar veya mani yahut bu tür rejimlerden demokrasiye geçişi kolaylaştıran bir unsur olarak düşünölmektedir.¹⁹² Sivil toplumun gelişmesiyle devlet ulaşmaz, sorgulanmaz, sorgulanabilen, gerektiğinde yanıldığı siviller tarafından ortaya konabilen bir teknik örgüt ve hizmet içi birim haline gelir.¹⁹³ Tocqueville'ye göre, despotizmi engelleyici siyasal mekanizmaların, devlet kurumlarının dışında kalan sivil örgütlerce gerçekleştirilmesi gerekmektedir.¹⁹⁴ Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları bireyleri devlet karşısında atomize olmaktan kurtarır, bireylerle devlet arasında ara yapılar teşkil ederek, hem siyasi taleplerin,

¹⁸⁹ Erdoğan, a.g.e., s.83.

¹⁹⁰ Çaha, Ömer. "Türkiye'de Sivil Toplum'un Sorunları".*Liberal Düşünce Dergisi*, sayı 10-11, Bahar-Yaz 1998, s.24.

¹⁹¹ Erdoğan ,Mustafa. "Sivil Toplum : Bir Kavramın Anatomisi". *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 10-11, Bahar-Yaz 1998, s.16.

¹⁹² Erdoğan, a.g.m., s.17.

¹⁹³ Çaha, a.g.m., s. 25.

¹⁹⁴ Azaklı, a.g.m., s.228.

isteklerin ve özelliklerin siyasi yapıya taşınmasında yardımcı olur, hem de bireyleri devlet karşısında korumaya yardımcı olur.¹⁹⁵ Kısaca aktif bir sivil toplum demokratik olmayan rejimlerin meşruiyetlerini aşındıran en önemli araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, sivil toplum ile demokratik bir siyasal sistem arasındaki ilişkiyi gözardı etmek olası değildir. Demokrasinin tabandan tavana doğru yaygınlaşması, politik kadroların yetişmesi, siyasal partilere sosyal bir taban teşkil edilmesi ve devletin üzerinde sınırlayıcı bir mekanizma rolünün oynanması gibi konularda sivil toplum çok kritik bir öneme sahiptir.¹⁹⁶ Özbudun'a atıfla Başer, her ne kadar demokratik bir sistemde dahi sivil toplum ile siyasal toplum arasında Linz ve Stephan'ın işaret ettiği gibi çeşitli gerginlikler bulunsa da sivil toplumun siyasal toplum üzerindeki etkisi, siyasal toplumun yerini almak değil, onu bilgilendirme, gözetleme, denetleme ve baskı yapma etkisi olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁷ Demek ki, sivil toplumun siyasal toplum üzerindeki etkisi, siyasal toplumun yerini almak değil, onu bilgilendirme, gözetleme, denetleme ve baskı yapma etkisidir.¹⁹⁸ Sivil toplum örgütlerinin baskı mekanizmaları, lobicilik, miting, grev, dilekçe veya oy gibi siyasi faaliyetlerden oluşur. Ancak baskının hukuk ve siyaset kuralları çerçevesinde şiddetten uzak seyretmesi gerekir.¹⁹⁹ Sivil toplum kuruluşlarının temel amacı baskı mekanizması yoluyla üyelerinin çıkarlarını, haklarını ve menfaatlerini korumak olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları daha geniş bir siyasal platformda

¹⁹⁵ Raif Kamil. *Türkiye'de İnsan Hakları*. TDV Yayınları, Ankara : 1998, s.39.

¹⁹⁶ Çaha, a.g.m., s.24-25.

¹⁹⁷ Başer, a.g.m., s. 91.

¹⁹⁸ Özbudun, Ergun. "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon" : Özdalga, Elisabeth & Persson Sune; *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam*. İstanbul : 1992, s.114.

¹⁹⁹ Çaha, a.g.m., s.24.

menfaatlerin savunulmasını sağlarlar.²⁰⁰ Öyleki, sivil kuruluşlar birbirleriyle ve devletle yarışmak suretiyle toplum içinde farklı menfaatleri savunurlar. Böylece, demokrasi için bir temel teşkil ederler. Ayrıca, sivil kuruluşlar, farklı ideolojiler ve çatışmalar vasıtasıyla devlete ve onun toplumu kontrol etmesine karşı bir alternatif oluştururlar.²⁰¹ Bunun yanında, siyasal kurumlar, kendilerini ve üyelerini etkileyecek nitelikteki projelerle ilgili olarak sivil toplum kuruluşlarla istişareler yapabilirler ve sivil toplum kuruluşları da bu konularda halkı bilgilendirebilirler. Kısaca, sivil toplumun bilgilendirdiği, baskı yaptığı ve periyodik olarak yenilediği siyasal toplum, demokratik gücü ustalıkla meydana getirme ve kullanmanın binlerce yolu üzerine uygulanabilir bir anlaşmaya bir şekilde varılmalıdır. Özetle, demokratik sürecin bütün aşamalarında canlı ve bağımsız bir sivil topluma paha biçilemez.²⁰²

Demokrasi ile sivil toplum arasındaki bir diğer ilişki de demokratik bir toplumun çoğulculuğu esas alan yapısı ve çeşitliliğinin sivil toplum kuruluşlarının varlığı ve faaliyetleri ile anlam kazanmasında kendini gösterir. Zira, Başkan George Bush'un, Birleşik Devletler'deki gönüllü kuruluşları "bütünün binlerce ışık kaynağıdır" şeklinde betimlemesi²⁰³ sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir toplumda ne kadar önemli olduğunu açıkça belirtmektedir. Öyleki, modern demokrasi "örgütler demokrasisi" olurken bunların katılımıyla işleyebilir duruma düştü. Çünkü, örgütlenme ve dayanışma bireysel güçsüzlüğün aşılmasını sağladı.²⁰⁴ Halkın siyasal sürece katılımlarının yeni kanalları olarak sivil toplum

²⁰⁰ Özbudun ,a.g.m., s.113.

²⁰¹ Atar, Yavuz. "Çağdaş Demokrasinin Siyasal Boyutu : Türkiye'de Demokratikleşme ve Anti-Demokratikleşme Göstergeleri". *Yeni Türkiye* 1997/ 17, s.90.

²⁰² Özbudun, a.g.m.,s.115.

²⁰³ **Demokrasi Nedir** . TDV, s.74.

²⁰⁴ **Ege Sanayi Odası Yayınları 4**, s.22.

kuruluşları, halkın temsili demokrasilerde yaşadığı tıkanmaları açabilecek bir işlev görmektedir. Böylece demokrasilerdeki en temel denetim mekanizması olan seçimler ve buradaki başlıca aktörler olan siyasal partiler dışında, sivil toplum kuruluşlarıyla da halkın siyasal iktidarı denetlemesi ve etkilemesi mümkündür.²⁰⁵

Bir diğer nokta, demokratik toplumlarda yurttaşların bir dizi örgütlenmeye, derneklere ve gönüllü gruplara katılma olanağı bulmaları ile ilgilidir.²⁰⁶ Devletten bağımsız olarak gönüllü birliktelik esasına dayalı olarak, ortak sorunlar ve amaçlar çerçevesinde kurulan sivil toplum kuruluşları, halkın katılımını etkin kılan araçlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Öyleki, etkin ve uyanık bir sivil toplum sayesinde halk belli sürelerle yapılan seçimlerde oy veren tekil seçmen kimliğinden uzaklaşarak, seçim dışı zamanlarda sivil toplumun örgütlü bir üyesi olması dolayısıyla, katıldığı protesto, toplu dilekçe, grev, yürüyüş gibi eylemlerle aktif yurttaş kimliği kazanır.²⁰⁷ Kısaca, sivil toplum örgütlerinde yer alan vatandaşlar oy veren seyirciler olmaktan çıkıp, küçük boyutlu da olsa kararlar alırlar ve siyasal kararları etkileyebilirler. İşte, bu işlevleri itibarıyla STK'ları, bireyi çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı hale getirme, kamusal alana yönelik sorumluluğunu yerine getirmesinde aktif kılma ve demokratik erdemlerin kazandırılmasında ön plana çıkmaktadır.

Son olarak, sivil toplum kuruluşları demokrasi de önemli olan "vatandaşlık kültürünün" kazandırılmasında etkili olmaktadır. Sivil toplum örgütlenmelerinin kültürel dayanağı, bireyin temel hak ve özgürlüklerine, çağdaş devlet anlayışı

²⁰⁵ Karahan, a.g.m., s.271.

²⁰⁶ **Demokrasi Nedir.** TDV, s.63.

²⁰⁷ Erdoğan Tosun, a.g.e., s180.

içindeki vatandaşlık bilincine bağlı olan bir anlayıştır.²⁰⁸ Bu açıdan, sivil toplum örgütlenmeleri, “vatandaşlık” bilincinin göstergeleri olarak algılanabilir. Sivil toplum kuruluşları içerisinde bireylerin başkaları ile birlikte hareket edebilme yeteneği gelişir.²⁰⁹ Öyleki, birey kendi tercih ve istekleri doğrultusunda farklı insanlarla ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek kendilerini ifade ortamı bulurlar. Bu ortam içerisinde karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü, uzlaşma gibi demokratik kültürün birey dokusuna kazandırılmasında gerçekleşmektedir. Sivil örgütlenmelerin sayesinde bireylerin kendi çıkarlarının aksine daha genel amaçlara yöneltebildiklerini savunan Tocquevili’ye göre bu sivil örgütlenmeler, yurttaşların kendi hak ve ödevlerini öğrendikleri, taleplerini dayattıkları ve diğerleri ile tanıştıkları, sürekli olarak herkese açık okullara benzemektedir. Kısaca, sivil toplum demokratik kültürün unsurları olan hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma istekliliği, karşıt görüşlere saygı gibi değerlerin, yetişkin vatandaş gruplarından başlayarak tüm toplum katmanlarına ve idari mekanizmaya yaygınlaştırılmasına hizmet eder.²¹⁰

Diğer yandan, sivil toplumun demokrasinin yerleşme ve gelişmesindeki etkilerine veya fonksiyonlarına rağmen demokrasinin de sivil toplumun ortaya çıkmasını sağlayacak bir zemin teşkil etmesi gerekir. Giner’in de vurguladığı gibi, “yalnızca demokratik bir devlet demokratik bir sivil toplum yaratabilir, yalnızca demokratik bir sivil toplum, demokratik bir devletin sürmesini sağlayabilir.”²¹¹ Sivil toplumun ortaya çıkması demokrasinin olmazsa olmaz bir önkoşulu olduğu bir gerçek ise, onun demokrasiye yol açacak ve sivil

²⁰⁸ Kongar, Emre; **Demokrasi ve Laiklik**. İstanbul :1997, s.109.

²⁰⁹ Özbudun, Ergun.& Kalaycıoğlu, Ersin. & Köker, Levent. **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**. TDV Yayınları 4, Ankara : 1999, s.53.

²¹⁰ Akpınar, Dr.T., s.61-62.

²¹¹ Akpınar, Dr.T.,s.62.

özgürlükleri yaşatacak, müesseseleştirecek bir güç teşkil etmesi için siyasal toplumun da, yani devletin de sosyo-politik ve hukuki biçiminin sivil toplumun gelişmesine cevaz veren, hatta onu pekiştiren türden olması da galiba elzem olan diğer şarttır.²¹² Buna ek olarak, sosyal örgütlerin sivil toplum niteliği taşımaları için mutlak surette devletten bağımsız, otonom bir varlık geliştirmeleri gerekir. Otonomlaşmanın bulunmadığı yerde sosyal ve siyasal farklılaşma olamayacağı gibi bireyi ve sosyal grupları devlet müdahalesinden kurtarmak da olamaz.²¹³ Bu anlamda otonomlaşma sadece devletten ayrışmayı değil, aynı zamanda devlet müdahalesinden emin olmayı da gerektirir. Zira devlet müdahalesine açık sosyal oluşumların özgün birer kimlik ve varlık geliştirmeleri mümkün değildir.²¹⁴ Fakat unutulmaması gereken önemli bir nokta vardır ki, bu da sivil toplum örgütlerinin ne denli sivil oldukları ile ilgilidir. Çünkü, devletten özerkliğini sağlamış olsa bile, kendi içindeki çoğul iktidar yapıları arasında demokratik yöntemleri kurumsallaştıramamış bir sivil toplum demokrasi konusunda ümit vermekten uzaktır.²¹⁵ Böyle bir durumda, sivil toplumdan demokratik eğilimler beklemek hatalı olur çünkü özgürlük ve özerklik alanı olarak tanımlanan sivil topluma despotizm bizzat sivil toplum grupları tarafından taşınmış olur.²¹⁶ Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları ancak yasal çerçevenin izin vericiliği ölçüsünde siyasal alandan özerk eylemlilik kapasitesini harekete geçirebilir.

Sonuçta, güçlü ve sağlam temellere oturmuş bir sivil toplum demokratik rejimin varlığı için tek başına yeterli olmasa bile gerekli olan koşullardan biri

²¹² Azaklı, a.g.m., s.229.

²¹³ Çaha, a.g.m.,s.24.

²¹⁴ Çaha, a.g.m., s.24.

²¹⁵ Erdoğan Tosun, a.g.e.,s.150.

²¹⁶ Erdoğan, Tosun, a.g.e., s.150.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, sivil toplumun yerleşme ve gelişmesi için önündeki engellerin kaldırılması yolunda gerekli tedbirlerin alınması demokratik bir rejimin varlığı için oldukça önemlidir.

B- TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ AÇISINDAN KÜLTÜREL ENGELLER

Demokrasinin kültürle, toplumun zihniyet dünyasıyla ve tarihi gerçekleriyle yakın ilişkisi vardır.²¹⁷ Her toplumun kültüründe demokrasiyi engelleyici ve destekleyici unsurlar bulunabilir.²¹⁸ Destekleyici unsurlar demokrasinin işleme ve yerleşmesinde önemlidir. Buna karşılık demokrasi ile uyumlu olmayan unsurlar demokrasinin gelişmesini yavaşlatabilir, işlemede de zorluklara yol açabilir. Önemli olan bu tür engellerin tespit edilerek aşılmaya çalışılmasıdır. Çünkü demokratik bir yaşam tarzını seçmiş bir ülkede demokrasinin kurum ve kuralları ile sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için önündeki engellerin bertaraf edilmesi yada bir uzlaşma zeminin oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye'de 1946'da yapılan seçimlerle çok partili yaşama geçilmiş, o tarihten günümüze demokratikleşme yönünde çeşitli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler olumlu karşılanmakla birlikte, Türkiye'de demokrasinin hem kurumsal gelişimini hemde toplumsal ve siyasal pratiklerde görünürlük kazanması açısından çeşitli sorunlar bulunduğu saptanmaktadır.²¹⁹ Ekonomik, sosyo-kültürel sorunların demokrasinin yerleşme ve gelişmesine engel teşkil ettiği bilinen bir gerçektir. Bu bölümde amaç Türkiye'de toplumsal yapıya şekil veren kültürel değerler ile demokrasi ilişkisini gözler önüne sermektir. Diğer bir deyişle, demokrasi açısından kültürel engelleri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, toplumsal yapıyı etkileyen ya da biçimlendiren öğelerle ilgili

²¹⁷ Büyükkaragöz & Kesici, a.g.e., s. 47 .

²¹⁸ Turan, İter. "Türkiye'de Demokrasi Kültürü".Yeni Türkiye, S. 29-30 /1999, s.143.

²¹⁹ Başer,a.g.m., s. 278.

olarak İslami kültürel faktörlerden biri olan “cemaat” anlayışının, daha sonra siyasal kültürün ve sonunda da eğitimin üzerinde durulacaktır.

İlk olarak İslam ile demokrasi ilişkisine değinilecektir. Özellikle son yıllarda dini değerler ile demokrasinin evrensel ilkeleri arasında uyum olup olmadığı konusunda tartışmalar sürmektedir. Büyük çoğunluğu İslam dinine mensup olan Türk toplumunda, dini değerlerin sosyal ve kültürel yaşamı etkilememesi imkansızdır.²²⁰ Bundan dolayı, demokrasiyi kendine mal etmiş bir ülkenin dini değerleri ile demokrasi arasındaki uyumu sorgulaması kaçınılmazdır. Nitekim, Fukuyama demokrasinin gelişmesi önündeki engellerden bahsederken din olgusuna da yer vererek bu tartışmaları olağan kılar. Ancak burada hemen hatırlatmak gerekir ki; bu tartışmalar yalnızca demokrasi ve İslam dini üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Aksine, bugün dünyanın bir çok yerinde diğer dinler ile demokrasinin uyumu tartışılmaktadır. Dolayısıyla, tarihsel olarak baktığımızda, ne demokrasi ilk defa Türkiye’de kriz geçirmektedir, ne de uyuşmazlık demokrasi ile sadece İslam arasında mevcuttur.²²¹ Bu bölümde amaç bu tartışmaları sürdürmek yada taraf olmak değil aksine bugün Türkiye’de gündemi işgal eden konulardan biri olduğu için İslam ile demokrasi arasında sürdürülen tartışmalara yer vererek farklı bakış açıları sunmaktır.

Son yıllarda İslam-demokratikleşme ve sivil toplum ilişkisi Ortadoğu toplumları üzerine yapılan politik-sosyolojik araştırmaların odak noktası haline gelmiştir.²²² Kimi çevreler demokrasiyi ve onun olmazsa olmaz koşulu olan sivil toplumu batılılaşmanın bir aracı ve hatta bir rüyası olarak görmektedir. Bu rüyanın Müslüman toplumlarda gerçekleşemeyeceğini ileri sürmektedirler. Bu

²²⁰ Kahveci, Niyazi. *İnsan Hakları ve İslam*. TDV Yayınları 3, Ankara : 1999, s.4.

²²¹ Sarıbay, A. Yaşar. *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*. Bursa,1998,s.77.

²²² Sarıbay,a.g.m., s.99.

iddialar akla İslami inanca gönülden bağlı olmakla, batı tipi çoğulcu bir demokratik yönetim biçimini savunmak mümkün değil mi? Bu iki husus arasında varolduğu ileri sürülen bir bağdaşmazlıktan ötürü demokratik yönetim altında yaşayan Müslümanlar, zıddiyet arzettiği varsayılan inanç sistemleri ile siyasal tercihleri arasında sıkışmış olarak kendilerini bir gerilimi yaşamaya mahkum etmiş mi oluyorlar?²²³ Demokratik bir sistem içinde yaşayan Müslüman bir toplumun İslam dininden aldıkları öğretiler ve dini kültür, demokratik sistemin işlemesine zarar verir mi veya engelleyici etkilerde bulunur mu?²²⁴ şeklindeki soruları getirmektedir. Bu türde sorular her iki yaklaşımı savunan düşünürler tarafından farklı şekillerde cevaplandırılmaktadır. Sonuçta, demokrasinin İslam dini ile bağdaşamayacağını iddia edenler, İslam'a yada demokrasi ile sivil topluma evrensel bir değer ve geçerlilik atfedilmekte; İslam ile bu kavram ve modeller arasında bir karşıtlık/farklılık varsayımından hareketle bunların bağdaşamayacağı iddia edilmektedir.²²⁵

Oysa, kimi çevreler demokrasinin kendi kültürümüzle uyumlu hale getirilerek sağlıklı bir şekilde hayata geçirilebileceğini savunurlar. Bu uzlaştırıcı yaklaşım İslam ile demokrasi veya sivil toplum arasında varolduğu öne sürülen uyuşmazlıklardan doğan huzursuzlukların giderilmesi yönünde pozitif bir çabanın özneliğini barındırmaktadır.²²⁶ Bu yaklaşımda, İslam ile demokrasi veya sivil toplum arasındaki ilişkilerin nasıl olduğu ile sınırlı kalınmamakta, birbirleriyle tutarlı bir biçimde biraraya gelip bütünleşebilmeleri için hem her

²²³ Vergin, Nur. "İslam'da Çağdaşlık ve Türk Demokrasisine Geçişte Rolü". Keyman, Fuat & Sarıbay, A. Yaşar; **Küreselleşme Sivil Toplum Ve İslam**. Ankara, 1997, s.57.

²²⁴ Sitembölükbaşı, Şaban. "Siyasal Demokrasinin Ideal Şartları ve Türkiye". **Demokrasi Dosyası**, TDV, s.459.

²²⁵ Başer, a.g.m., s.281.

²²⁶ Başer, a.g.m., s.282.

birinin nasıl anlaşılması hem de aralarındaki ilişkilerin nasıl kurulması gerektiği tartışma konusu yapılmaktadır.²²⁷ Bazı aydınlarımız demokrasiyi batılı standartlara göre değil de, kendi yerlilik kimliğimizin de devreye sokulmasıyla mümkün olabileceğini bundan dolayı da Türkiye’de demokrasinin sosyal yapısının: İslam-Türk norm ve değerleri ile bütününe göre sentez yapılarak oluşturulması gerektiğini savunmuşlardır.²²⁸

Bu tartışmalara ilişkin kısa bir hatırlatma yapıldıktan sonra Türkiye’de demokrasinin gelişimine engel olarak tespit ettiğimiz sorunları bundan sonraki bölümde dile getirebiliriz. İlk olarak, geleneksel toplum yapımızdan kaynaklanan bazı anlayışlardan ötürü demokrasinin gelişimi ve yerleşmesi yavaşlamakta ve bu gelişmenin önü kesilmektedir. Osmanlıdan miras aldığımız şekliyle geleneksel toplum yapımızda İslami kültürel faktörlerin etkisi büyüktür. Himayeci cemaat örgütlenmesi Osmanlı toplumsal yapısının demokrasiye yatkın bir zemine dönüşmesini engellemiştir.²²⁹ Dolayısıyla, ümmetçilik anlayışının bir sonucu olarak Türk toplumu uzun yıllar kendini cemaatçi bir toplum olarak kabul etmiştir. İslamdaki tekçi yaklaşım insanın, gerçekte birliğin ve dayanışmanın yeniden üretimi için bir araç olarak belirlenmesine yol açıyor. Çünkü meydana gelen ümmet, bireysel bilinçleri birleştirerek, kaynaştırarak yek vücut hale gelmelerini sağlıyor.²³⁰ Keza, Şerif Mardin’in bir tespiti de bu görüşü destekler mahiyettedir. Mardin’e göre, zengin ve hümanist içeriğine rağmen İslami dünya görüşünde kendi tarihini kendisi yapmak suretiyle tedricen mükemmelleşebilen

²²⁷ Başer, a.g.m., s.281.

²²⁸ Karabulut, Tuncay. **Türk Aydınının Demokrasi ve Sivil Toplum Anlayışları**. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Sosyoloji Anabilim Dalı, Y.L.Tezi, Konya, 1997, s.86.

²²⁹ Doğan, İsmail. **Bilim ve Kültür**. Ankara : 1997, s.27.

²³⁰ Vergin, a.g.m., s.61.

insan anlayışına yer yoktur.²³¹ Bunun sonucunda, toplum kendi içinde yeterince farklılaşmamış, herkesin kişiliğini topluluk içinde bulduğu, topluluk dışında algılayamadığı bir bütün olarak görmektedir.²³² Bu toplumsal organizasyonun en karakteristik yönü bireyin doğal ve kaçınılmaz bir üye oluşudur. Bireyin gruptan kopması ve kendi değer ve eğilimleri ile davranış üretmesi açıkca kendini ifade etmesi böyle bir yaşam biçiminde engellenmektedir.²³³ Bir cemaate ait olmak birbirinde ayrıştırılması mümkün olmayacak bir dizi kollama ve denetim ilişkileri bütünü içinde gömülü olmak anlamına gelir.²³⁴ Dolayısıyla cemaat: “bireyin içinde doğduğu, kendini onun kuralları içinde bulduğu ve onları sorgulayamadığı bir toplum” şeklinde ifade edilmektedir.²³⁵ Kendi isteğinizle katıldığınız ve istediğiniz zaman çıkabileceğiniz bir grup değildir. Sonuçta, geleneksel toplumda bireyin yaşam alanı grup ve cemaatin yüksek menfaati karşısında son derece itibari kalmaktadır.²³⁶ Demokrasinin yerleşebilmesinde önemli bir role sahip olan sivil toplumun varlık kazanabilmesi için bireysel kimliklerin ön plana çıkması ve var olması gerektiği düşünüldüğünde cemaat anlayışının getireceği sonuçların göz ardı edilmemesi gerekir. Zira, sivil toplum öncelikle kişisel ve toplumsal kaderinde söz sahibi bireylerle ortaya çıkıp gelişebilir.²³⁷ Ancak unutulmamalıdır ki, sivil toplumun ekseni olan birey de, aidiyet hisseder. Fakat o topluluğa karşı kendi özerkliğini her zaman koruyabilecek mesafede durur; bir topluluğa bağlı, ama bağımlı olmayan birey.²³⁸

²³¹ Erdoğan, a.g.m.,s.17.

²³² Turan,a.g.m.,s.143.

²³³ Doğan, İsmail. **Sivil Toplum : Ondan Bizde'de Var**. İstanbul : 2000,s.31

²³⁴ **Sivil Toplum**. TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul : 1991, s.46.

²³⁵ Asal, Defne. “Türkiye’de Sivil Toplum”. **Aktüel Magazine**. Ankara : 1999, s.5.

²³⁶ Doğan, a.g.e., s.30.

²³⁷ Doğan, a.g.e., s.30.

²³⁸ Sarıbay, A. Yaşar. **Siyaset, Demokrasi ve Kimlik**. Bursa : 1998,s.79 .

Geleneksel kültürün özerk bireyi yansıyan cemaat tipi bir toplum olması yönünün getirdiği sonuçlarını özetleyecek olursak; **birinci olarak**, toplumda çeşitli eksenler etrafında oluşmuş farklılaşmaların aleni olarak ifade edilmesinin cemaat birlikteliğini ve dayanışmasını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Farklılaşmaya ideolojik olsun, bireysel olsun kolay yer tanımayan bir toplumsal kültür taşımaktayız.²³⁹ Farklılaşmanın dile getirilmesinin bölücü bir eylem olduğu değerlendirilmesi ve bölünme korkusu yatmaktadır.²⁴⁰ Ümmet her türlü farklılaşmanın üstünde olup, hem toplumsal sınıfları hem de ulusal, etnik ve kabilesel bölünmeleri reddeder.²⁴¹ Sarıbay'a atıfla bölünme günah olarak algılanır. Bu sebeple, İslam'ın dışında olan, yani "öteki", Bernard Lewis'in belirttiği üzere, Peygamberin zamanından günümüze dek "kafir" olarak nitelenmiştir.²⁴²

İkinci olarak, toplumda ortalamadan sapan davranışlara ve görüşlere bir demokraside beklenebilecekten daha az hoşgörü olduğu görülmektedir.²⁴³ Yani cemaatler "biz" ve "yabancılar" ayrımı üstüne inşa edilmiş topluluklar olduklarından cemaat dışındaki üyelere daha az hoşgörü göstermektedir.

Üçüncü olarak, toplumun dayanışmacı cemaat olarak algılanması, toplumsaldan daha alt düzeyde ifade edilen çıkarların ifadesine olumsuz yaklaşılmasıyla sonuçlanmaktadır. Şöyleki, daha alt düzeyde olan çıkarların ifadesine olumsuz yaklaşılınca, her grup, her örgüt kendi çıkarını toplumsal

²³⁹ Göle, Nilüfer. "80 Sonrası Politik Kültür". Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme. İstanbul : 2000,s.426.

²⁴⁰ İlter,a.g.m., s.145.

²⁴¹ Sarıbay,a.g.m., s.100.

²⁴² Sarıbay, a.g.m., s.100.

²⁴³ İlter, a.g.m.,s.144.

çıkarmış gibi ifade etmeye ve savunmaya yönelmektedir.²⁴⁴ Çıkarların dar çevrelerden çıkarılarak ulusal düzeyde ifade edilmesi, çıkarları tekilleştirmekte, adeta olağan çıkar çatışmasının dışında kalan, herkesçe benimsenmesi gereken bir mertebeye yüceltmektedir. Bunun sonucunda da uzlaşma güçleşmektedir.

Dördüncü olarak, dayanışmacı cemaat anlayışı ortalamalardan ayrılanların toplum dışında görülmesini de beraberinde getirmektedir. Bu anlayışın birey üzerinde

kurduğu ağır toplumsal baskının, bireyin düşüncesini özgürce ifade etmesi varsayımı üzerine kurulu siyasal demokrasi ile uyumlu olduğu çok tartışmalıdır.²⁴⁵ Ümmet üyesi olarak birey, yalnızca belirli konularda değil, bütün konularda diğer müminlerle aynı tek merkez etrafında ve onun çekim alanında bulunmalıdır. Aksi yönde davranışlar genellikle ya "fitne" ya da "bid"at suçlamasını gündeme getirebilir.²⁴⁶

Bir diğer kültürel engel siyasi kültürümüzden kaynaklanmaktadır. Bizim kültürümüz katı merkeziyetçi ve otoriter yönetimler altında oluşmuştur. Osmanlıdan devralınan bu yapı, güçlü merkezi otorite, bir tabu devleti ortaya koymuş. Devlet herşeyin üzerindedir, yurttaşın üzerinde insan haklarının üzerinde mutlak otoriteyi temsil eden bir kavram olarak algılanmaktadır.²⁴⁷ Bu yapı içerisinde ancak devletin izin verdiği alanlarda onun çizdiği sınırlar içerisinde faaliyetlerine olanak tanınmıştır.²⁴⁸ Dolayısıyla, toplumumuzda

²⁴⁴ İter, a.g.m.,s.147.

²⁴⁵ İter, a.g.m., s.147.

²⁴⁶ Cemil Oktay, "Yargı Açısından Kuvvetler Ayrılığı ve Siyasal Kültür". **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. 2000, İstanbul,s.347.

²⁴⁷ **Merhaba Sivil Toplum**, HYD, s.157.

²⁴⁸ **Merhaba Sivil Toplum**, HYD, s.158.

merkezi devlet dışında özerk kurumlar veya topluluklar bulunduğu düşüncesi kabul görmemektedir.²⁴⁹

Bunun yanında Türk siyasal kültüründe önemi azalmakla birlikte bir seçkincilik anlayışı süregelmektedir. Siyasal seçkincilik belirli nitelikleri haiz kişilerin toplumu yönetmekte özel hak sahibi olduğuna ilişkin bir anlayıştır. Bu anlayışın kökenlerini aydınlanmanın bilim ve pozitivist akla dayalı bakış açısında bulabiliriz. Bu bakış açısına göre “halk kendi kendini ve toplumu yönetecek düzeyde bilgi sahibi değildir. Onlar adına seçkin bir kesim işleri yürütmektedir. Halkın etkiside seçkinlerin aldığı kararları onaylamanın ötesine gitmemeli ve rasyonaliteyi bozmamalıdır.”²⁵⁰ Bu modelde toplumsal değişimin öncülüğünü yapan bürokrasi, aydınlar gibi toplum kesimlerinin doğruyu, güzeli, iyiyi bildiklerini kabul etmeleri ve toplumu iyiye doğru değişmede kendine düşeni yapması beklenen pasif bir nesne olarak görmeleri söz konusudur.²⁵¹ Bu bağlamda, bürokrasi kendi özerk alanını koruyan bir dizi kurum ve yetkiyle donatılmıştır. Bu yapıda bürokrasi toplumsal grup ve sınıflardan ayrı olarak varlığını sürdürme ve özerkleşme peşinde olmuş ve demokratik gelişmelere rağmen devlet içindeki etkin yerini muhafaza edebilmiştir.²⁵² Mardin’e göre herşeyden önce devlet seçkinleri sivil toplumu hesaba katmaya ve büyük yığınların siyasi katılmasına olumsuz yaklaşmış ve dolayısıyla seçkinlerle halk kültürümüzün farklı olması da tepeden inmecî anlayışı pekiştirmiş ve sürdürülmesini kolaylaştırmıştır.²⁵³ Bu anlayış hem sivil hemde askeri kesimde büyük ölçüde paylaşıldığından Türk siyasi hayatında demokrasiye geçiş

²⁴⁹ İter, a.g.m., s.148.

²⁵⁰ Yılmaz, a.g.m.,s.93.

²⁵¹ İter,a.g.m., s.151.

²⁵² Yılmaz, a.g.m., s.91.

²⁵³ Yılmaz, a.g.m., s.93.

kırılmalarla olmuş ve Türk seçkinleri sivil toplum alanının varlığı ve meşruiyeti ile demokratik siyasi kadroların varlığını kabul etmede isteksiz olmuşlardır.²⁵⁴ Sonuç olarak, gelişmiş demokrasilerde kamu hizmetkarı niteliği ağır basan bürokrasinin, ülkemizde devletin topluma göre üstün konumda olduğunu savunan bir ideolojiyi ön plana çıkarması, bu tutumunun toplumda yeterli tepki görmemesi, Türk demokrasisiyle siyasal kültürdeki seçkin değerlerin bir süre daha bir arada barınacaklarını, bununda Türkiye'deki demokratik gelişme açısından bir engel yaratacağını önermek mümkündür.²⁵⁵

Son olarak Türkiye'de eğitim sorunu ve özellikle demokrasi eğitim alanındaki yetersizlikler sağlıklı bir demokrasinin ortaya çıkıp gelişmesinde engel teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, Türk toplumunda demokrasiyi öğretmeye ve değerlerini yetiştirmeye yönelik bilinçli ve sistematik bir uğraş verdiğini söylemek zordur.²⁵⁶ Atatürk eğitimin çağdaş ve işlevsel olmasını savunmuş, eğitimde bilim ve teknolojiye önem vermiş, eğitimde laikliği gerçekleştirmiş, eğitimde birlik ve üstünlük ilkesini benimsemiş ve uygulamaya koymuş, eğitimimizin salt kuramsal olmaması, uygulamalı yönünde ele alınması gerektiği üzerinde durmuş, kız ve erkeğin birlikte eğitim görmesini sağlayan karma eğitimi gerçekleştirmiştir.²⁵⁷ Atatürk'ün eğitim alanında aldığı bu önlemler kuşkusuz laik bir eğitimin temellerinin atılması ve çağın gereklerine uygun bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak, daha sonraki dönemlerde eğitim sisteminin demokratik değerlere uygun olarak yeniden düzenlenmesi konusunda çok ciddi atılmış adımlar atılamamıştır. Bunun nedenlerinden biri,

²⁵⁴ Yılmaz, a.g.m., s.93.

²⁵⁵ İter, a.g.m., s.156.

²⁵⁶ Doğan, Canan & Doğan, Hüsnü. **Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar**. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara :1998, s.196.

²⁵⁷ Tezcan, Mahmut. **Eğitim Sosyolojisine Giriş**. Ankara : 1976, s.102.

merkezin eğitim sistemini kullanarak Cumhuriyet'e bağlı bireyler yetiştirmeyi amaçlarken Cumhuriyet değerlerini, onları bütün topluma mutlaka benimsetme çabası içinde, evrensel ve kesin doğrular olarak sunmuş olmalarıdır.²⁵⁸ Fakat rejime meşruluk kazandırmak isteyen bu politika yüzünden demokratik kişilik geliştirme, demokratik davranışları kazandırma yönünden başarılı olunamamıştır. Bu politika ile toplumun otoriter yapısı daha da pekiştirilmiştir. Sonuçta, demokrasinin kurumsal gerekleri, yasal dayanakları oldukça geliştirilmiş olmakla birlikte, kişisel davranışlar yönünden demokratik olma alışkanlığını geliştiremedik.²⁵⁹ Kısaca, sağlıklı bir demokrasi eğitimi yapılamadı ve demokrasi yöntem, içerik, değer ve davranış kalıbı olarak topluma öğretilemedi.

Bir diğer husus eğitim düzeyi ile ilgilidir. Eğitim düzeyinin yüksek olmasını demokratik bir toplumun ön koşulu olduğuna işaret eden Fukuyama, modern eğitimin amacının insanları önyargılardan ve geleneksel otoriteye tapınma biçimlerinden kurtarmak olduğunu söyler.²⁶⁰ Ona göre aydın insanlar otoritelerine körü körüne itaat etmezler, onlar kendi başına düşünmeyi öğrenmiştir. Eğitilmiş aydın insanlar kendileri için ve kendilerinden daha çok şey talep eder; başka bir deyişle, onur sahibidir ve öteki yurttaşların ve devletin bu onura saygı göstermesini ister.²⁶¹

Yapılan araştırmalar da eğitim düzeyi yüksekliğinin toplumsal faaliyetlere olan ilgiyi artırdığı, eğitim düzeyi yüksek kimselerin siyasal etkinlik duygularının ve siyasete olan katılımlarının eğitim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek

²⁵⁸ Sitembölükbaşı, a.g.m.,s.460.

²⁵⁹ Tezcan, a.g.e., s.102.

²⁶⁰ Fukuyama, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**. İstanbul : 1993, s.153.

²⁶¹ Fukuyama, a.g.e.,s.153.

olduğunu ortaya koymaktadır. Zira, toplumsal hareketlenmenin politik etkilerini 1950-70 dönemi için inceleyen Ergun Özbudun yüksek eğitim düzeyleri ve politik hayat hakkında yeterli bilgi sahibi oluşu dolayısıyla (memurların) muhtemelen en duyarlı grubu meydana getirdikleri sonucuna varmıştır.²⁶² Yani, demokratik düzenin sorumluluğunu duyup onu taşıyabilecek insan tipi eğitim düzeyi yüksek insandır. Türkiye'nin bu yönden Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın daha gerisinde olması, Türk demokrasisinin bu ülkelere göre daha sorunlu olmasının nedenlerinden biridir.²⁶³ Bu yüzden, yaygın ve örgün bir eğitim ve sağlıklı bir demokrasi eğitimi ile demokrasinin önündeki sorunlar bertaraf edilebilir yada en az seviyeye indirilerek demokrasinin tüm kurul ve kuralları ile işlerlik kazanması sağlanabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'de demokrasinin önündeki kültürel engeller ortadan kaldırılmadığı veya iyileştirilmediği sürece sağlıklı bir demokrasinin işlemesi mümkün görünmemektedir. Daha sağlıklı bir demokrasi için, halkı, muğlak, organik bir bütün olarak görmekten çok, onu farklılaşmış, sosyolojik bir olgu şeklinde algılamaya girişilmesi gerekmektedir.²⁶⁴ Diğer yandan, halka ve sivil topluma güven duymayan, toplumu kendi kafalarındaki doğru toplum modeline göre değiştirmek isteyen siyasal seçkincilik anlayışının bertaraf edilmesi gereklidir. Bütün bunların gerçekleşmesinde eğitime büyük görevler düşmektedir. Sağlıklı bir eğitim ile bireyleri demokratik bir yaşamın tüm boyutlarına hazırlamak ve yaşanan engellerin an aza indirilmesi mümkün olabilecektir.

²⁶² Kalaycıoğlu, Ersin. "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi-Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar". Kalaycıoğlu, Ersin & Sarıbay, Ali. **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. İstanbul : 2000, s.394.

²⁶³ Sitembölükbaşı, a.g.m., s.456.

²⁶⁴ Sarıbay, a.g.e., s.24.

C- TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM

Ülkemizde sivil toplum kavramı da batıdan alınan bir çok kavramın başına gelen akibetten kurtulamamıştır. Ait olduğu batı dünyasında tarihi süreç ve şartlar içinde farklı anlamlar yüklenilmiş olan bu kavram, ülkemizde uğradığı bir anlam kaymasıyla genellikle ve belki de sadece “askeri toplum” ve “militarizm” karşıtı olarak kullanılmıştır.²⁶⁵

Sivil toplumun ortaya çıkışı ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği aşamalar göz önüne alındığında, Türkiye’de Batıdaki anlamıyla özdeş bir sivil toplumun var olup olmadığı tartışma konusudur. Ancak, kendi tarihsel sürecimiz içerisinde kendi kültürümüzle ile özdeş bir sivil toplumun hiç çıkmadığını söylemek yanlış olacaktır. Keza, bu konuda yapılan araştırmalar, gerek Osmanlı döneminde gerek Cumhuriyetin ilk yıllarında kendi kültürümüzle özdeş bir sivil toplumun varlığını ortaya koymaktadır. Dünya Bankası’nın “Türkiye’de STK’lar” konusunda hazırladığı rapor da (1997) bunu doğrulamaktadır. Rapor’a göre; Türkiye’de sivil toplum gönüllülük kavramı ile birlikte gelişmiş olup bu Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarına kadar uzanan ve neredeyse 700 yılı kapsayan bir süreçtir.²⁶⁶ Rapor ayrıca, Türkiye’de bugünkü eğitim ve sağlıktan sorumlu devlet kuruluşlarının temellerinin, Osmanlı döneminde kurulan vakıflara dek uzandığını belirtir. Fakat, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sivil toplum kavramının popüler olması 1980 sonrası döneme rastlar. Bu dönemden sonra Türkiye’de en çok kullanılan kavramlardan biri olmasına rağmen herkesçe farklı ve en az anlaşılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁶⁵ Kuzu,a.g.m., s.358.

²⁶⁶ Sivil Toplum İşbaşında. s.10.

Cumhuriyetle birlikte, Osmanlı'dan merkeziyetçi gelenek ve bir ölçüde de sivil toplum mirası devralınmıştır. 1946 yılında başlayan çok partili dönem sivil toplum konusunda yeni bir süreci başlatmıştır. Demokrat partinin iktidara gelmesiyle birlikte tek parti döneminde yasaklanmış olan sivil toplum unsurlarının tekrar sahneye çıktığını görmekteyiz. Gün yüzüne çıkan sivil toplum unsurlarının başında dini gruplar, işveren kesimi, işçi sendikaları, köylü gruplar, farklılaşan medya gelmekteydi.²⁶⁷

1961 Anayasasının kişisel hak ve özgürlükler açısından zengin olması, bu dönemde kuruluşların yaygınlaşmasına ve faaliyetlerinde bir artışa sebep olmuştur.²⁶⁸ Fakat, 1980 öncesi Türkiye'sinde ideolojik çelişkiler uzlaşma arayışlarından baskın çıkmış ve sosyal aktörler arasında şiddete kadar varmış ve toplumsal alan kendi kendini boğmuştur, yok etmiştir.²⁶⁹ 1961 Anayasası halkın siyasete katılımını seçimlerle sınırlı görmeyen, çoğulculuğa temel oluşturan bir metin iken, 1982 Anayasası daha az katılımcı bir demokrasi anlayışını benimsedi.²⁷⁰ Diğer bir deyimle, 1982 Anayasası, belli ölçüde bir despolitizasyonu, yani siyasetten uzaklaşmayı amaçlamıştır.²⁷¹ Derneklerin, vakıfların, sendikaların siyasetle uğraşmaları sakıncalıdır; *"Yeni Anayasamızın vatandaşlarca meydana getirilecek bütün teşekküller için kabul ettiği bir ilke vardır. İster parti, ister dernek, ister okul, ister meslek teşekkülü olsun, her teşekkül kendi maksat ve gayesine uygun ve bu husus görev alanı içinde kalacaktır."*²⁷² Buna ek olarak, her ne kadar Anayasamızın 33.maddesi

²⁶⁷ Çaha, a.g.m., s.26.

²⁶⁸ Üç Sempozyum. Tarih Vakfı, s.44.

²⁶⁹ Göle, a.g.m., s.429.

²⁷⁰ Akpınar, Dr. T., s.155.

²⁷¹ Özbudun, a.g.e., s.65.

²⁷² Özbudun, a.g.e., s.65.

“önceden izin alınmaksızın herkesin örgütlenme hakkı vardır” diyorsa da, hemen arkasından 13. Maddeyle, bu örgütlenme hakkına sınırlar getiriyor; *ülkenin bölünmez bütünlüğü, ulusal bağımsızlığı, Cumhuriyeti ve ulusal güvenliği tehlikeye düşürücü, genel barış, kamu çıkarları ve genel ahlak ve sağlık gibi konularda temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceğini belirtiyor.*²⁷³

Dolayısıyla, 1982 Anayasası, kendi içinde genel olarak demokrasi, temel insan hak ve özgürlükleri karşısında engellemeleri içerirken, aynı zamanda demokratik kurumların faaliyetlerini de kısıtlamaktadır.²⁷⁴ Sivil toplum kuruluşlarının siyasi partilerle işbirliğinde bulunmalarını ve siyasi faaliyetlere girmelerini yasaklayan hükümlerin hemen tümü, 23.7.1995 tarihli Anayasa değişiklikleriyle kaldırılmıştır. Fakat 1995’deki bu değişikliklerden sonra, Dernekler Kanunu’nun içerdiği bazı düzenlemeler anayasal kurallarla açıkça çelişir hale gelmiştir.²⁷⁵

1983’te demokratik siyasal hayata dönülmesiyle birlikte, liberal değerlere karşı ilgi aniden arttı ve sivil toplum kuruluşları artan ölçüde vurgulanmaya başladı.²⁷⁶ Öyle ki, 1980’li yıllardan itibaren, modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi konulardan çok hava kirliliği, sağlık, insan hakları, dini haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi spesifik konular konuşulur, tartışılır olmuştur. Bu kavramların çoğu, gerçekte devlet katında değil, toplum katında ve toplumsal gruplar eşliğinde gündeme geldiler.²⁷⁷ Kısaca, 1980’li yıllarda, Tanzimat’tan beri süregelen, 1920’li yıllarda kurumsallaşan devlet ağırlıklı

²⁷³Üç sempozyum, s.44.

²⁷⁴ Uslu, Salim ; “Demokrasi Serüveni ve Sendikalar”.Yeni Türkiye, S.29-30/1999, s.418.

²⁷⁵ Erözden, Ozan. “STK ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”.Merhaba Sivil Toplum, HYD Yayınları 10, s.21.

²⁷⁶ Özbudun & Kalaycıoğlu & Köker, a.g.e., s.38.

²⁷⁷ Çaha, a.g.e., s.139.

modernleşmecilik hareketi, yerlerini 1950'lerde başlayan ve 1980'lerden itibaren de değişimin eksenini oluşturan toplum ağırlıklı modernlik arayışlarına bırakmaktadır.²⁷⁸ Diğer bir ifadeyle, toplum eksenli modernliğe geçilmektedir.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, 1980'lerin ılımlı atmosferinin doğurduğu bir sivil hareketlilik başlamıştır.²⁷⁹ Bu değişimin başlıca nedeni, yaşanan siyasi yozlaşma sürecinin toplumda, siyasi kadrolara karşı güvensizliğe yol açmış olmasıdır.²⁸⁰ Bu güvensizlik, Türk siyasi kültüründeki devletçi geleneği aşındırarak, sivil inisiyatifin harekete geçmesini sağlamıştır. Keza, "*Aydınlık İçin Bir Dakika*" ve "*Kocakulak Aradan Çekil*" gibi yurttaş eylemleri örgütsüz sivil girişimlerin yaygınlaşmasının bir göstergesidir. Bu tür sivil inisiyatifler yurttaşlık bilincinin gelişmesi açısından oldukça önemli olmuştur. Medyanında sivil inisiyatifin harekete geçmesinde büyük rolü olmuştur. Öyleki, 1993'te özel radyo ve televizyonlar üzerindeki anayasal yasağın kaldırılmasıyla birlikte kitle iletişimi alanında gerçekten görkemli bir büyüme gerçekleşmiştir.²⁸¹ Teknolojik gelişmelerle beslenen medya bugünün Türkiye'sinde kamuoyunu yönlendirerek devlet erki üzerinde etkin bir sivil toplum oluşturmaktadır.²⁸² Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşlarının önem ve yaygınlık kazanmasında da medyadan destek gelmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının yerel ve ulusal düzeyde artması ile birlikte doğruya yolculuğun o denli gerçekleşeceğini ileri süren gazeteciler, bunu yazılarında dile getirmektedirler.²⁸³ Ayrıca, bir çok köşe yazarı, sivil toplumun

²⁷⁸ Göle, a.g.m., s.433.

²⁷⁹ Akpınar, Dr.T., s.157.

²⁸⁰ Akpınar, Dr.T.,s.165.

²⁸¹ Özbudun,a.g.m.,s.114.

²⁸² Akpınar, Dr.T.,s.158.

²⁸³ Örnek için bkz; *Hürriyet gazetesi eki*, 2.1.2001, s.2.

önerilerini²⁸⁴, eleştirilerini, kısaca katkılarını kendi köşelerinde yada ayrı bir bölümde dile getirmektedirler. Buna ilaveten bugünler de bir basın organı tarafından sivil topluma yönelik bir kampanya başlatıldı.²⁸⁵ Bütün bunlar kamu bilincinin oluşmasında ve bireylere söz tanınması açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Bu gelişmelere ek olarak, sivil toplumun gelişmesindeki bir diğer etmen de, siyasi partiler ile sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler gibi sivil toplum kuruluşları arasındaki organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan anayasa maddelerinin 1995'te kaldırılmasıdır.²⁸⁶ Fakat, dernekler, vakıflar vb. yasalardaki paralel değişimleri sağlayacak uyum yasaları hala parlamentodan çıkarılamamıştır. Bu da, sivil toplum alanında hem edinilmiş kazançların kullanılmamasına, hem de hukuki bir belirsizliğe ve keyfilığe yol açmaktadır.²⁸⁷ Kısaca, sivil toplum kuruluşlarının etkin bir şekilde faaliyet göstermeleri sınırlı kalmaktadır.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının niteliğine karşı eleştiriler de mevcuttur. Tespit ettiğimiz bu eleştirileri şu şekilde özetlemek mümkündür; ilk olarak, toplumsal örgütlenme düzeyimizin gelişmiş ülkelerin bir hayli gerisinde olduğu bir gerçektir. Örneğin, 8 milyon nüfuslu İsveç'te, kişilerin birden fazla sivil toplum örgütüne üye olmasıyla otuz iki milyon kişi herhangi bir sivil toplum örgütü içerisinde anılmaktadır. ABD'de, yetişkin her yurttaş, haftada ortalama dört saatini sivil toplum örgütlerinde ücretsiz çalışarak geçirmekte iken ülkemize bakıldığında sivil toplum örgütlerine üye olanların

²⁸⁴ Hürriyet gazetesi, "Ben olsam Kampanyası" .

²⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz, **Hürriyet Gazetesi**'nin "Ben Olsam Kampanyası",1.5.2001.

²⁸⁶ Özbudun,a.g.m., s.114.

²⁸⁷ Gönel, Aydın. **Araştırma Raporu : Önde Gelen S.T.K.lar** . Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul : 1998, s.3.

toplam nüfusa oranlarının sadece %5 civarında olduğu görülmektedir.²⁸⁸ Türkiye’de yapılan araştırmalarda Türkiye’de örgütlenme sorununun varlığına doğrulamaktadır. Öyleki, TUSES Vakfı tarafından sunulan araştırma sonucuna göre; seçmenlerin yaklaşık %72’sinin hiçbir örgüt üyesi olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum, örgütsüz bir toplum görünümünü vermektedir. Ayrıca, Tablo I’e göre Türkiye’deki en yaygın örgütlenme biçiminin siyasi partiler ve sendikalar olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Seçmenlerin üye oldukları örgütler

	%
Siyasal parti	12.1
Dernek	6.2
Sendika	9.8
Hiçbiri	71.9
Toplam	100,0

Kaynak: ERDER, Nejat. **Türkiye’de Siyasal Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri”**. TUSES Veri Araştırma A.Ş., Ankara:1996, s.93

Siyasi partiler ve sendikalar dışındaki gönüllü sivil örgütlenmeler içinde hangisinin daha yaygın olduğu konusunda yapılan bir araştırmanın sonucu Tablo II’de yansıtıldığı gibidir. Seçmenlerin % 4.5’inin üye oldukları derneklere en büyük kesmi “mesleki” örgütlerin oluşturduğu görülmektedir. Meslek kuruluşlarına üye olmayanların mesleğini icra edemeyeceğinden bu tür kuruluşların birer sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Bunun yanında bir düşünür Türkiye’deki meslek kuruluşları hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *Türkiye’de meslek kuruluşları alanının güçlü bir toplumsal ve politik polarizasyonla belirlendiğini vurgulamak*

²⁸⁸ **Sendikacılıkta Yeni Yaklaşımlar**. USEK Ulusal Demokrat Sendikalar Konfederasyonu Eğitim Dizisi : 1, Ankara : 2001.

gerekir; Sermaye ağırlıklı ve girişimci tabanına dayanan sağ eğilimli meslek kuruluşları ile, tahsile dayalı ve emek ağırlıklı uzmanlık meslekleri mensuplarının sol eğilimli örgütleri, birbirleriyle hemen hemen ilişkisiz iki sektör oluşturmaktadır.²⁸⁹ Dolayısıyla, Türkiye'de insanların siyasal partiler ve mesleksel örgütler dışında gönüllü olarak diğer kuruluşlara katılımı oldukça zayıftır.

Tablo 2. Seçmenlerin üye oldukları Dernekler

	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Mesleksel	107	4,5
Siyasal	19	0,8
Diğer	2,3	1,0
Üye değil	2.247	<u>93,8</u>
Denek Sayısı	2.396	100,0

Kaynak: ERDER, Necat. **Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri.** TUSES Veri Araştırma A.Ş., Ankara:1996, s.93

Bir diğer husus STK'larının amaçlarına ve etkinliklerine göre sınıflandırıldığında dikkati çeker. STK'ları amaçlarına göre sınıflandırıldığında ise, önde gelen STK'ların, dayanışma, eğitim, ekonomi ve kültür amaçlı kuruluşlar olarak ilk sıraları paylaştığı gözlemlenir.²⁹⁰ Etkinlik alanlarına göre grupladığımızda ise, Türkiye'de STK'ların eğitim ve din alanında yoğunlaştığı gözlemlenir.²⁹¹ Sonuçta, STK'larının belli konular ve etkinlikler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

İkinci olarak, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının kendiliğinden ortaya çıkan kuruluşlar olarak değil de devletin bir ürünü olarak ortaya çıktığını ileri süren görüşler vardır. Bu görüşe göre, devlet bu grupları ve örgütleri oluştururken kendi oluşturduğu iş adamlarını ve yetiştirdiği aydın kesimi

²⁸⁹ Bora, Tanıl. "Türkiye'de Meslek Kuruluşları",s. 308.

²⁹⁰ Gönel .a.g.e., s.29.

²⁹¹ Gönel, a.g.e., s.24

kullanmaktadır.²⁹² Amacı, oluşabilecek gerçek bir sivil hareketin karşısında kendini ve gücünü korumaktır.²⁹³ Bir diğer eleştiri ise doğrudan sivil toplum kuruluşlarının kendisine yöneliktir. Bu görüşe göre, gerçekte ne toplumla ne de sivillikle fazlaca ilişkisi olmayan mevcut bir çok örgüt, sivil toplumun güdük kalmasının sorumlusudur.²⁹⁴ Bu anlayışı savunanlar sivil toplumun söylemediğini söylediğini dile getirmektedirler.²⁹⁵ Buna ilaveten, aralarında işçi sendikaları, işveren örgütleri, gençlik kuruluşları, dernekler ve vakıflarında bulunduğu bir çok örgüt öncelikle kendi konumlarını güçlendirebilmenin, sadece kendi menfaatlerini korumanın mücadelesini yapmaktadır.²⁹⁶ Dolayısıyla, herkes için özgürlük talep etmeyen, sahici bir demokrasi anlayışını savunmayan, "öteki"ni yok edilmesi gibi algılayan örgütlerin hiç birisi sivil toplum örgütü olarak kabul edilemez. Son olarak, sivil toplum kuruluşlarının asli görevlerini bırakıp devletin temsilcisi gibi davrandıkları bu yüzden sivil olmadıkları ileri sürülür. Buna göre, devletin toplumdaki temsilcisi gibi hareket eden veya kendini devletin ideolojisi ile özdeşleştiren, dahası kendini devletin sahibi gibi gören örgütler asla sivil toplum örgütü olamazlar.²⁹⁷ Dolayısıyla, sivil toplum kuruluşlarının yeterince oluşmamış olması, var olanların da yeterince güçlü olmaması veya sun'i olarak oluşturulmuş olması, çıkar gruplarının faaliyetlerine karşı toplumun genel çıkarlarını koruma ve savunmada bir denge unsuru olmaması sonucunu doğurmaktadır.²⁹⁸

²⁹² Tekir ,Sabri. " Demokrasi ve Çıkar Grupları".*Yeni Türkiye*. 1999/ 29-30, s.215

²⁹³ Tekir, a.g.m., s.215

²⁹⁴ Neziroğlu, a.g.m.,s.307

²⁹⁵ Kanal A, "Terazi Programı". 17.3.2001(Vali Recep Yazıcıoğlu)

²⁹⁶ Neziroğlu, a.g.m.,s.307

²⁹⁷ Metiner, Metin. "Türkiye'de Devlet ve Sivil Toplum" *Yeni Türkiye*, S.18/1997, s.233

²⁹⁸ Tekir, a.g.m., s.215

Sonuç olarak, Türkiye’de demokrasi arayışları ile başabaş giden bir sivil toplum arayışının var olduğu söylenebilir. Fakat sivil toplumun gelişebilmesi için anayasa değişikliklerinin bir an önce hayata geçirilmesi ve bu değişikliklerin sivil toplumun gelişimine daha çok teşvik edici olması beklenebilir.

IV. BÖLÜM :

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

**Dört Örnek Olay : TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI (TEGV)
TÜRK DEMOKRASİ VAKFI (TDV)
TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER (TESEV)
TÜRKİYE EROZYONLA MÜCADELE, AĞAÇLANDIRMA
VE DOĞAL VARLIKLARI KORUMA VAKFI (TEMA)**

A. TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI (TEGV)

Bugün ülkemizin karşı karşıya bulunduğu birçok sorunun temelinde eğitim yetersizliğinin bulunduğu, bu sorunu çözmeden çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılmasının mümkün olamayacağını, bilim çağının icaplarına uygun bir eğitim sistemi içinde aydın, akılcı, sağduyulu, kendine güvenen ve hoşgörülü, memleketini seven ve ahlaki değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesinin, ulusun bölünmezliğinin ve demokratik düzenin en büyük güvencesi olduğu inancı ve buna katkıda bulunmak azmi ve arzusunun sonucu olarak "Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı" kurulmuştur.²⁹⁹

Vakfın Kuruluşu :

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı 1995 yılında gönüllü birliktelik esasına dayalı olarak kurulmuş olup kurucu üyeleri arasında akademisyen, doktor, gazeteci, sanayici, işadamaı (işkadını) gibi geniş bir kesim bulunmaktadır.

Başlangıçta kurucu üyelerinin katkılarıyla kurulan vakıf, zamanla büyük bağış kampanyaları düzenleyerek halkın katılımınıda etkin hale getirmiş ve sağlanan gelir ile büyük işler başarmış ve halen başarmaya devam etmektedir. Bu konuda en güzel örnek, Vakfın "Hayat Mahalleleri Projesi"ne kaynak

²⁹⁹ Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Resmi Senedi, s.3

sağlamak amacıyla 5 Aralık 1999 günü NTV'den, saat 10.00-23.00 arasında gerçekleştirilen TELETON yayınıdır. Bu canlı yayında, sanatçılarımız, gazetecilerimiz ve bilim adamlarımız projeyi anlatarak destek çağrısında bulunmuşlardır.³⁰⁰ *"Hayat Mahalleleri katkınızla büyüyecek. Sadece yeni bir adres değil yeni bir gelecek"* sloganıyla canlı yayında başlatılan bu kampanya ile "Hayat Mahalleleri Projesi" ne ülkemizin dört bir yanından bağış yapılmıştır. Yine 2001 yılı içerisinde *"Bir Milyon Çocuk Eğitim"* kampanyasına³⁰¹ üç günlük canlı yayında 1 trilyon 298 milyar 700 milyon lira bağış yapılmıştır. Ardından, 1 milyon çocuğa eğitim projesi kapsamında yeni bir kampanya başlatıldı.³⁰² Kampanyada birçok firma ürünlerini TEGV logosu ile satmayı kabul etti. Bu ürünlerin satışından sağlanan gelirin bir kısmının eğitim kampanyası için kullanılması kararlaştırıldı. Son olarak, Mehmet Özdelek adlı Beşiktaşlı futbolcunun jübile gelirinin tamamını TEGV'e bağışlaması geleceğin umudu olan çocuklara yönelik umutların gerçekleştirilmesi için güzel ve anlamlı bir örnektir. Kısaca, TEGV gönüllü birliktelik esasına dayalı olup bağışlar çerçevesinde faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir.

Vakfın Amacı :

Türk ulusunun en değerli varlığı olan insan kaynaklarının, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma azminde olan Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde eğitilmesini sağlanması ve bu konuda devletin kamu hizmeti yükünü azaltıcı bir etki yaratmak amacı ile,

³⁰⁰Umut 2000 Otobüsleri Deprem Bölgesinde. TEGV Yayınları, sayı 1, 2000, s.7.

³⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: **Hürriyet Gazetesi** , 25 Nisan 2001.

³⁰² www.ntvmsnbc.com.tr, 7.Mart.2002.

- Eğitim ile ilgili sorunlarımıza ilişkin çözümler üretmek,
- Bu çözümlerin uygulanmaya konması ve sorunların çözümünde yer alacak nitelikli kadroların yetiştirilmesine katkıda bulunmak,
- Okullara ve ihtiyacı olan öğrencilere donanım, malzeme, burs v.b destek sağlayacak sistemler oluşturmak ve uygulamak,
- Her türlü eğitim kurumu, öğrenci yurdu v.b eğitim tesisleri kurmak ve mevcut olanlara katılmak vb. şekillerde katkıda bulunmaktır³⁰³.

Vakfin Faaliyetleri :

Vakıf yukarıda belirtilen amaçlarını gerçekleştirmek için :

- 1) Amaçta belirtilen her türlü eğitim kurumu kurmak, işletmek, kurulmuş olanlara her türlü destek sağlamak,
- 2) Mevcut eğitim kurumları, Milli Eğitim Bakanlığı ve yasal gereklere uyarak yurt içi ve yurt dışındaki diğer eğitim amaçlı Vakıf ve derneklere ve sair resmi ve özel tüzel kişiler ve gerçek kişilerle işbirliği yapmak ve karşılıklı her türlü desteği sağlamak,
- 3) Eğitim alanında araştırmalar yapmak, yaptırmak, toplantı, konferans, panel düzenlemek, yayınlar yapmak,
- 4) Benzer amaçlı vakıfları desteklemek,
- 5) Vakfın amacında belirtilen diğer işleri gerçekleştirmek için her türlü faaliyetlerde bulunabilir³⁰⁴.

Ulaşılan Hedefler:

Eğitim Parkları: İlköğretim çağındaki çocuklara okul dışı zamanlarında çok yönlü eğitim vermeyi amaçlayan, yerel yönetimlerce Eğitim Gönüllüleri'ne tahsis

³⁰³TEGV Resmi Senedi, s.2.

³⁰⁴TEGV Resmi Senedi, s.3.

edilmiş büyük merkezlerdir. 40.000'i aşkın çocuğun yararlandığı parklardaki etkinlikler onların bilişsel, duyuşsal, duygusal, bedensel becerileri ve yaratıcılıklarını geliştirecek şekilde düzenlenmiştir. Öğretmeni olmayan, laboratuvarı yetersiz okullarda okuyan, yardımcı ders kitabı alamayan çocuklar, Eğitim parklarında teknolojik donanıma, bilgisayara, internete, cd-rom'a kavuşmakta; tiyatro, müzik, resim alanlarında becerilerini geliştirmekte; spor yapmaktadırlar. Aynı zamanda parklardan yetişkinler de yararlanmaktadır. Onlar, okuma-yazma kurslarına katılarak okuma-yazma öğrenmekte, biçki-dikiş, kumaş boyama gibi faaliyetlerde bulunarak el becerilerini geliştirmekte ayrıca, tüm spor tesislerinden faydalanabilmektedirler³⁰⁵.

Vakfın Fındıkzade-İstanbul, Çarşamba-İstanbul, Eskişehir, Van ve Etimesgut-Ankara'da olmak üzere beş eğitim parkı vardır.

Öğrenim Birimleri :

Öğrenim birimleri, eğitim olanakları sınırlı küçük yerlerde ve büyük şehirlerin dar gelirli mahallelerinde yaşayan ilköğretim çağındaki çocukların gelişimlerini destekleyecek olanakları yaratmayı hedeflemektedir. Özel kişiler veya yerel yönetimler tarafından Vakfa tahsis edilen bu 150-300 metre karelik alanlarda çocuklar bilişsel, duygusal, bedensel becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirecek etkinliklerden yararlanmaktadırlar.

Öğrenim birimlerinde çocuklar, kütüphaneden faydalanarak ödevlerini yapmakta, bilgisayarlarla tanışmakta, satranç ve zeka geliştirici oyunlar oynama fırsatı bulmakta, videodan belgesel izlemekte, tiyatro ve folklor çalışmalarına katılmaktadırlar.

³⁰⁵ **Aydınlık Yarınlar İçin Bir Adım da Siz Atın.** TEGV Yayınları .

Vakfın İzmir'den Batman'a, Diyarbakır'dan Mersin'e 20 ile bağlı, toplam 46 ilçede 46 Öğrenim Birimi bulunmaktadır.

Gezici Öğrenim Birimleri :

17 Ağustos depreminin ardından uygulamaya konulan Umut 2000 projesi ile Eğitim Gönüllüleri, deprem bölgesinde aksayan eğitime destek olmak amacıyla *Gezici Öğrenim Birimleri* hayata geçirilmiş ve 10.000'e yakın çocuğa eğitim hizmeti götürülmüştür. Gezici Öğrenim birimlerinde uygulanan eğitim programı çocukların gelişimine, derslerine ve öğrendiklerini günlük yaşama aktarabilmesine yardımcı oldu, başarılı sonuçlar verdi.³⁰⁶ Bu çalışmadan yola çıkılarak Eğitim gönüllüleri, Umut 2000'in kapsamını genişleterek "Ateş Böceği" projesini başlatmaktadır.

"Ateş Böceği" gezici öğrenim birimleri, Eğitim Parkı ve Öğrenim Birimi bulunmayan yerlere ulaşarak, eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamamış kırsal bölge çocuklarımızla buluşmayı amaçlamaktadır. Bu proje ile ekonomik koşullar sebebiyle çağdaş eğitim şansları olmayan, sosyal ve kültürel etkinliklere uzak çocuklarımıza hizmet götürmek amaçlanmıştır.

Yaz Okulları Etkinlikleri :

Eğitim gönüllüleri yaz etkinlikleri her yıl gelir düzeyi düşük, sosyal ve kültürel ortamlardan uzak ailelerin ilköğretim çağındaki çocuklarını sokaklardan kurtarmak, onların verimli ve eğlenceli bir yaz tatili geçirmelerine olanak sağlamak amacıyla düzenlenmektedir.³⁰⁷ Yaz okullarıyla çocukların güzel ve yararlı bir yaz tatili geçirmeleri amaçlanmıştır. Yaz okullarında çocuklar haftanın bir gününü geziye diğer günlerde ise çeşitli eğitsel çalışmalara katılmaktadırlar.

³⁰⁶TEGV Tanıtım Broşürü, s: 5.

³⁰⁷Yaz Etkinlikleri ile 40.000 Çocuk Daha Umutlu. TEGV Yayınları ; Eylül 2000, sayı :5, s.4.

Müzik, tiyatro, el sanatları, sözel-sayısal yetenek çalışmaları, yabancı dil, satranç, halk oyunları, spor faaliyetleri ile hem eğleniyorlar hem de derslerine yardımcı olacak beceriler elde etmektedirler.

Yaz okullarında gönüllü üniversite öğrencileri ve yurtdışı değişim programları ile Türkiye'ye gelen yabancı gönüllü öğretmenler yardımcı olmaktadır. Son üç yılda toplam 40 noktada 7.900 çocuğun katıldığı ücretsiz yaz okulları düzenlenmiştir.

Istanbul' a Bakış :

2000 yılında düzenlenen "İstanbul'a Bakış" etkinliği kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Birimlerinde eğitim gören başarılı çocuklar bir hafta süreyle İstanbul'a misafir edilmektedir. Bu sayede çocukların başka bir dünyanın varlığından haberdar olmakta ve bakış açıları genişlemektedir.

Gezi süresince üniversiteli genç gönüllülerimiz eşliğinde çocuklar tekne turlarına, eğitimlere, konserlere, şehir turlarına katılarak; diğer kentlerden gelen arkadaşları ile buluşmakta; parkları ziyaret etmektedirler. **İstanbul'a Bakış Gezisi** çocuklar için hem ödül, hem de eğitim niteliği taşımakta olup onların gelecek beklentilerine yeni kapılar açmaktadır.

Hayat Mahalleleri :

17 Ağustos 1999 depremi sonrasında hayata geçirilen ikinci proje Hayat Mahalleleri dir. Bu proje ile deprem nedeniyle altüst olmuş yerleşim birimlerinin yeniden düzenlenmesinin yanı sıra, sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak, ailenin tüm bireylerinin eğitsel, kültürel, sportif aktiviteleri için kullanacakları yaşam alanları yaratmak için yola çıkılmıştır. Çok kısa sürede toplumun pek çok kesiminden büyük destek toplayan kampanyayla beş HAYAT Mahallesi kurulmuş, 218 depremzede ailede kalıcı konutlara yerleştirilmiştir.

Her hayat mahallesi; depreme dayanıklı, 2-3 çocuklu bir ailenin rahatlıkla barınabileceği, temel altyapı sistemleriyle geliştirilmiş 52 metre karelik 50 ev, depremzedelere eğitsel, psikolojik ve sosyal destek sağlayan, gönüllülerimizin çalıştığı bir Sosyal Yaşam Birimi, çok amaçlı bir spor sahası ve çocuk parkından oluşmaktadır.³⁰⁸

Yayınlar:

Uygar eğitim anlayışı doğrultusunda ilköğretim çocuklarına yönelik kitaplar hazırlamak da Eğitim Gönüllüleri'nin çalışmaları arasında bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmış üçü ders kitabı, ikisi yardımcı kitap olmak üzere toplam beş kitap okullarda okutulmaktadır.

Eğitim-öğretimde ders kitaplarının taşıdığı önem sebebiyle kitapların kalite ve içerik düzeyini yükseltmek amaç edinilmiştir. Bu doğrultuda yeni kitapların hazırlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

³⁰⁸TEGV Tanıtım Broşürü, s.9.

B. TÜRK DEMOKRASİ VAKFI (TDV)

Demokrasi bir yaşam biçimidir. İnsan hakları bu biçimin en temel ögesidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet ve Onun ilke ve devrimleri sayesinde yeşeren Demokrasi, globalleşen dünyada eninde sonunda her yerde galip gelecektir. Kimse demokrasi ve insan haklarından korkmasın.

*Bülent Akarcalı
TDV Başkanı*

Vakfın Kuruluşu :

Türk Demokrasi Vakfı, 20 Şubat 1987 tarihinde Türkiye'de demokrasinin eksiksiz olarak yerleşmesi, demokratik kurum ve değerlerin gelişmesi, demokrasi idealinin ülkemiz insanlarının da dünya görüşü yaşam biçimi haline gelmesi amacıyla kurulmuştur. Varlığını, etkinliklerini geniş kitlelere yayarak kanıtlamakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası bir itibar da kazanmıştır.³⁰⁹

TDV bir grup siyasetçi, işadami, akademisyen ve gazeteci tarafından kar gütmeyen bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuş olup, sınırlı ve seçkin üyelere sahiptir. Vakıf, temel hak ve hürriyetler için de insan kişiliğinin serbestçe geliştirilmesini sağlamak için istikrarlı bir demokrasinin yaratılmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır.³¹⁰

Vakfın Amaçları :

TDV, insan kişiliğinin temel hak ve hürriyetler içinde serbestçe gelişmesini, siyasal demokrasinin bir şartı olarak serbest piyasa mekanizmasına dayanan bir ekonomik düzenin yerleşmesini, sağlıklı ve istikrarlı bir demokrasinin ve bunun dayanağı demokratik değerlerin ve kurumların gelişip kökleşmesini, demokrasi

³⁰⁹ Kahveci, a.g.e., s.61.

³¹⁰ Demokrasi Dosyası. s.1.

idealinin bütün insanlığın ortak dünya görüşü ve hayat tarzı haline gelmesini, demokratik değerlerin ve kurumların yurt içinde ve dışında tanıtılmasını ve benimsetilmesini amaçlamaktadır.³¹¹

Vakfın Faaliyetleri:

TDV, kapsamlı ve amacına uygun olarak ve kuruluş tüzüğüne doğrultusunda aşağıda özetlenen görevleri yapmaktadır³¹² :

-Türk demokrasisinin dünü, bugünü ve geleceği üzerine araştırma yapar veya yapılanları destekler.

-Demokrasi eğitimi planlaması yapar veya yapılanları destekler. Bu planlara uygun olarak eğitim ve yöneltme programları oluşturur.

-Demokrasi eğitimi programı çerçevesinde gençler ve büyükler için seminerler, sempozyumlar, paneller, açık oturumlar, konferanslar ve diğer toplantılar düzenler.

-Amaçlarına uygun kitap ve her türlü yayın yapar veya yapılanları destekler.

-Sağlıklı ve istikrarlı bir demokrasiye temel olarak Türkiye'de demokratik değerler sisteminin gelişmesi ve korunmasına gayret eder.

-Eğitim ve yöneltme merkezleri, enstitüler ve benzeri kurumlar kurar.

-Amaçlar doğrultusunda, yurt içinde ve dışında benzer amaçlı kurum ve kişilerle işbirliği yapar. Türk ve yabancı vakıflar, dernekler, kamusal ve özel kuruluşlar ve üniversitelerle ilişki kurar, ortak programlar düzenler; bunlardan aynı ve nakdi bağış, teknik yardım ve insan gücü desteği alır.

³¹¹ Kahveci, a.g.e., s.61.

³¹²Demokrasi Dosyası, s.3.

-Demokratik değerler, insan hakları ve liberal ekonomiye özel önem vererek yurttaşlık eğitimi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi konularında projeler düzenler.

-Geliştirme projelerinin uygulanabilmesi için özel birimler meydana getirir.

-Ulusal ve yabancı kuruluşlara danışmanlık hizmetleri sağlar.

-Yabancı ve Uluslararası kuruluşların temsilciliklerini yapar.

Ulaşılan Proje / Hedefler:

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi :

TDV'nin hazırlamış olduğu bu projeye Avrupa Birliği, MEDA Fonu ile sponsorluk yapmaktadır. Proje, YÖK ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği ile yürütülmekte olup ilk defa Nisan 1999 tarihinde (Adana) Çukurova Üniversitesinde uygulamaya konulmuştur. Uygulama 27 ilde yer alacak şekilde programlanmıştır.

İnsan Hakları 50. Yılı Çalışmaları :

TDV, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin yayınlanmasının 50'inci yılı kapsamında BM Ankara Temsilciliği ile insan hakları konusunda bir seri faaliyetler düzenlemiştir.³¹³ TDV düzenlediği seminer ve fotoğraf yarışmaları ile konuyu hem siyasi irade, hem de kamuoyu önünde tartışmaya açmıştır.³¹⁴

Demokrasi Kuşağı :

TDV bünyesinde kurulan ve üniversite gençliğini demokratik bir ortamda biraraya getiren bir gençlik teşkilatıdır. Demokrasi Kuşağı'nın temel üniversite kampüslerinde demokrasi prensiplerini ve insan haklarını yaygınlaştırmak ve öğrencilerin sosyal konularda çalışmalar yapmalarına olanak sağlamaktır.³¹⁵

³¹³TDV Tanıtım Broşürü.

³¹⁴Demokrasi Dosyası, s.4.

³¹⁵Demokrasi Dosyası , s.4.

Info-Right Projesi :

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Amerikan Kongresi ve benzeri kuruluşları, Türkiye'nin doğruları hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan bu proje büyük bir başarı ile uygulanmıştır.³¹⁶

Yayınlar :

TDV, demokrasi, insan hakları ve ilgili konularda 50'ye yakın eser yayınlamış bulunmaktadır. Akademik çalışma niteliğinde olan bu eserler büyük bir titizlikle hazırlanmış olup, geniş halk kitlesinin anlayabileceği düzeyde yazılmıştır.

³¹⁶TDV Tanıtım Broşürü

C. TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER VAKFI (TESEV)

Vakfın Kuruluşu :

1994'te vakıf statüsünü alacak biçimde yeniden yapılanmasına karşın TESEV'in kökleri, Dr.Nejat Eczacıbaşı tarafından 1961'de kurulan Ekonomik ve Sosyal Etüdlere Heyeti'ne kadar uzanmaktadır. Konferans heyeti otuz yıl süresince ulusal ve uluslararası pek çok önemli konunun özgürce ve nitelikli bir biçimde tartışılmasına olanak sağlayan bir platform oluşturmuştur. Daha sonra Dr.Nejat Eczacıbaşı ve arkadaşları bu oluşumu vakfa dönüştürme kararı almıştır.³¹⁷

Boğaziçi Üniversitesi Vakfı ve Ankara Üniversitesi'ne bağlı Siyaset Bilimleri Vakfı Konferans heyeti birleşerek *Türkiye Ekonomik Etüdlere Vakfı'nı* (TESEV) kurdular.³¹⁸ Vakfın kurucuları arasında seçkin akademisyenler, bürokratlar, sanayiciler, gazeteciler, sendika liderleri ve çeşitli meslek sahiplerinden insanlar yer almaktadır. Vakfın kuruluşu 6 Ekim 1994 günü Dr.Bülent Eczacıbaşı tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.

Vakfın Amacı :

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdlere Vakfı (TESEV), toplumun karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm seçenekleri oluşturmak hedefiyle araştırmalar yürüten bir düşünce üretim merkezidir. Bilimsel yaklaşım ve yöntem bilime dayanan bu araştırmalarla TESEV, akademik araştırmalar ile politik kararlar arasında bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda vakıf, bilimsel araştırmanın gereği olan en yüksek standart ve ilkelere bağlı kalır.

³¹⁷ <http://www.tesev.org.tr>

³¹⁸ Türkiye İçin Düşünce Üretiyorlar. ZAMAN Gazetesi, 14 Kasım 2000

- Türkiye’de değişim sürecini teşvik etmek ve hızlandırmak,
- Türkiye’de özellikle devlet sektörü dışında ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yaşadığımız değişimin siyasal hayata yansımaları ve bu değişimin toplumsal hayatımız üzerindeki etkilerini incelemek ; bununla ilgili engelleri araştırmak,
- Küreselleşmenin etkilerini incelemek,
- Bağımsız düşünce ve alternatif formlarını teşvik etmek,
- Türkiye’de “Düşünce Üretim Kuruluşu” olarak faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri ile TESEV arasında ortaklıklar kurulması ve bu kurumların gelişerek fikir pazarının aktörleri arasında yer almasında etkin rol oynamasını teşvik etmek,
- Türkiye’de toplumun, demokratik sürecin ayrılmaz bir parçasına dönüşmesine yardımcı olmak ve bu değişim sürecinde sivil toplumun daha aktif bir rol oynamasını sağlamak,
- Türkiye’de açıklık ve saydamlığın geliştirilmesini teşvik etmek,
- Bu konularda kamuoyunun bilinç kazanmasına yardımcı olmak,
- Türkiye’nin AB üyeliğini göz önünde bulundurarak, Kopenhag Kriterleri doğrultusunda değişimin gerçekleşmesine yardımcı olmak,

Faaliyetleri

Yozlaşma - Yolsuzluk

Siyasal yozlaşma ve yolsuzluk konusunda yapılan Türkiye ve dünyadaki olayları incelemekte veya karşılaştırmalı araştırma ve çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye ve Avrupa Birliği

Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Kopenhag Kriterleri doğrultusunda değişimin gerçekleşmesine yardımcı olmaya yönelik araştırma ve çalışmalar yapmaktadır.

Devlet ve Sivil Toplum

Sivil Toplum'un oluşum ve gelişimi, Devlet ve Sivil Toplum ilişkilerindeki değişmeler, sorunlar ve konuların araştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Siyasi Reform

Siyasal partiler, STK'ları, baskı grupları, yasama ve yargı konusunda gereksinimi duyulan, yapılması hedeflenen, yapılmaya başlanılan veya yapılmakta olan reform mahiyetindeki çalışmaları araştırılmakta, yapılmış olan reformların etkilerinin incelenmesi ile ilgili çalışma ve araştırmalar yapılmaktadır.

Türkiye İnsani Gelişme Göstergeleri

Birleşmiş Milletler tarafından yıllık olarak düzenlenen insani gelişme göstergeleri ve indeksi çalışmaları kapsamında TESEV tarafından hazırlanan Türkiye İnsani Gelişme raporları bulunmaktadır.

Yoksulluk

Yoksulluğu belirleyen sosyo-ekonomik ve kültürel nedenler, yoksulluğun bölgesel dağılımı, niteliği ve çözüm yolları üzerinde yapılan çalışma ve araştırmalar bulunmaktadır.

Türkiye Vatandaşlarının Değerleri

Ronald Inglehart, University of Michigan başkanlığında yürütülmekte olan Dünya Değerler Araştırmasının Türkiye kısmını oluşturan ve dönem dönem yapılan Türkiye'de siyasal kültürün evrimi üzerinde alan araştırmaları yaptırmak, konferanslar düzenlemek ve kitap yayınlamak.³¹⁹

Ulaşılan Proje / Hedefler

Türkiye'de Devlet Reformu Projesi

1999 yılından beri çalışmalarına devam eden Devlet Reformu projesi 2000 yılı içerisinde tamamlandı. Avrupa Birliği ile Şubat 1998'de imzalanan "Türkiye'de Devlet Reformu" proje sözleşmesi uyarınca 2000 yılı içerisinde üç konferans gerçekleştirilmiştir.³²⁰

Yozlaşma Projesi:

Türkiye'de yozlaşma ve bunu doğuran nedenlerin araştırılması amacına yönelik bir proje olup aslında bir yerde *Devlet Reformu* projesinin devamı niteliğindedir.

Türkiye'de Sivil Toplumun Teşvik Edilmesi:

Proje Türkiye'nin çeşitli illerinde, değişik alanlarda faaliyet gösteren STK'na özel sektör, üniversiteler ve ilgili kurumlardan uzmanların katkıları ile hazırlanacak bir eğitim programını içermektedir.

Türkiye-Avrupa Birliği Projesi

Yeni Ekonomi Projesi

Helsinki sonrası Türkiye-AB ilişkileri

³¹⁹ <http://www.tesev.org.tr/infotesev.php>

³²⁰ Ayrıntılı bilgi için bknz : <http://www.tesav.org.tr/tesev-rapor-2000-2.php>

Yayınlar ve Konferanslar:

TESEV amaç ve hedefleri doğrultusunda araştırma projelerinin yanı sıra Konferans Heyeti işlevini de yerine getirmeye devam etmeyi ön görmektedir. Bu bağlamda bir politika forumu yaratılması hedeflenmektedir.

D. TÜRKİYE EROZYONLA MÜCADELE, AĞAÇLANDIRMA VE DOĞAL VARLIKLARI KORUMA VAKFI (TEMA)

Sürdürülebilir yaşam ilkesiyle doğal varlıkların korunmasında; ülkenin ve dünyanın geleceğinde söz sahibi olan topraktan gelen toplumsal barışı sağlayan, bilinçli, halkla bütünleşen, öncü bir sivil toplum kuruluşu olma vizyonuna sahip olan TEMA Vakfı, Türkiye’de erozyonun yarattığı tahribat ve tehlikeler konusunda halkı uyarmayı ve bu konuda toplumsal bilinci yükseltmeyi amaç edinmiştir.

TEMA vakfı insanın doğal yaşama alanını korumak ve güzelleştirmek daha güzel ve sağlıklı bir dünyada yaşamı sağlamak amacıyla insana ve insanın yaşadığı dünyaya değer veren bir sivil toplum kuruluşudur. Özgürlüklerin en güzeli yaşama hakkına sahip olmak özellikle yaşanabilir bir dünyada yaşamak olduğuna göre TEMA vakfı faaliyetleri ve çalışma usulleri ile demokratik bir toplum için oldukça önemlidir. Çünkü, demokratik değerler aktif ve çevresine karşı duyarlı ve sorumluluk sahibi vatandaşlar ile hayata geçirilebilir. TEMA vakfı, doğal yaşamı korumanın anlamını bilen bir kamuoyu oluşturmak, yaşam alanını tehdit eden unsurların kaldırılması ve tehlikelere karşı insanların bilinçlendirilerek harekete geçirilmesini sağlamak yoluyla demokratik tutum ve değerleri bireylere kazandırmaktadır. Ayrıca, toplumsal katılım ve iknaya dayalı olan TEMA projeleri, sivil toplum geleneğinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, TEMA vakfı faaliyetleri ve hayata geçirdikleri projelerle demokratik bir toplumda kendiliğinden harekete geçen ve gönüllü birliktelik esasına dayalı bireylerin katılımı ile ayakta kalabilen örnek kuruluşlardan bir tanesidir.

Vakfın Kuruluşu:

TEMA Vakfı 1992 yılında, Hayrettin Karaca ve Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur. Dünya çapında tanınan bir dendrologist olan Hayrettin Karaca, yeni türler ve doğal hayatı incelerken, Türkiye'nin binbir köşesini de ziyaret etme fırsatı bulmuştur. Gezileri sırasında yoğun erozyonu, bitki türlerinin yok oluşu, kuruyan çeşmeleri, yangınların kasıp kavurduğu ormanları gözlemleyen Hayrettin Karaca, doğanın tahrip ve yok olmasının önüne geçecek çalışmalar yapılması gerektiğine karara vererek, daha sonraları Toprak Dede olarak tanınmasına neden olan, ülkenin dört bir yanında bu sorunları dile getiren konuşmalar yapmaya başladı³²¹.

Bu durumu değerlendiren Hayrettin Karaca ve yakın arkadaşı Nihat Gökyiğit, bireysel çabalarla toplumun dikkatinin çekilemeyeceğini ve bir teşkilat içinde planlı, programlı hareket edilmesi gerektiği kararına vardılar ve TEMA Vakfı'nı kurdular.

Vakfın Amaç ve Hedefleri:

TEMA Vakfı'nın temel amacı Türkiye'nin geleceğini tehdit eden erozyon tehlikesi konusunda toplumsal duyarlılığı arttırmak ve etkin bir kamuoyu oluşturmaktır. Ayrıca:

- Ülkemizde doğal varlıkların ve çevre sağlığının korunması, erozyonla mücadele, toprak örtüsü ve toprağın korunması ve ağaçlandırmanın önemi hakkında kamuoyunu eğitmek ve bilinçlendirmek
- Erozyon felaketinin doğuracağı sonuçlar, alınacak önlemler konusunda halkımızı bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve böylece oluşturulacak bilinçli

³²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: www.tema.org.tr

ve etkin kamuoyu desteği ile hükümetleri erozyonla mücadelede, gerçekçi ve uygulanabilir politikalar üretme ve uygulamaya teşvik etmek

- Biyoeitlilik, toprak, su ve doğal çevrenin korunmasına ilişkin milli politikaların oluşturulmasına yardımcı olmak ve bu esaslardan ödün verilmemesi için mücadele etmek
- Ağaç ve orman sevgisini topluma mal etmek
- Hayvancılığın temeli olan ayır ve meraları koruyup, geliştirmek
- Doğal zenginliklerimizin bilinçsizce kullanılıp, geri dnmsz bir şekilde yok olmasına izin vermeyerek, korumak, geliştirmek ve Türkiye'nin geleceğini güvenceye almak
- llemeyle mücadelede dünyaya örnek bir hareketi Türkiye'den başlatmak
- Doğal varlıkların, insan sağlığının, yeşil alanların, toprak ve bitki örtüsünün, ormanların, meraların korunması, geliştirilmesi ve yenilerinin teşkil edilmesini sağlamak için faaliyette bulunmak
- Bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli teşkilatın oluşturulmasını, yasaların çıkmasını sağlamak ve gönüllü kuruluşların öncülüğünde toplumun bütün kesimlerinin desteği ile erozyonla mücadelenin ikinci bir İstiklal Savaşı kabul edilerek erozyon tehlikesi ile mücadele edilmesi vakfın diğer amaçlarıdır.

Hedefleri:

TEMA'nın hedefi öncelikle ulusumuza, onun temsilcilerine, siyasal partilere ve hkmetlere, resmi ve özel kuruluşlara, eğitim kurumlarına, basın yayın organlarına, toprak erozyonunun nedenlerini, vahim sonuçlarını ve ülkemizin l olma tehlikesini anlatmaktadır. TEMA bu

hedef doğrultusunda, siyasi güçleri, doğal varlıkların yok edilmesi ve erozyon sorununa çare bulmadan iktidar olamayacaklarına inandırma çabasıdır. Bu nedenle erozyon sorununa karşı duyarlı, bilinçli ve etkin bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır.

Projeler:

TEMA kırsal kalkınma amaçlı erozyon önleme, mera ve havza ıslahı, ağaçlandırma projeler tasarlamakta ve uygulamaktadır. TEMA Vakfı, kamuoyunun ekosistemlere yönelik tehlikeler konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve çözümler üretmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle vakıf bütçesinin önemli bir bölümü TEMA projelerine ayrılmaktadır.

TEMA, ülkemizde erozyonun temel sebeplerinden birinin fakirlik olduğunu ileri sürer. Bu noktadan hareketle, TEMA Vakfı erozyonla mücadelede sadece ağaçlandırma çalışmaları yapmakla başarıya ulaşamayacağını belirtir. Bu sebeple, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra, kırsal kalkınma ve mera ıslahı amaçlı örnek nitelikli EROZYON önleme projelerini de hayata geçirmiştir. TEMA Vakfı kırsal alanlarda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal yönden kaldırılması ile bu mücadelede başarıya ulaşacağına inanmaktadır. En iyi eğitimin, uygulamalı olduğuna inanan TEMA, ülkenin çeşitli bölgelerindeki mera ıslahı, havza ıslahı ve benzeri projelerle, köylülere erozyon kontrolünü ve doğru tarımın sağladığı faydaları sergilemeye çalışmaktadır. Bu amaca ulaşmak için yurdumuzun her coğrafi bölgesini örnekleyecek kriterlere sahip köyler saptanmakta, bu köylerde yerinde kalkınmayı sağlayacak

alternatif geçim kaynakları potansiyelleri saptanmakta ve projelendirilerek bu potansiyeller değerlendirilmektedir.³²²Bu maksatla TEMA Vakfı:

1. Arazi yetenek ve kabiliyet sınıflamasına uygun hareket etmeği
2. Havza bütünlüğü içerisinde havza ıslah tedbirleri ile birlikte kırsal fakirliğin önlenmesini sağlamak,
3. Kırsal kesimde yaşıyan vatandaşlarımızın toprak erozyonu ve doğal varlıkların korunması konusunda bilgi ve bilinçlenmesini sağlamak,
4. Aşıırı ve bilinçsiz hayvan otlatılması nedeniyle bitki örtüsünün tahrip edildiği ve erozyona açık mera alanlarının ıslah edilmesi, yem bitkileri üretiminin yaygınlaştıırılarak hayvancılığın geliştiriilmesi ve istihdamın yaratılmasını temin etmeği,
5. Faydalanmanın düzenlenmesini sağlamak, üzere örnek çalışmalar yapmayı hedeflemiştir.

TEMA vakfının projelerini şu şekilde sıralayabiliriz: evre eğitimi, Kırsal Kalkınma Amaçlı Erozyon Önleme Projeleri, Mera Islahı Projeleri, Mikro Havza ıslahı projeleri, Köy kent projeleri ve Ağaçlandırma projeleri yürüten bir sivil toplum kuruluşu olarak görevinin, sorunu teşhis etmeği sınırlı olmadığı ve erozyon konusunda örnek çözümler üretmenin de gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat hatırlatmak gerekir ki, TEMA Vakfı'nın örnek projelerdeki rolü, teknik danışmanlık ve destek sağlamak, projeler için parasal destek bulmaktan ibarettir.

³²² Ayrıntılı bilgi için bknz: www.tema.org.tr/turkish/projeler/projeler.html

V. BÖLÜM : BULGULAR VE YORUM

DEMOKRASİ VE HOŞGÖRÜ KÜLTÜR VE EĞİTİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

A- DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Demokrasi kurum ve kuralları ile yaşam kazanır. Bu kurum ve kuralların oluşması, yerleşmesi ve gelişmesi ise zaman isteyen bir süreçtir. Demokrasi kültürünün oluşması, diğer bir deyişle demokratikleşme, tabandan bireysel inisiyatifin harekete geçmesi ile başlar. Tüm birey ve birimlerde bir demokrasi kültürü oluşur, bu kültür toplumca özümser ve yaşamın bir parçası haline gelir.”³²³ Yani, demokratik kurum ve kuralların oluşmasında hem de güçlenmesinde belirleyici öge toplumdaki demokrasi kültürüdür. Bu nedenle demokrasinin oluşacağı ortam ve unsurlarını belirleyici nitelikte olan tüm öğelerin birlikte dikkate alınması gerekmektedir. Robert Dahl, “*demokratik sürecin imkanları ve sınırları büyük ölçüde var olan ve oluşum halindeki toplumsal yapılara ve bilinçliliğe bağlıdır*” diyerek demokrasi kültürü ile toplumsal kurumların önemine atıfta bulunur.³²⁴

Demokrasi kültürünün oluşması ise kendiliğinden gerçekleşmez. Demokrasi kültür ve değerlerinin geliştirilmesi sadece devletten beklenemez. Aksine toplumlardaki tüm kurumlardan beklenmelidir. Bu açıdan bakıldığında, demokrasi kültürünün inşa edilmesinde sivil toplum kuruluşları bu kurumlardan biri olarak önem kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, toplumsal kurumlar içerisinde yer alan sivil toplum kuruluşlarının yaygın ve gelişmiş olması demokratik bir

³²³ Ertuğ, Celal. **Çözümsüz Demokrasi**. s.13

³²⁴ Dahl, Robert. **Demokrasi ve Eleştirileri**. Çev :Levent Köker. TDV, Ankara : 1993, s.396.

kültürün yerleşme ve gelişmesinde olumlu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak STK demokrasi kültürünün temel taşı olan bilinçli ve sorumluluk sahibi bireylerin yetiştirilmesinde ön plana çıkmaktadır. Demokrasi kültürünü özümsemiş bireyler kabuklarından sıyrılarak yaşamın her alanına aktif bir şekilde katılmaktadırlar. Zira, demokrasinin performansını belirleyen en önemli gösterge de, o toplumda yurttaşlık kültürünün gereği olarak tüm yurttaşların siyasetin her kademesine aktif olarak katılarak kendi yaşamlarını etkileyecek siyasi çıktılarını şekillendirme ve kendi çıkarları yönünde etkilemeleridir.³²⁵ Yurttaşlar demokrasiyi ve demokratik değerleri ancak mevcut demokratik kurumlar içinde bilinçlenerek, eyleyerek ve ortak sorumluluk alarak öğrenebilirler. Bu konuda en güzel örnek TESAV tarafından ilk defa İzmir'de uygulanan "*Toplumsal Örgütlenme Projesi*"dir.³²⁶ Ocak 2000 tarihinde başlatılmış olan proje, TESAV İzmir temsilciliğinin öncülüğünde ve Karşıyaka Belediyesi ile Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD)'nin katkılarıyla, yürütülmektedir. Proje, sokak/mahallede yaşayan; *seçilmiş bireylerin* (muhtar, ihtiyar heyeti, belediye meclis üyesi v.b.), *atanmış bireylerin* (eğitim ve öğretim kurumları yöneticileri, imam v.b.) ve *gönüllü katılımcıların* katıldığı bir meclisin oluşmasını öngörmektedir. Bu meclis, karar ve denetim organı olup *Mahalle Meclisi* adını taşıyacaktır. Proje, sokak ve mahallenin temel alındığı demokratik, gönüllü sivil bir örgüt modeli ile: halkın yerel yönetimlerin kararlarına katılımcı bir biçimde katkı koyarak onlara yardımcı ve destek olmak ve yerel yönetimleri denetlemek amacı ile yerel demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

³²⁵ Narlı, Nilüfer & Narı, Yaşar. "Türkiye'de Hemşehri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri : Bursa Örneği". *Yeni Türkiye*, S.29-30/1999, s.170.

³²⁶ Geniş bilgi için bkz ; <http://www.tesav.org.tr/toplumsalor.htm>.

İkinci olarak, STK'ları katılımı artırıcı yönde gerçekleştirdikleri faaliyetler ile ön plana çıkmaktadır. Gerçekten de, devletten bağımsız ve gönüllü birliktelik esasına dayalı olarak kurulan, ve insanları ortak sorunlar ve amaçlar etrafında toplayan STK'ları, halkın katılımını etkin kılan araçlar olarak önem kazanmaktadır. Çünkü, demokratik toplumlarda yurttaşlar bir dizi örgütlenmeye, derneklere ve gönüllü gruplara katılma olanağı bulmaktadırlar. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları, toplumun dinamizmini ve bireylerin değişen tercihlerini ortaya koymaya yarayan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyleki, siyasal partiler bu günün toplumunda önemli bir konuma sahip olan çevre, insan hakları, gençlik, kadın gibi sorun alanlarında yetersiz kalmaktadır. Bireylerde kendi tercihleri ile ortak bir amaç doğrultusunda hareket eden çeşitli alanlarda örneğin ekonomik, sosyal, kültürel, spor vb. faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına katılmakta ve kendi kendini ifade ortamı bulmaktadır. "*ÇareS/Z Hareketi*" adı ile başlatılan yeni oluşum hareketi bu konuda verilebilecek en güzel örnektir. Bu oluşum, biraraya gelecek insanların, yaşanan çaresizlikleri, birleştirdikleri demokratik güçlerine dayanarak aşmalarını sağlamak üzere bu ad ile adlandırılmıştır. Bu hareket, ülkenin içinde bulunduğu koşullardan üzüntü duyan insanlar için "bir şeyler yapmanın" arayışı içerisindedir. Bu amaçla, partileri yok saymayan ama siyasetin partiler dışında da yapılabileceğini savunan; siyaseti TBMM'ne hapseden anlayışı değiştirerek; sivil demokratik bir siyasal güç alanı oluşturmayı amaçlayan bu oluşum, toplumsal değişim ve dönüşümü sağlayacak siyasal güç birikiminin yaratılabileceği inancındadır.³²⁷ Bu nedenle "*Şikayet etmeyin çare S/Z olun*" ve "*Çaresizseniz, çareS/Zsiniz*" sloganları ile insanların içinde bulunduğu çaresizliği yine kendisinde bulunan

³²⁷ Geniş bilgi için bkz: <http://abone.turk.net./başaryaltı/oluşum.html>.

sorun çözüme yeteneğini ve gücünü kullanarak aşabileceklerini ileri sürmektedir. Bir diğer örnek, Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) tarafından hayata geçirilen “Yurttaş Katılımı: Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimler Arasındaki Ortaklık ve İşbirliği Projesi”dir.³²⁸ Proje belirli bir program çerçevesinde yerel yönetimler ile STK arasında ilişkilerin yoğunlaşmasını hedeflemiştir. Seminerler, tanışma ve tartışma toplantıları gibi değişik düzeyde gerçekleşen buluşmalarda ortaya çıkan fikir ve önerilerin, her şehirdeki yerel yönetim ve STK tarafından kendi inisiyatifleriyle başka etkinliklere dönüştürmesi amaçlanmıştır.³²⁹ Bu amaç çerçevesinde insanların HYD'nin belirli etkinliklerine katılarak bu platformda edindikleri deneyimleri yerel bir inisiyatife katkıda bulunarak kullanmaları sağlanmıştır. Son olarak, etkin ve güçlü bir kamuoyu oluşturabilmesi bakımından TEMA vakfı örnek olarak verilebilir. TEMA vakfının amacı, Türkiye'nin geleceğini tehdit eden erozyon tehlikesi konusunda toplumsal duyarlılığı arttırarak etkin bir kamuoyu oluşturmaktadır. Vakıf, erozyon felaketinin doğuracağı sonuçlar, alınacak önlemler konusunda halkımızı bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve böylece oluşturulacak bilinçli ve etkin kamuoyu desteği ile hükümetleri erozyonla mücadelede, gerçekçi ve uygulanabilir politikalar üretme ve uygulamaya teşvik etmektedir.³³⁰ Özetle, STK'ları bu işlevleri itibariyle katılımcı bir yapının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Bir diğer husus, insanlarımıza haklarını demokratik şartlar içinde istemeyi öğretmek ve bunun kültürünü geliştirmek ile ilgilidir. Taraflar, kendi anlayışlarını

³²⁸ Ulaş, Taciser. “HYD ve Türkiye’de Örgütlenme Sorunu Üzerine Notlar”. HYD Yayın Dizisi 10, s.184.

³²⁹ Ulaş, a.g.m.,s.185.

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: www.tema.org.tr.

dayatmak yerine uzlaşmak, ortak çıkarları bulmak için çaba göstermelidirler. Demokrasiye, sorunlara çözüm bulmak işlevini gördürebilmek için halkın bu yöndeki bilincin yaratılmasına ihtiyaç vardır. İşte, sivil toplum kuruluşları bu bilincin yaratılmasında öne çıkar ve sorunların çözümünde uzlaşma ararlar. Örneğin, Türkiye'de işçiler sendikalar vasıtasıyla dayanışma örgütlerini kurmuşlardır. Sendikal hareketler, bunlara ilişkin seçimler, kulisler, etkinlikler ile işçi grubunu demokratik sistem içerisinde bilinçlendirir ve demokrasiye hazırlıklı duruma getirir.³³¹ Bu açıdan bakıldığında, sendikalar büyük bir eğitsel potansiyele sahiptir.

Diğer yandan, farklı amaçlar etrafında kurulan sivil toplum kuruluşları bir yandan kendi özerk sahası içerisinde faaliyet gösterirken bir yandan da siyasal yapıyı yönlendirebilmekte ve etkileyebilmektedir. Örneğin, TÜSIAD'ın konunun uzmanları durumundaki akademisyenlere hazırlattığı ve kamuoyuna sunduğu anayasa değişikliği önergesi, doğu raporu gibi etkinlikleri, hükümetin bu konularda benimsediği politikaların eleştirilmesi kadar yönlendirilmesi çabası olarak da değerlendirilmelidir.³³² TEMA Vakfı tarafından hazırlanan ve yasallaştırılması amacıyla ilgili makamlara iletilen "Toprak Yasası ve Toprak Su Teşkilatlanma Yasası"³³³ taslakları çerçevesinde yürütülen çalışmalarda parlamenterler üzerinde bir baskı unsurunun oluşturulmasına katkı sağlayacak birtakım faaliyetleri içermektedir. Bu faaliyetlerden biri, kamuoyunun desteğini almaya yönelik olarak düzenlenen "*Toprak Yasasını Destekliyorum İmza Kampanyası*" dır. Bir diğer örnek, toplumun ilgisi "çeteler" ve "tarikatlar" üzerinde yoğunlaşmış iken, TÜSIAD'ın "*Demokratik Standartların Yükseltme*

³³¹ Bilhan, a.g.e.,s.189.

³³² Aysenur, Dr.T., s.159.

³³³ Geniş bilgi için bknz: www.tema.org.tr

Paketi" adıyla anılan raporu, bir bakıma demokratikleşme konusunda kış uykusuna yatmış bulunan partilerin yarattığı boşluğun habercisi olarak değerlendirilmektedir.³³⁴ Bunun yanı sıra, farklı çıkarları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının demokrasi yanlısı bir tavır sergilemeleri demokratik süreçte olumlu bir adım olarak görülmelidir. Bunun en somut örneğini, Şubat 2001'deki ekonomiz kriz sonrası, farklı menfaatleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek bir çözüm yolu arayışında birleşmelerinde görebiliriz.³³⁵ Daha önceki yıllarda da bunun örneklerini görebilmemiz mümkündür. 28 Şubat 1997 sürecinden sonra DISK, TESK, ve Türk- İş, ortak bir bildiri yayınlayarak Türkiye'de laik, çağdaş Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğunu, bu nedenle MGK kararlarını desteklediklerini bildirdiler.³³⁶ Yine bir diğer örnek, Avrupa Birliği'ne üyeliğe giden yolda eylem planı olan Ulusal Program'ın geciktirilmemesini isteyen STK'larının birleşerek ortak bir bildiri yayınlamalarıdır. Aralarında TESEV ve TEGV'in de bulunduğu 13 STK'u yayınladıkları ortak bildiri de "3 liderin mutabakatı, Türkiye'nin mutabakatını yansıtmaz, STK'nın görüşleri alınmalıdır" diyerek toplumu ilgilendiren kararlarda kendilerinin de söz sahibi olmalarını istemişlerdir.³³⁷

Son olarak, STK'ları düzenledikleri panel ve seminer gibi toplantılarla da demokrasi kültürünün gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bunun en güzel örneği TESEV'in ev sahipliğinde İstanbul'da başlayan Dünya Demokrasi Hareketi'nin (NED) Ortadoğu Bölgesel Toplantısıdır. Toplantının açılış konuşmasını yapan TESEV Vakfı Direktörü Özdem Sanberk, NED'in:

³³⁴ Tuncer, Erol. "Katılımcı Demokrasi ve TÜSIAD Raporu". **Radikal Gazetesi**, 29 Ocak 1997.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız : **Hürriyet Gazetesi**, 22.2.2001, s.16.

³³⁶ Neziroğlu, İrfan ; Askeri Müdahaleler ve Birey Özürlü Sivil Toplum Örgütleri". **Yeni Türkiye**, 1997/18 s.307.

³³⁷ "Liderlere Sivil Uyarı". **Finansal Forum** , 25 Ocak 2001 .

demokratik girişimleri dünya çapında güçlendirmek ve benzeri zihniyeti paylaşan insanlar arasında ilişki ağı kurmak amacıyla başlatılan bir girişim” olduğunu ifade eder.³³⁸ TOSAV (Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı) tarafından yürütülmektedir. TOSAV, Radyo, TV programları, konferanslar, seminerler, paneller ve sempozyumlarla, demokratik ideallerin yurttaşlarca benimsenmesi amacıyla çalışmalar yapmayı öngörmektedir.³³⁹ Şu anda Vakıf, bir radyo aracılığıyla, yakında Anadolu çapında 15 radyoda da tekrarlanacak olan, “Demokrasi Kültürü” adlı bir programı hazırlayıp yayımlamaktadır. İki haftada bir yayımlanan bu radyo programında dinleyicilere sunuş yapılmakta ve dinleyicilerden gelen sorular alınıp cevaplandırılmaktadır. Dolayısıyla, bu tür projelerin hayata geçirilmesi ile birlikte demokrasi kültürü öğrenilen bir davranış biçimine dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

STK'nın bu katkılarından farklı olarak üzerinde durulması gereken bir konu daha vardır ki; bu özellikle kentleşme olgusu ile birlikte ortaya çıkan “Hemşehri Dernekleri” ile ilgilidir. Özellikle, 1980'lerden itibaren kentsel gelişime bağlı olarak, sivil örgütlenmelerde “dini, mezhepsel ve hemşerilik bağları gibi birincil duyguların temel al(ın)ıldığı ve dolayısıyla üyelerini gettolara hapsetme eğilimi taşıyan örgütlerin sayısı dikkati çekmektedir.³⁴⁰ Hızlı kentleşme sürecine paralel olarak artış gösteren bu dernekler, yeni kentleşen sosyal grupların kent yaşamında yöresel geleneklerini ve birincil grupların sağladığı yüzyüze, samimi ve duygusallığa dayalı ilişki türlerini devam ettirerek kent yaşamında aidiyet, kimlik ve dayanışma ihtiyaçlarını gidermelerini sağlamaktadırlar.³⁴¹ Her ne

³³⁸ Bknz ; **RADİKAL Gazetesi**, 24.9.2000.

³³⁹ Geniş bilgi için bknz <http://www.tosav.org.tr/proje.htm>

³⁴⁰ Narlı, Nilüfer. “STÖ'lerine İlişkin Teorik Yaklaşımlar”. **İlim ve Sanat**, s. 30,1997, s.46-47.

³⁴¹ Narlı & Narı,a.g.m.,s.177.

kadar demokratik kültürün unsurlarından olan dayanışma, sevgi, saygı ve güven esasına dayalı olarak kurulmuş olsalarda bu faaliyetleri dar bir çerçevede kalmaktadır. Öyleki, günümüzde hemşehri cemaatlerinin iş ve gecekondularda bulmada yardım, düğün ve cenazede destek, borç alıp vermede kolaylık sağlamanın ötesinde, kentin anonim ortamında sığınma ve korunma alanları haline geldiğini ve giderek piyasa mekanizmaları içinde yabancıyı dışlayan yarı-tekeller niteliğine büründüğünü izliyoruz.³⁴² Aynı zamanda, hemşehri dernekleri üyelerinin çıkarlarını korumakta ve onların siyasal katılımında enstrümental bir rol oynamakta ve yeni kanallar açmaktadır.³⁴³ Dolayısıyla, hemşehri dernekleri kente yeni gelmiş insanlara sosyal dayanışmayı sağlar iken diğer yandan siyasi kararları örgütlü bir biçimde şekillendirmeyi de amaçlamaktadırlar. Sonuçta, patronaj ilişkisine dayalı bir ilişki ağı içinde siyasi iletişim sağladığı için birey otonom hareket edememekte, kentteki diğer gruplar ile sınırlı bir iletişim kurabilmekte ve siyasi tercihini belirlerken seçenekleri daralmaktadır. Bu da demokrasi kültürünü olumsuz yönde etkilemekte ve hemşehri derneklerinin demokrasi kültürüne katkılarını tartışma konusu yapmaktadır. Dolayısıyla, gerçek anlamda demokrasi kültürünün gelişimine katkısı bulunan STK'nın diğerlerinden ayırt edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşları düzenledikleri etkinlikler ve hayata geçirdikleri projelerle demokrasi kültürünün oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu amaca yönelik hizmet veren STK'nın yaygınlaşması ile bu kültürün sağlam temeller üzerine inşa edileceğini ummaktayız.

³⁴² **Sivil Toplum.** TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul : 1991, s44.

³⁴³ Narlı & Narı, a.g.m., s.181.

B- HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Hoşgörü kültürle ilişkili bir kavramdır. Kültür en geniş anlayışla, bir hayat tarzı olduğuna göre hoşgörü de hayat tarzları ile ilgilidir.³⁴⁴ Demokrasinin yerleşmesinde hoşgörü kültürünün yeri ve önemi büyüktür. Farklı düşünce, inanç ve davranışları olağan karşılayabilmek bir toplumda hoşgörü kültürünün varlığı ve gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Gerek Batı'da gerek ülkemizde hoşgörü kültürü toplumsal yaşam içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Tarihsel bakımdan hoşgörü mümkün kılan beş farklı siyasi düzenleme; beş hoşgörülü toplum modeli öngörülmüştür; Çok uluslu imparatorluklar, uluslararası toplum, toplumlararası birlikler, ulus devletler ve göçmen toplumlar.³⁴⁵ Her bir toplum modelinde hoşgörünün anlam ve içeriği değişmiştir.

Rönesansla birlikte Batı'da hoşgörü kavramına karşı büyük bir ilgi görülmeye başlanmıştır. Batı'da hoşgörü mezhepler arası çatışmaya karşı çıkmak ya da bilim-din tartışmalarında baskıya karşı kullanılan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴⁶ Batı'daki dinsel hoşgörü, sonu gelmez din savaşlarıyla ve hem Katoliklerin hem de Protestanların, istikrarlı bir anayasal düzenin ortak bir dinsel inanç temelinde yürümeyeceğini kabul etmeleriyle ortaya çıkmıştır.³⁴⁷ O dönemlerde, John Locke'nin "*Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*" adlı eseri doğrudan doğruya dinsel hoşgörüsüzlüğe karşı yazılmış bir eserdir. Kavram 16.yüzyılda Thomas More'un "Ütopya" isimli eseri ile yoğun bir biçimde tartışma gündemine girmiştir. Bugün artık Batı'da özgürce ibadet etmek, kişinin

³⁴⁴ Çubukçu, a.g.m., s.37.

³⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz; Michael Walzer , "*Hoşgörü Üzerine*". s.51.

³⁴⁶ Büyükkaragöz & Kesici, a.g.e., s.74.

³⁴⁷ Kymlicka, Will . *Çok Kültürlü Yurttaşlık*. Çev: Abdullah Yılmaz, 1998, İstanbul, s. 239.

dininin propogandasını yapması, dinini değiştirmesi ya da dini tümden reddetmesi bireysel haktır.³⁴⁸

Geleneksel Türk kültüründe ise hoşgörü köklü bir biçimde yer almıştır. Öyleki, Türk kültürü, Anadolu da binlerce yıl çeşitli uygarlıkları içerisinde barındırmıştır. oğulcu kültürel bir yapının izlerine sahip olan Türkler, hoşgörüyü kendi hayat tarzlarının bir fonksiyonu haline getirmişlerdir.³⁴⁹ Türk kültürünün milli mahiyeti insanı sevmek, ona layık olduğu değeri vermek zellidir.³⁵⁰ Türklerde geniş bir hoşgörü anlayışına sahip olunmasının sebebi, o dönemlerde oluşturulan ortamlar ve o dönemlerde ortaya çıkan düşünürlerdir.³⁵¹ Zira bir Yunus Emre, Bir Hacı Bektaş Veli, bir Mevlana bunların emsalsiz örnekleridir. Bu düşünürlerin deyişlerinde hoşgörüye verilen önemin büyüklüğünü görmemiz mümkündür. Bugün birer anahtar konumunda olup, yaşamlara dönüştürülen ya da bir yaşam felsefesi haline getirilen bu değerli düşünürlerin sözleri hoşgörü kültürünün geçmişten günümüze yansıdağının bir göstergesidir.

Yunus'un "*Yaratılan'ı hoşgör, Yaratan'dan ötürü*" sözleri Türk kültürünün hoşgörüye ne denli açık olduğunu göstermektedir. Mevlana'nın bir özdeyişi vardır; "*Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan halka müderris olsa hakikatte asidir.*" Ayrıca yine Mevlana'nın "*Ne olursan ol, gel...*"³⁵² ve "*Hoşgrlkte deniz gibi ol*" gibi dünyaca meşhur olan sözleri ile hoşgörünün ne kadar önemli

³⁴⁸ Kymlicka, a.g.e.,s.239.

³⁴⁹ ubuku, a.g.m., s.77.

³⁵⁰ Nehman, Musaoğlu. "Türk Tefekküründe Hoşgörü Anlayışi". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya : 1995, s.210.

³⁵¹ Büyükkaragöz & Kesici, a.g.e., s.75.

³⁵² Not: Mevlana'ya adfedilen bu sözün aslında İranlı bir şair tarafından söylendiği iddia edilmektedir.

olduğunu gözler önüne sermektedir. Hacı Bektaş Veli hoşgörü sınırlarını *Kimseyi kırma, kırana da kırılma. Incinsende incitme*” diyerek ulaşılmayı kolay olmayan noktalara taşımıştır.³⁵³

Eski Türk kültüründe Türklerin azınlıklarla olan ilişkilerinde hoşgörülü olmaları İslam dininin etkisiyle açıklanmaktadır. İslamiyet hoşgörüye önem veren bir dindir. İslam hoşgörüsünün temel ilkelerinden biri hangi etnik kökenden, ırk ve milletten olursa olsun, birisinin ötekilere üstünlüğü ve öncelik hakkı olmayışı, hepsinin onurlu, yüce yetenekli en güzel biçimde yaratılışıdır.³⁵⁴ Kuran’da insana, barışa ve erdeme önem verilmesine dair bir çok ayet vardır. İnsanlar arasındaki ilişkilerin ölçüsünün anlayış, bağışlama ve güzel söze dayalı olması gerektiğini dinimiz şöyle açıklamaktadır; Yüce Allah *“Eğer affeder, kusurlarını başına kalkmaz, bağışlarsanız şüphesiz Allah da çok yargılayıcı ve esirgeyicidir”, “İyilik ve kötülük bir olmaz. Kötülüğe en güzel şeyle karşılık veriniz. Bakarsın ki seninle aranda düşmanlık olan kimse candan bir dost olur”* buyurmaktadır.³⁵⁵ Ayrıca Hz.Muhammed’in *“Bir Arabın bir Acem’e üstünlüğü yoktur”, “Beyaz insanın siyah insana üstünlüğü yoktur”* gibi bir çok sözleri İslam dininde ırk ve renk ayrımı yapılmaksızın herkesin eşit olduğunu ve herkese kucak açtığını göstermekte ve dolayısıyla hoşgörüyü teşvik edici olmaktadır.

Osmanlı imparatorluğu döneminde ise hoşgörü yine önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Osmanlıların ümmet sistemi, en gelişmiş ve en uzun yaşamış başka bir imparatorluk hoşgörü sistemi örneğidir.³⁵⁶ Bu sistem genel

³⁵³ Bal, Hüseyin. *Türkiye Günlüğü*, s.73.

³⁵⁴ Doğan, Lütfi. a.g.m., s.131.

³⁵⁵ Kahveci, Niyazi. *Demokrasi ve İslam*. TDV Yayınları, Ankara :1999 ,s.43-44.

³⁵⁶ Walzer, a.g.e.,s.33.

olarak insancıl, grup farklılıklarına karşı hoşgörölü ve oldukça istikrarlıydı.³⁵⁷ Osmanlı imparatorluğu'nun "millet sistemi" çerçevesinde, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler öz yönetimli gruplar (ya da milletler) olarak tanınıyor ve kendi üyelerine kısıtlayıcı dinsel kurallar dayatmalarına izin veriliyordu.³⁵⁸ Müslümanlar karşısında aynı kısıtlamalara - örneğin giyinme, din değıştirme ve cemaat dışı evlilik- tabi idiler ancak kendi üyeleri üzerinde kontrol kurmalarına izin verilmişti.³⁵⁹ Müslümanlar'ın idaresinde yaşayan Müslüman olmayan tebaa, cizye (başvergi) adı altında bir vergi ödemekle, vatandaşlık hakkı, buna dayalı olarak dinlerinde ve hukuklarında serbestlik, himaye, korunma, dini hürriyetlerine karışılmama, adil ve eşit muamele görme imkanlarına sahip olurlardı.³⁶⁰ Sonuçta, uzlaşma, adalet, karşılıklı sevgi ve saygı esasına dayanan bir hoşgörü kültürü içerisinde imparatorluk varolmayı sürdürmüştür. Şerif Mardin bu başarıyı şu şekilde ifade etmektedir: "*imparatorluk genişledikçe Osmanlılar, karşılaştıkları yeni toplumsal kurumlarla, yerel törelere yasallık tanıyarak ve etnik, dinsel ve bölgesel özelliklere yönelik ve merkezi olmayan bir uzlaşma sistemini pekiştirerek başettiler.*"³⁶¹ Braude ve Lewis gibi düşünürler de bu konudaki görüşleriyle Mardin'in ifadesini desteklerler. Onlar bu başarıyı şu şekilde dile getirir: *Neredeyse yarım bin yıl boyunca, Osmanlılar tarihte eş görülmemiş çeşitlilik barındıran bir imparatorluğu yönetti. Dikkate değer biçimde, bu çok etnikli ve çok dinli toplum yaşadı. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler kendi ayrı kültürlerini zenginleştirerek yan yana ibadet ettiler ve*

³⁵⁷ Kymlicka, a.g.e.,s.240.

³⁵⁸ Kymlicka, a.g.e.,s.239.

³⁵⁹ Walzer, a.g.e.,s.33.

³⁶⁰ Kahveci, a.g.e.,s.36.

³⁶¹ Mardin, a.g.e., s.39.

yaşadılar.”³⁶² Kısaca, 600 yıllık bir döneme imzasını atan imparatorluk sınırları içerisinde, birbirlerinden din, dil ve ırk bakımından farklı olan insanlar birarada uzun yıllar yaşamışlardır.

Yaşadığımız çağda ise, değişen toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmeler, insanoğlunun hoşgörüyeye olan ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Geçmişte var olan hoşgörü kültürünün değişen hayat şartları ile birlikte azalmaya hatta yok olmaya başladığını görmemiz zor değildir. Keza, 1995 yılının, Birleşmiş Milletler tarafından “Hoşgörü Yılı” ilan edilmesi hoşgörüyeye duyulan ihtiyacın önemini açıkca ortaya koymaktadır. Öyleki, insanlık tarihinde hoşgörü eşiğinin en düşük düzeye ulaştığı bir zaman dilimi yaşıyoruz.³⁶³ Dünyanın pek çok yerinde anlamsız savaşlar, katliamlar, ırkçı saldırılar, aşırı milliyetçi saldırılar devam ediyor. Çeçenistan, Bosna-Hersek, Kafkasya savaş alanları oldu.³⁶⁴ Dinci, milliyetçi, ırkçı akımların canlandığı Afganistan’da, Ruanda’da birbirlerini öldürüyor insanlar.³⁶⁵ Bütün bunların temelinde hoşgörüsüzlük yatmaktadır. Geçmişte yaygın ve köklü bir hoşgörü kültürüne sahip olan Türk insanı da gelişmelerden nasibini almıştır. Kalaycıoğlu’nun “Dünya Değerler Araştırması”na referansla belirttiğine göre Türkiye toplumu hoşgörüsü en az toplumlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.³⁶⁶ Bu araştırmanın sonuçlarını aktaracak olursak; Türkiye’de ciddi boyutlarda bir hoşgörüsüzlük ortamının mevcudiyetini, bireylerin birbirine itimadının son derece düşük

³⁶² Kymlicka, a.g.e., s.240.

³⁶³ Kapuzoğlu, Tuncer. “Açılış Konuşması”. **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya : 1995, s.41.

³⁶⁴ Karakaş, Ercan. “Açılış Konuşması” **Bildirileri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya : 1995, s.19.

³⁶⁵ Kapuzoğlu, a.g.m., s.41.

³⁶⁶ Orhan, Gökhan. “Kültür ve Demokrasi”. **Demokrasi Dosyası**, TDV Yayınları, Ankara : 2000, s.171.

olduğunu, toplumsal ve siyasal kurumlara güvenin olmadığını, sadece siyasal etkinlik duygusu ve siyasete ilginin demokrasinin işleyişine katkıda bulunacak bir düzey içerdiğini belirtebiliriz.³⁶⁷ Bu sonuç, kişilerarası güven konusunda olduğu gibi, farklılığa karşı hoşgörü konusunda da, Türk toplumunun değerleri demokratik toplumların hayli uzağında görülmektedir.

Dünya'da STK profesyonel çalışmaları ile bireylerin yurttaşlık bilincini arttırmaları, uzlaşma kültürünü yaratmaları ve yöneldikleri sorunlara çözüm getirmeleri yönleriyle toplumsal olgunluğa büyük katkılar sağlamaktadırlar.³⁶⁸ Dolayısıyla, hoşgörü kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında STK ön plana çıkmaktadır. Bu kültürün birey dokusuna işlenmesinde ve yaygınlaştırılmasında toplumda yer alan diğer kurumlar kadar sivil toplum kuruluşlarına da görevler düşmektedir. Temelde sivil toplum kuruluşları farklılıkların bir arada yaşamasını mümkün kılan yapılardır. Çünkü, sivil toplum kuruluşları hangi siyasal görüşten olursa olsunlar, tüm insanların ortak ilkelere buluşabilecekleri varsayımından yola çıkarlar.³⁶⁹ Diğer bir deyişle, sivil toplum kuruluşları insanların farklılıklarını gözetmeksizin bir arada olabileceğini savunurlar. Dolayısıyla, doğal olarak, insanların ortak amaçlar ve belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda birleştirirler. Bu işlevleri ile de hoşgörü kültürünün gelişimine katkıda bulunurlar. Böylece, sivil toplum kavramı demokratik bir yapıyı gerçekleştirmenin bir aracı olurken, hoşgörüde sivil toplumdaki farklılıkların yaşatabilmesi için gerekli olan bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁶⁷ Sarıbay, a.g.m., s.98.

³⁶⁸ Raif & Mollaoğlu, a.g.e., s.101.

³⁶⁹ **Merhaba Sivil Toplum.** HYD Yayınları 10, s.115.

İnsanlar karşılıklı sevgi, saygı ve güven anlayışı ile ortak bir amaç için bir sivil toplum kuruluşunda kendilerini ifade ederler, diğer bir deyişle karşılıklı etkileşimde bulunarak bir amaca hizmet ederler. Hoşgörüsüz bir demokratik ortamda çatışmaların kaçınılmaz olduğu bilinen bir gerçekliktir. Toplumda hoşgörü ve uzlaşma kabiliyeti zayıfsa tepkileri barışçıl sınırlar içinde kontrol etmek zordur ve sorunları şiddet yöntemiyle çözme arayışları hem demokratik sistemi hemde devletin varlığını tehdit eder. Sivil toplum örgütleri içindeki karşılıklı etkileşim sürecinde bireylerin edindikleri hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma, kamusal tartışma pratiği, gönüllülük, muhalif düşüncelere saygı gibi demokratik tutumlar demokratik siyasal kültürün gelişmesini ve topluma yayılmasını sağlarlar. Kısaca, sivil toplum kuruluşları bu tür ortamların bertaraf edilmesinde, bir uzlaşma zemini oluşturmada ön plana çıkmaktadır.

C- DEMOKRASİ EĞİTİMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Demokrasinin tüm kural ve kurumları ile işlerlik kazanması demokrasi kültürünün yaygınlaştırılması ile mümkün olabilecektir. Böyle bir kültürün bireylere kazandırılması ise demokrasi eğitimi ile mümkün olacaktır. Güçlü demokrasi kuramcılarında Benjamin Barber'e göre, yapmaktan çok izlemek durumunda olan yurttaşlar, bekçi rolünü oynamaktalar ve kötü bir filmi izlerken uykuya dalan seyircilerden farklı olmamaktadırlar. Güçlü demokrasi seyirci yurttaşlar ile değil, etkin yurttaşlar tarafından gerçekleştirilebilir. Bunun için yaratıcı, düşünmeye sevkedici, sorgulayıcı bir demokrasi eğitimi gereklidir.³⁷⁰ Gerçektende, edilgen bir kabullenmeyi telkin etmenin yollarını arayan otoriter toplumların aksine, demokratik eğitimin hedefi, bağımsız dünyaya bakışlarında sorgulayıcı ve çözümleyici olan ve yine de demokrasinin kuralları ile pratiklerini

³⁷⁰ Çukurçayır, a.g.m.,s.261.

derinlemesine bilen yurttaşlar yetiştirmektir.³⁷¹ Demokrasi ile eğitim arasındaki bağı, çağdaş eğitim felsefecilerinden John Dewey “Demokrasi ve Eğitim” (1916) isimli kitabında şu şekilde dile getirir; *“bir demokrasi eğer varlığını sürdürmek istiyorsa ülkedeki eğitim sistemi, toplum ve toplumsal gelenekler konusunda belli bilgileri öğretmek zorunda ve yurttaşların hem hoşlandıkları hem de kendi ülkelerinin yönetime katılabilecekleri niteliklerle donatılmalarını sağlamalıdır”*³⁷². Yani demokrasi eğitimi konusunda toplumun çeşitli kesimlerine yönelik demokrasi eğitiminin verilmesinde büyük fayda vardır.

Bir sistemi ayakta tutan ve kalıcılığını sağlayan eğitimidir. John Stuart Mill “Temsili Yönetim Üzerine Düşünceler” adlı eserinde bir rejimin özelliği ile o rejimin insanların nitelikleri arasındaki ilişkiyi şu şekilde dile getirir; *“Yetişkin kişilerin kendi çıkarlarını gözetebilme yeteneğine sahip olmak anlamında hayatlarını kendi başlarına sürdürme yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. Olabildiği ölçüde, özellikle de kendileri ve başkaları açısından büyük önemi bulunan kararlarda, ahlaken özerk olmalıdır. Alternatif eylem biçimlerini, ellerinden gelenin en iyisini yaparak, sonuçlarını dikkate alarak ve kendisiyle diğerlerinin hak ve özgür yükümlülüklerini göz önünde tutarak ölçüp biçmek anlamında sorumlu davranmalıdırlar ve ahlaki yargılara ulaşabilmek için, başkalarıyla özgür ve açık tartışmaya girme yeteneğine sahip bulunmalıdır.”*³⁷³ Dikkat edilirse, Mill’in düşünceleri demokratik bir rejimde bireylerin sahip olması gereken, diğer bir deyimle, demokratik düzenin sorumluluğunu duyup onu taşıyabilecek bir insanın sahip olması gereken niteliklerle yakından ilgilidir.

³⁷¹ Erkul, a.g.m.,s.388.

³⁷² Geniş bilgi için bkz: Badavan, Yusuf, **Eğitim Sosyolojisi**. H.Ü.,E.B.F. ,1987, s 95.

³⁷³ Dahl, a.g.e.,s.114-115.

Zira, etkin bir demokrasi için belli bir davranış, tutum ve değerlere sahip olmak önemlidir. Demokratik değerlere sahip insan; başkalarına güvenen, katılımcı, özgürlükçü, hoşgörülü, uzlaşmacı, aşrılıktan uzak, yasal otoriteye karşı eleştirici fakat reddedici olmayan bireydir.³⁷⁴ Sonuçta, demokratik sistem bireyler üzerine inşa edildiğine göre, çevresine duyarlı, toplumsal sorunları iyi bilen ve onları çözmeye çalışan eğitim düzeyi yüksek bireylerle bu sistem çok daha iyi işleyecektir.³⁷⁵

Ülkemizde, 14 Haziran 1973 gün ve 1789 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesi, Türk Ulusunun tüm bireylerinin yetiştirilmesinde ön görülen genel amaçları saptamıştır. 1739 sayılı yasada sayılan 14 temel ilkeden biri de, "demokrasi eğitimi" dir. 11. Madde, yurttaşlara kazandırılacak "demokrasi bilinci"nin, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi açısından taşıdığı önemi vurgulamıştır.³⁷⁶ Madde 11'e göre; *Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olması gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak eğitim kurumlarında Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasal olay ve tartışmalara karşılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.*³⁷⁷

³⁷⁴ Yılmaz, Esmer. **Devrim, Evrim, Statüko**. TESEV Yayınları 7, 1999, s.85.

³⁷⁵ Sitembölükbaşı, a.g.m.,s.456.

³⁷⁶ Gülmez, Mesut . **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**. TODAIE Yayınları, Ankara :1997, s. 10.

³⁷⁷ Erkul,a.g.m.,s.396.

Demokratik bir yaşamda, bireylerin bağımsız davranma ve karar verebilme yeteneğini geliştirmesi, öğrenmesi ve uygulaması gerekir. Vatandaşlar demokrasiye, bağımsız katılıma hazır değilse ve onu kontrol etmiyorsa, demokrasiler her türlü kötü ve yozlaşmış kullanımlara açık kapı bırakmış demektir. Thomas Jefferson buna şu sözleri ile dikkat çeker; *“bir ulus, uygarlık durumu içinde cahil ve özgür olmayı kabul ediyorsa, hiçbir zaman olmamış ve hiç olmayacak bir şeyi umuyor demektir.”*³⁷⁸

Etkili bir demokratikleşme sürecinin başlatılması, yaşatılması için hayat boyu eğitime ihtiyaç vardır. Yaşam boyu demokrasi ve insan hakları eğitimi için gerekçeler şunlardır :³⁷⁹

1-Halk kendilerini yönetecek kişileri seçtiği için bu konuda zorunlu olarak eğitilmelidir.

Eğitim yaşam boyu bir süreçtir. Demokratik değerlerin gelişip değişmekte olduğu dünyada, demokratik yaşama uyumu kolaylaştıracak ve hatta bu uyumu artıracak “demokrasi eğitime” toplumun her kesiminden kısaca yedisinden yetmişine kadar ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasi eğitimi, bireylerin gereksinimlerinin ne olduğunu bilmesi ve kendine sunulan siyasi alternatifler arasından en uygununu seçmesi demektir. Yani, bilgili olması ve bu bilgileri değerlendirme kapasitesine sahip olmasıdır.

2-Eğitim yoluyla herkes, kendi yeteneklerini sonuna kadar geliştirmeyi beklemelidir.

3-İnsanlar özgür olmak için eğitilmelidir.

4-Eğitim açık fikirliliği geliştirmelidir.

³⁷⁸Demokrasi Nedir. s.44.

³⁷⁹ Büyükkaragöz & Kesici, a.g.e., 8.

5-Demokrasilerde eğitim, sağlıklı bir yarışma kadar, verimli bir işbirliği alışkanlığı geliştirmelidir.

6-Eğitim üzerindeki denetim asgari düzeyde olmalıdır.

Eğitim sisteminde tartışılmaz ağırlığı olan devlet, kaynak yetersizliği ve yapısal sorunlar nedeniyle bu görevi yerine getirirken çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Gönüllü kuruluşların, özel sektörün ve vatandaşların, hayati önem taşıyan bu alanda devletin verimliliğini artıracak şekilde; destek olarak, örnekler yaratarak ve eksikleri tamamlayarak sorumluluğu paylaşmaları gerekmektedir.³⁸⁰ Yine, demokrasi eğitimi yalnızca okullarda verilen eğitim ile sınırlı kalmamalıdır. Anne-baba ve çocuk ilişkilerinde, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, işçi-işveren ilişkisinde ve iktidar-muhalefet ilişkisinde demokratik kültür ve değerlerin yerleşmesi için ilgili olan tüm kurumların bu yönde katkı ve desteği gereklidir.³⁸¹ Sivil toplum kuruluşları da bu yönde katkı veren kuruluşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'nın demokratik kişilik özelliklerinin - inisiyatif sahibi olmak, karşılıklılık esasına inanmak, yanılabilirlik, deneysel zihniyet sahibi olmak, eleştirel, esnek ve açık fikirli, uzlaşmacı, hoşgörülü olmak, güven ve sorumluluk duymak - bireye kazandırılmasına yönelik faaliyetleri vardır.

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) bu amaç ile hizmet veren sivil toplum kuruluşlarından biridir. 1999 yılı Türkiye Vakıflar Şurası'nda "Yılın Vakfı" seçilen Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı bireylere demokratik kişilik kazandırmaya yönelik çabalarda bulunmaktadır. Öyleki Vakıf faaliyetleri ile; akılcı, sağduyulu, özgüven sahibi, düşünen, sorgulayan, kendi iç yaratıcılığını harekete geçiren, barışçı, farklı düşünce ve inançlara saygılı, insan ilişkilerinde

³⁸⁰ Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Faaliyet Raporu, s.2.

³⁸¹ "Ege Sanayi Odası Yayınları". s.28.

cinsiyet, ırk, dil, din farkı gözetmeyen ve en önemlisi Cumhuriyet'in temel ilke ve değerlerine bağlı bireyler yetişmesine destek olmaktadır.³⁸² Vakıf bu amacını gerçekleştirmek üzere hayata geçirdiği projelerle ve düzenledikleri etkinliklerle adından sıkça söz ettirmektedir. TEGV faaliyetleri ile gerek okul çağındaki çocuklara gerek yetişkinlere sağlıklı bir demokrasi eğitimi vererek toplumun çağın gereklerine uygun olarak hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, TEGV tarafından açılmış olan "*Eğitim Parkları*" çocuklara okul dışındaki zamanlarda çok yönlü eğitim vermenin yanısıra yetişkinlere de el becerilerini geliştirecek, okuma-yazma öğrenmelerini sağlayacak, diğer insanlarla birlikte olabilmelerini sağlayacak faaliyetleri sağlamaktadır. Bir diğer örneği, Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın (ANÇEV) etkinliklerinden verebiliriz. 1996 yılında kurulan ANÇEV, dört yıldır uyguladığı *İşlevsel Yetişkin Okuryazar Programı* ile binlerce kişiye okuma yazma öğretmiştir ve halen öğretmeye devam etmektedir. Halen 10 milyon yetişkinin okuma yazma bilmediği Türkiye'de bu tür etkinliklerin ne denli önemli olduğu açıktır. Demokrasinin eğitim düzeyi yüksek bir toplumda gelişip yaygınlaşacağı düşünüldüğünde STK tarafından yediden yetmişe kadar sunulan bu tür eğitim programlarının toplumdaki demokrasi bilincini arttıracığı göz ardı edilemez bir gerçektir.

Sivil toplum kuruluşlarının katılımı ve işbirliği ile toplumsal gelişmeyi hızlandırmak mümkün olmaktadır. Yaşam kalitesini yükseltmek ve bilgi toplumuna sıçrama yapabilmek için sivil toplum kuruluşları devreye sokulmalıdır. Türkiye'de KA-DER olarak bilinen "Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği" adında bir dernek faaliyet göstermektedir. Bu dernek "adaylık eğitimi" adı altında bir faaliyet yürütmektedir. Adaylık eğitimi ile kast edilen

³⁸² Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Tanıtım Broşürü.

siyasete atılan bayan adayların bu yönde eğitilmeleridir. Kadınlara siyasete katılmasının gereğini, engelleri ve bunların nasıl aşılacağını, iletişim tekniklerini vb. konularda bilgi verilmektedir. Diğer bir deyişle, siyaseti bilinebilir, öğrenebilir, özel olmayan ve ulaşılabilir bir nesneye dönüştürmektir.³⁸³ Bu projede yaklaşık 3000-4000 kadına ulaşması hedeflenen bir eğitim programı öngörülmektedir. Eğitimlerin hedef kitlesini “siyasal partilerde, sendikalarda, sivil toplum kuruluşlarında örgütlü kadınlar” olarak özetleyen KA-DER başkanı Zülal Kılıç, yeni medeni kanun tasarısının kadınlar aleyhindeki ayırımların ortadan kaldırılacağı biçiminde yasalaşması ve Siyasal Partiler Yasası’nda cinsler için kota getirilmesi gibi konularda gruplar oluşturarak kampanyalar yürüttüklerine dikkat çekmektedir.³⁸⁴ Sonuç olarak, KA-DER yürüttüğü bu proje ile bilinçli kadınları siyaset sahnesindeki rollerini üstlenmelerine kolaylık sağlamakta ve dolayısıyla demokrasinin bilgi ve sorumluluk sahibi bireyler ile hayata geçirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, demokrasinin ancak bilgili ve erdem sahibi insanlarla işlerlik kazanacağı unutulmamalıdır. Bir diğer sivil toplum kuruluşu olan UÇAN SÜPÜRGE ise kadının toplumda saygın bir yer almasına yönelik olarak faaliyetlerde bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda gereken duyarlılığın geliştirilmesi ve kadının statüsünün yükseltilmesine yönelik faaliyetleri ile demokrasinin yerleşmesinde aktif rol oynayacak bireylerin yetişmesine imkan sağlamaktadır.

Sivil toplum kuruluşları düzenledikleri seminerler, hazırladıkları ve yayınladıkları kitaplar ile de demokrasi eğitimine katkıda bulunurlar. Almanya’da, geniş kapsamlı demokrasi eğitimine ülke çapında yayın yaparak bu yayınları gerek liselere gerek yurttaşlara parasız dağıtan Politik Eğitim

³⁸³ Raif,a.g.e.,s.33.

³⁸⁴ **Sivil Toplum İşbaşında.** s.26

Merkezi (Zentrum für Politische Bildung) bu katkılarından dolayı örnek verilebilir. Bu merkezin kitap ve broşür olmak üzere başlıca iki yayın türü vardır. Kitaplar ulusal ve politik konuları, hukuktan, sosyal güvenlik ve vergiye kadar, kadın sorunlarından çevre sorunlarına kadar kapsar ve farklı hacimlerde dir.³⁸⁵ Almanya örneği ülkemiz açısından değerlendirme yapabilmek için verildi. Türkiye’de de Almanya’daki bu kuruluş gibi kitaplar ve afişler ile demokrasi eğitimine katkıda bulunan STK vardır. Pek çok STK hazırlamış ve yayınlamış olduğu yayınlar mevcuttur. Akademik çalışma niteliğinde olan bu eserlerin geniş bir halk kitlesine ulaştırılması mümkündür. Bu konuda büyük bir titizlikle çalışan STK’ından birisi Türk Demokrasi Vakfı’dır. Öyleki, TDV, kuruluş yılı olan 1987’den itibaren Demokrasi ve İnsan Hakları konusunda yoğun çalışmalar yapmıştır. TDV tarafından yayınlanan kitapların konunun uzmanları tarafından hazırlanması bu işe verilen önemin ve ciddiyetin açık bir göstergesidir. Bu kitaplar ile halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi esas alınmıştır. Bunun yanında, Batı dünyasının demokrasi ve insan haklarını inceleyen en ciddi kitapları Türkçe’ye çevrilmiş ve Türk kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.³⁸⁶ Bir diğer örnek, TÜSES (Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı) tarafından yayınlanan kitaplardır. TÜSES, kuruluşundan bu yana 30’u aşkın kitap ve 70’i aşkın araştırma projesi yayınlamış, çok sayıda ulusal ve uluslararası konferans, panel, sempozyum ve atölye çalışması düzenleyerek gerek demokrasi kültürünün oluşmasına gerek sağlıklı bir demokrasi eğitimin kazandırılmasına katkıda bulunmuştur.³⁸⁷ Bunlara ek olarak, aynı zamanda bazı STK’nın yayınları

³⁸⁵ Şenatalar, Burhan. “Yaygın Demokrasi Eğitimi İçin İki Model Önerisi”. HYD, Yayın Dizisi S. 10, s.202.

³⁸⁶ Büyükkaragöz & Kesici, s.3.

³⁸⁷ Geniş bilgi için bkz : <http://www.tuses.org/>

okullarda ders kitapları olarak okutulmakta bazı STK'ları tarafından Türkçeye çevrilmiş kitaplar bulunmaktadır. Örneğin, TEGEV'in uzman kadrolara hazırlanmış olduğu üç kitabın ilköğretim 1.sınıflarında okutulması gibi...TDV tarafından Türkçe'ye çevrilmiş kitapların bulunması gibi...

Bunun yanında sivil toplum kuruluşları hayata geçirdikleri projelerle de demokrasi eğitiminin yaygınlaşmasına hizmet etmektedirler. Türk Demokrasi Vakfının *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesini*" bu bağlamda örnek olarak gösterebiliriz. Hedefi, toplum tabanında demokratik ilkeleri yaymak ve insan hakları bilinci ve bilgisi yaratmak olan "Demokrasi ve İnsan Hakları Projesi" ilk olarak Adana ilinde Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi işbirliği ile uygulanmıştır.³⁸⁸ Projenin sağlam temeller üzerine inşa edilmiş olması sonucu uygulamada aksaklıklar görülmemiştir. YÖK ve MEB ile projenin uygulanacağı illerdeki yetkili birimler arasında koordinasyonun sağlanması projenin başarı ile uygulanmasını sağlayan bir diğer unsurdur. Bu projenin hedef kitlesi ilköğretim öğretmenleri (öğretmen grubu) ve sivil toplum örgütleri çalışanları (yurttaş grubu) olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Öğretmenler, gelecek nesilleri yetiştirdikleri ve çeşitli konularda toplumsal bilincin yayılması için birer kilit konumunda oldukları için , bu projenin hedef kitlesinden birisini oluşturmuşlardır.³⁸⁹ Öğretmen grubu kursiyerleri özellikle 7.ve 8. sınıflarda "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" derslerini veren öğretmenler arasından seçilmişlerdir. Yurttaş grubu katılımcıları ise, seminerlerin düzenlendiği illerdeki sendika, meslek odası, dernek, vakıf, siyasi parti gibi STÖ'nin çalışanı veya üyesi olan kişiler oluşturmuştur.³⁹⁰ Seminerler sırasında

³⁸⁸ Raif & Mollaoğlu, a.g.e., s.5.

³⁸⁹ Demokrasi Dosyası, s.5.

³⁹⁰ Demokrasi Dosyası, s.5.

TDV tarafından hazırlanan kitap ve afişler³⁹¹ kursiyerlere dağıtılarak, bu kurslarda tartıştıkları kavramları, öğrendikleri yeni bilgileri bu kitaplarla destekleyerek çevrelerindeki kişilere aktarmaları istenmiştir. Seminerler sırasında yerel basın ve televizyon kanalları bilgilendirilerek, hem kurslar duyurulmuş, hem de demokrasi ve insan hakları kavramları ile demokrasi eğitiminin öneminin altının çizilmesi sağlanmıştır. Kısaca, çok farklı sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapıya sahip olan kursiyerlerin bir araya gelerek demokrasi ve insan hakları konularını hem konunun uzmanlarından dinlemeleri, hem de bu konular hakkında tartışmaları ve hatta bu tartışmaları kendi sosyal çevrelerine taşımaları önemlidir.³⁹² Sonuç olarak, TDV tarafından yürütülen bu proje ile düzenlenen 116 kurs ile 2714 kişiye eğitim verilerek projenin amacına ulaştığı görülmüştür. Türkiye’de ilk defa gerçekleştirilmiş olan bu projenin diğer STK’na örnek teşkil etmesi ve yenilerinin hazırlanıp hayata geçirilmesi ile STK’nın demokrasi eğitiminde daha etkili olacağını ummaktayız.

Özetle, sivil toplum kuruluşları demokrasi eğitiminin toplumun tüm kesimine inşa edilmesinde düzenledikleri etkinliklerle katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, STK sağlıklı bir demokrasi eğitimini vermede devletin faaliyetleri yanında yardımcı kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır.

D- HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Demokratik rejimin, demokratik sistemin, demokratik kuralların işlemesi mutlaka ve mutlaka bir demokrasi kültürüne ve bu kültürün de, psikolojik mekanizmalar olarak hoşgörü anlayışına dayanması gerekmektedir. Anayasalar ve yasalar ne kadar özgürlükçü, ne kadar liberal olurlarsa olsunlar, insanları

³⁹¹ Afişler için bkz ; EK II’ye

³⁹² Demokrasi Dosyası, s.28.

yasayla hoşgörülü yapabilmek söz konusu değildir. Önemli olan, toplumun farklılıklara, aykırılıklara hoşgörü ve anlayışla yaklaşabilmesidir. Bu da hoşgörünün bir toplumda yaşayan bireyler tarafından benimsenmiş ve içselleştirilmiş olması ile mümkün olabilecektir. İşte, bu tutumun birey esas alınarak toplumun tüm kesimine inşa edilmesi sağlıklı bir demokrasi eğitimi yanında hoşgörü eğitimi ile gerçekleştirilebilir.

Demokrasiler, güçlkle kazandıkları özgürlüklerini kendi toplumlarının yaşamlarına katılmak amacıyla kamusal tartışmaya kendi seslerini de katarak, eylemleri nedeniyle sorumlu tutulabilen temsilcileri seçerek ve kamusal yaşamda hoşgörü ve uzlaşmanın gerekli olduğunu kabul ederek kullanma iradesine sahip yurttaşların varlığı ile çiçeklenir. Diğer bir deyişle, demokrasinin düzenli ve istikrarlı işleminin önemli bir şartı da içinde yaşadığı toplumun siyasal kültüründe müsamaha, hoşgörü ve uzlaşma öğelerinin yaygın olmasıdır.

Toplumda farklı çıkar, inanç, ideoloji, tutum ve davranışların varlığı, sosyal yaşamda zıtlasma ve çelişkileri kaçınılmaz kılmaktadır. Bu kaçınılmazlık durumu aynı şiddet derecesinde uzlaşmayı zorunlu kılmaktadır. T.C.'nin 10.Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu zorunluluğu şu şekilde dile getirmiştir; *"Herşeyden önce, ayrımcılığı yadsımalı ve birbirimizi olduğu gibi kabul etme olgunluğunu göstermeliyiz. Yaşamın her alanında çatışma yerine uzlaşmayı, kavga yerine hoşgörü, karanlık yerine aydınlığı seçmeliyiz. Bu değerleri yaşama geçirebildiğimiz oranda başarı da bizimle olacaktır."*³⁹³

Böylece modern toplumda, sosyal zıtlıkları çözmeyin yani toplumsal bütünleşmeyi sağlamanın temel ilke ve yöntemi "sosyal uzlaşma" şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

³⁹³ Hürriyet Gazetesi, 27.12.2000,s.17.

Hoşgörü bilgidен daha çok belli bir bilginin ve eğitimin sağladığı bir davranıştır, bir kültür düzeyidir. Hoşgörünün, sevginin düşmanı temelde bilgisizliktir. Körü körüne düşünmeden kendi inancına, bilgisine bağlanmak, başkasının varlığını tanımamak, karşısına tahammül etmemek, bağnazlık taassuptur.³⁹⁴

Bakanlar Komitesi'nin 1981 yılında kabul ettiği *Hoşgörüsüzlük Bildirgesi: Demokrasi İçin Bir Tehdit* başlıklı belgede, eğitimin bu konudaki rolü vurgulanmıştır. Hoşgörü ile insanın özünde bulunan, insan için eşitlik ve onura saygının "demokratik ve çoğulcu" toplumun temelini oluşturduğunu, hoşgörüsüzlüğe karşı koymanın en iyi yolunun demokratik kurumları korumak ve güçlendirmek olduğunu belirten Bildiri'ye göre, hoşgörüsüzlüğe karşı eylemde eğitim ve bilginin temel bir rolü vardır. Çünkü hoşgörüsüzlüğün kökeni, çoğu kez bilgisizlikte yatar. Bilgisizlik ise anlayışsızlık, kin ve hatta şiddet kaynağıdır. Hoşgörüsüzlük bildirgesi, demokrasi ve insan hakları arasındaki bağlantının varlığını bilen bir yaklaşımla, demokratik bir toplumda insan hakları gereklerinin ve bundan doğan sorumlulukların bilincine varılmasını geliştirmede insan hakları konusunda öğretimin özendirilmesini yinelemiştir.³⁹⁵

İyi bir eğitim programı kültürel farklılıklara rağmen kişisel ilişkileri geliştirebilir. Etnik, dinsel, bölgesel çatışmalara sürüklenen dünyamızda İslam'ın din olarak önerdiği ilkelerin eğitimini yapmak, Müslüman halkı Kur'an-ın ahlakına yaklaştırmak; tarihimizdeki hoşgörü örneklerini tanıtmak, ülkemizi, sevgisi, dostluğu, hoşgörüsü ile gönüllerinde taht kuran, veli, himmetli insanları tanımak; Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş'ın hoşgörüsünü

³⁹⁴ Doğan, Lütfi., a.g.m., s.135.

³⁹⁵ Gülmez, a.g.e., s.25.

ve sevgisini anlatmak³⁹⁶ hoşgörü eğitiminde etkin olacaktır. Bu amaca yönelik hizmet veren bir çok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli Kültür ve Tanıtma Derneği bu tür sivil toplum kuruluşlarından birisidir. 1993 yılında kurulmuş olan bu dernek, yetmiş yakın şubesiyle yurt sathına yayılmış demokratik bir sivil toplum kuruluşudur. Amacı, Hacı Bektaş Veli'nin felsefesini, kültürünü araştırmak, korumak, yaşatmak ve yaymak, bu doğrultuda araştırma ve inceleme yapmaktır.³⁹⁷ İnsanlar arasında paylaşımcılık ve dayanışma ruhunu geliştirmek ve yerleştirmek için faaliyet göstermekte ve bu açıdan hoşgörü kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Araştırma kapsamı içerisinde ele alınan STK'larının hiçbirinde "*hoşgörü eğitimi*" adı altında bir eğitimin verilmediğini ama farklılığı olanaklı kıldıkları, her kesimden insanları ortak amaçlar etrafında bir araya getirdikleri ve geçmişte sahip olunan değerlerin gelecek kuşaklara aktarımı ve korunması gibi faaliyetlerle bu amaca hizmet ettiklerini ifade etmişlerdir. Zira, sivil toplum kuruluşları hangi siyasal görüşten olurlarsa olsunlar, tüm insanların ortak ilkelere buluşabilecekleri varsayımından yola çıkarlar. Sivil toplumda çoğulculuk, grupların yaşamlarını devam ettirmesine yardımcı olur ve onlara işbirliği yapmayı öğrenme ve diğerleriyle müzakerelerde bulunma konusunda cesaret verir.³⁹⁸ STK'ları, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, çevrenin korunması yada toplumsal konum itibarıyla dezavantajlı durumda olan kişilere yardım eli uzatılması gibi konularda hangi ulustan, hangi dinden ya da hangi siyasi görüşten olursa olsun, tüm insanların ortaklaşabileceğini varsayarlar.³⁹⁹

³⁹⁶ Doğan Lütfi, a.g.m., s.135

³⁹⁷ Anadolu Harmanı Dergisi, sayı: 1, 25.02.2000, s.32.

³⁹⁸ Erdoğan Tosun, a.g.e., s.152.

³⁹⁹ **Merhaba Sivil Toplum.** HYD Yayın Dizisi 10, s.114-15.

Dolayısıyla, sivil toplum kuruluşlarında; farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmak, değişik fikirlere saygı duymak, çatışmacı değil uzlaşmacı olmak şeklindeki değerlerin bireylere kazandırılması amaç edinilerek sağlam bir hoşgörü eğitiminin temeli atılmış olur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇ

Türkiye’de demokrasi halkımıza yıllarca bir rejim meselesi olarak tanıtıldı. Oysa demokrasi salt bir yönetim biçimi değildir. Demokrasi bir yaşam tarzıdır. Demokratik değerlerin, tutumun, alışkanlıkların kısaca demokratik kültürün birey esas alınarak toplumun tüm kesimine kazandırılması gerekmektedir. Keza, demokratik değerler bireylere kazandırılmadıkça demokrasi tüm kurum ve kurallarıyla işlerlik kazanamaz. Demokratik değerlerin bireylere kazandırılması ise toplumdaki tüm kurum ve kuruluşlardan beklenmelidir.

Sivil toplum kuruluşları bu çerçevede faaliyet gösteren kuruluşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de sivil toplumun varlığı konusunda yapılan araştırmalar kendi kültürümüzle özdeş bir sivil toplumun Osmanlı’dan günümüze kadar mevcut olduğunu ortaya çıkarmıştır. Fakat, geleneksel kültürün (cemaat kültürünün), Türk siyasal kültüründeki seçkincilik anlayışının, eğitim düzeyinin ve demokrasi eğitimindeki boşlukların ve diğer unsurların varlığı sebebiyle Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının gelişimi batıdaki gelişmelere paralel ve özdeş olmayıp, 1980 sonrası dünyadaki gelişmelere göre bir ivme kazanmıştır. Özellikle, 1980 sonrası dönemde adı sıkça anılan bir kavram olarak gündeme gelse de, sivil toplum kuruluşlarının yaygınlık kazanması 1990 sonrası döneme rastlar. 1990 sonrası dönemde, Türkiye’de yapılan anayasal düzenlemeler ile sivil toplumun gelişmesi yönünde olumlu adımlar atıldığını söylemek mümkündür.

1990’lı yıllardan itibaren, demokratikleşme ve sivilleşme için çaba gösteren sivil toplum kuruluşları gönüllü birliktelik esasına dayalı olarak kurulmakta ve toplumdaki yerlerini giderek almaktadır. Sayıları günden güne artan sivil toplum kuruluşlarının etkinliği üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Görüştiğimiz pek çok sivil toplum kuruluşu yetkili ve üyeleri karşılaştıkları sorunlar nedeniyle işlevlerini tam olarak yerine getiremediklerini ve etkili çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. En önemli sorunlardan birinin maddi açıdan yetersiz olduğu şeklindeki ifadeleridir. Öyleki, görüştiğimiz pekçok STK yetkilisi kaynak bakımından kendi imkanları ölçüsünde kurulduklarını dolayısıyla “devletten beslenmek” gibi bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmişlerdir. Kurulduktan sonra gerek yayınladıkları kitapların satışlarından elde ettikleri gelirler ile gerek halktan topladıkları bağışlar çerçevesinde faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak, sivil toplum yetkilileri üyelerinin aktif katılıma önem vermediklerini dile getirmişlerdir. Öyleki, katıldığımız bazı panel, konferans gibi toplantılarda üye yada katılımcı sayısının az olduğu gözlenmiştir. Gözlemlerimizden çıkan bir diğer sonuçta toplantıya katılımın, toplantı konusunun yada konuşmacının(ların) popüler olması ile artmasıdır. Diğer bir deyişle, insanlar toplumda saygın ve güvenilir bir izlenim yaratmış olan kişilerin konuşmalarına katılmakta olup bu tür toplantıları daha fazla ilgiyle takip ettiklerini ve daha fazla verim aldıklarını dile getirmişlerdir.

Bir diğer sorun, sivil toplumun örgütsel zayıflığıdır. Bu yüzden STK'ların sistem ve devlet üzerindeki denetim gücü de zayıftır. Öncelikle 1980 sonrasında getirilen yasal düzenlemeler sivil toplumun alanını daraltıcı niteliktedir. 1990'lar daki görünüme bakıldığında, sivil toplum alanında bir canlanma gözlenmekle birlikte, demokratikleşme sürecinin başarısı açısından öncelikle devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin demokratikleştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşanan tüm sorunlara rağmen, STK'lar dünyasında başgösteren değişiklikleri şu şekilde özetlemek mümkündür; STK'lar artık tek tip insan (üye-taban) aramaktan vazgeçtiler. Diğer bir deyişle, STK çatısı altında toplanan

bireylerin, her konuda aynı görüşleri paylaşmak gibi bir sorunları yok. Sivil toplumun farklılığa dayanan ortaklık şeklinde kurulması yönünde gerçekleştirilen bu çabalar gerek hoşgörü gerek demokrasi kültürü açısından oldukça önemlidir.

Bir diğer husus, farklı STK'nın birbirleriyle iletişim kurma yönündeki çabaları ile ilgilidir. Özellikle 1980 öncesi, STK'ları arasında yaşanan aşırı kutuplaşma yerini ortak konularda bir araya gelme ve çözüm yolu arama gibi birlikteliklere bıraktı. Öyleki, değişik gruplar belirli konularda işbirliği yapmak üzere ortaklıklara girebiliyorlar. Ayrıca, bu amaca yönelik olarak değişik projeler üretebiliyorlar. Örneğin, TESEV "*sivil toplum*" adını verdiği yeni bir projesi ile özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum kuruluşları arasında toplumsal ortaklığa öncülük etmekte olup, bu projesi ile özel sektörün sosyal sorumluluğunun artmasını öne çıkarmayı; Türkiye'de özel sektör, kamu sektörü ve STK'ların ortaklığının ve işbirliğinin nasıl uygulanabileceğine dair bazı ipuçları sağlamayı; ve bu ortaklıkların uygulanmasını teşvik edecek biçimde kamuoyu oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu gibi projelerin hayata geçirilmesi ile birlikte sivil toplum kuruluşları arasındaki yakınlaşma ve iletişim artmaktadır. Bu arada sivil toplum kuruluşları arasında, internet, elektronik posta gibi araçların da devreye girmesiyle hızlı bir haberleşme altyapısı oluşturulmaya çalışılıyor.

Son olarak, STK'ları, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artık yalnızca muhalefet ve protesto grupları olmakla yetinmemektedirler. Farklı amaçlara hizmet eden STK'lar bir araya gelerek ortak çıkarlar ve ulusun menfaati doğrultusunda kararlar alabilmekte ve hükümetin politikasını etkileyebilmektedirler. Örneğin, AB kararlarının ve diğer kriterlerinin benimsenmesi için hazırlanan Ulusal Program, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Sivil Toplum Kuruluşları İzleme

Komitesi tarafından 5 Nisan 2001'de düzenlenen bir toplantıyla STK'ları temsilcilerine sunuldu. Avrupa Birliği Genel Sekreteri Büyükelçi Volkan Vural bu toplantıda, *"Ulusal programın hazırlanmasının hükümet yetkisinde bürokratik bir süreç ve temsili demokrasi kavramında anlaşılır bir yöntem olduğunu, bundan sonra STK'ların yasaların kabulü aşamasında TBMM'de doğrudan siyasi partilere etkide bulunması gerektiğini, kendilerinin resmi bir kurum olarak STK'ların görüşlerini dikkate alarak hükümete yansıtacaklarını, ancak siyasi partilerle doğrudan ilişkilerin kurulması gerektiğini"* belirtti.⁴⁰⁰ Vural bu sözleri ile STK'larının ulusal bir karar alınırken bu sürece görüşleri ile katkıda bulunabileceklerinin altını çizer.

Buna ilaveten, çevre, kadın, sağlık, ekonomi, eğitim gibi alanlarda projeler üreterek toplumsal etkinliklerini arttırmaktadırlar. Örneğin, çevre sorunları konusunda, TEMA Vakfı, hiçbir sivil toplum kuruluşunun bu sorunun üstesinden tek başına gelemeyeceği görüşünden hareketle, çevre sorunlarının çözümü için devlet kuruluşları ile işbirliğine giderek, erozyon sorununa çözümler aramaktadır.⁴⁰¹

Sonuç olarak, Türkiye'de STK'ları bir çok alanda boy göstermekte ve önündeki engelleri aşmak için gerekli çözüm yollarına başvurumaktadırlar. Düzenledikleri etkinliklerle faaliyetleriyle yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da kendilerinden söz ettirmekte ve biz de varız demektedirler.

⁴⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz; www.tesev.org.tr/topnot.php

⁴⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz; www.tema.org.tr

B. ÖNERİLER

1. Sivil toplum kuruluşlarının daha aktif ve etkin bir hale gelmesi için gerekli yasal düzenlemeler bir an önce yapılmalıdır.
2. Sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği gerçekleştirilmelidir. Özellikle benzer projelerde kaynakların daha etkin kullanılabilmesi amacıyla sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlanmalıdır.
3. Sivil toplum kuruluşları amaçlarını ve hedeflerini daha iyi ifade edebilmelidir. Özellikle, medya kuruluşlarından faydalanma yoluna gidilmeli ve yaptıkları örnek işleri medya aracılığıyla halka duyurabilmelidir.
4. Sivil toplum kuruluşlarının amaçları ve etkinlikleri arasında tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
5. Gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan sivil toplum kuruluşlarının etkin olabilmesi, üyelerinin aktif katılımlarına bağlıdır. Dolayısıyla, Sivil toplum kuruluşları, üyelerinin aktif hale gelmelerini sağlayacak faaliyetlere yer vermelidir.
6. Sivil toplum kuruluşlarında görev yapan kişilerin gerçekten bu işe gönül vermiş ve alanında bilgi sahibi kişiler olmasına dikkat edilmelidir.
7. İnsan hakları, adalet v.b. konular hiçbir sınıfın ve bir sivil toplumun kuruluşunun tekelinde değildir. Bu yüzden toplumda fitne ve fesatlık yaratan, bölücülük yapan sivil toplum kuruluşlarının diğerlerinden ayırt edilmesi gereklidir.
8. Sivil toplum kuruluşları birbirlerini suçlamak veya karalamak yerine yaptıkları başarılı işlerle adlarını duyurmalı ve halkın güvenini sağlama yoluna gitmelidir.
9. Sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri panel, seminer ve konferans gibi toplantılar sadece STK'larının üyeleri ile paylaşılmamalı, geniş halk kitlelerine, hazırlanan etkili afişler ile duyurulmalıdır.
10. Eğitim konusunda faaliyet gösteren STK'larının devletin yaygın ve örgün eğitim kurumları ile işbirliğine giderek değişik ve etkili projeler üretebilmesi sağlanmalıdır.
11. Halkın aktif katılımına olanak sağlayacak projeler üretmelidirler.

KAYNAKÇA

AKAL, Cemal Bali. Sivil Toplum Tanrısı. Ankara: 1988.

AKPINAR, Ayşenur. Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. A.Ü.S.B.E., Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Dr.T., Ankara : 1997.

AKTAŞ, H. "Türkiye'de ve Batı'da Sivil Toplum". Liberal Düşünce Dergisi. Sayı: 9, Ankara: 1998.

ANBARLI, Şeniz. Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasi İktidara Etkileri. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Y.L.Tezi, Çanakkale: 1999.

ASAL, Defne. "Türkiye'de Sivil Toplum". Aktüel Magazine. Ankara: 1999.

ATAR, Yavuz. "Çağdaş Demokrasinin Siyasal Boyutu: Türkiye'de Demokratikleşme ve Anti-Demokratikleşme Göstergeleri". Yeni Türkiye. S.17, 1997.

ATEŞ, Toktamış. Hoşgörü ve Uzlaşma. Ankara: 1995.

AYDIN, Mustafa. "Kültür & Eğitim". Eğitim Sosyolojisi. H.Ü., Eğitim Fakültesi, Ankara : 1987.

AZAKLI, Sedat. "Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye". Yeni Türkiye, S.17. 1999, s.224-229.

BADAVAN, Yusuf. Eğitim Sosyolojisi. H.Ü.,Eğitim Fakültesi, Ankara : 1987.

BAŞER, Vehbi. "Türkiye'de İslam, Toplum ve Demokrasi". Yeni Türkiye, S.29-30/ 1999.

BAYRAKTAR, Gonca. "Demokrasinin Önündeki Engel Zihniyet: Toplum Mühendisliği". **Yeni Türkiye**, S.29-30,1999.

BİLHAN, Saffet. **Eğitim Sosyolojisi**. A.Ü., EBF Yayınları 174, Ankara: 1996.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş & KESİCİ, Şahin. "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi". **TDV Yayınları** . Ankara: 1998.

ÇAHA, Ömer. **Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**. Çev: Ertan Özensel. Vadi Yayınları,1999.

_____ "Türkiye'de Sivil Toplum ve Sorunları". **Liberal Düşünce Dergisi**. S.10, Ankara:1998.

ÇUBUKÇU, İ. Agah. "Türk Kültüründe Hoşgörü". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya: 1995.

DAĞI, D. İhsan & POLAT, Necati. **Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı**. TDV: Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları, Ankara: 1999.

DAHL, Robert. **Demokrasi ve Eleştirileri**. Çev: Levent Köker. TDV, Ankara : 1993.

Demokrasi Nedir ?. Derlemeler-TDV Yayınları 1. Ankara :1999.

DOĞAN, İsmail. **Değişen Türkiye'de Bilim ve Kültür**. İmaj Yayınevi, Ankara, 1997.

_____ **Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var**. Sistem Yayıncılık, İstanbul: 2000.

_____ **Sosyoloji**. Sistem Yayıncılık, Ankara: 2001

DOĞAN, Lütfi. "İslam'da Dinler Arası Hoşgörü". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya: 1995.

ERDER, Nejat. **Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri**. TUSES Veri Araştırma A.Ş. , Ankara: 1996.

ERDOĞAN TOSUN, Gülgün. **Demokratikleşme Perspektifinden: Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**. Alfa Yayınları. Ankara: 2001.

ERDOĞAN, Mustafa. **Liberal Toplum Liberal Siyaset**. Siyasal Kitabevi, Ankara: 1998.

_____ “Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi”. **Liberal Düşünce Dergisi**. Sayı:10, Ankara:1998.

ERKAN, Canan & ERKAN, H. **Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar** . Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1998.

ERKAN, Hüsnü. **Demokrasinin Kültür Değerleri**. Ege Bölgesi Sanayi Odası. İzmir: 1995.

_____ **Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi**. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları. İzmir: 1990.

ERKUL, Hüseyin. “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi”. Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide ; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000.

EROĞUL, Cem. “Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratikleşme Süreçlerine Katkıları”. A.Ü.S.B.Fakültesi. **İnsan Hakları Merkezi Dergisi**, C.III, Sayı: 4, Kasım 1995.

ERTUĞ, Celal. “Çözümsüz Demokrasi”. Ankara: 1999

FUAT, Memet. **Demokrasi Kültürü**. Adam Yayınları, İstanbul: 2000.

FUKUYAMA, Francis. **Tarihin Sonu ve Son İnsan**. Simavi Yayınları, İstanbul: 1993.

GÖLE, Nilüfer. "80 Sonrası Politik Kültür". Kalaycıoğlu, Ersin & Sarıbay, Yaşar: **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. İstanbul: 2000, s.425.

GÖNEL, Aydın. **Araştırma Raporu: Önde Gelen Sivil Toplum Kuruluşları**. TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul: 1998.

Gönüllü Kuruluşlar Rehberi. Türkiye Çevre Vakfı, Ankara: 1995.

GÜLERYÜZ, Naim. "Tarihten Bir Örnek : Türk Toplumunu". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya:1995.

GÜLMEZ, Mesut. **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**. TODAIE Yayını, Ankara: 1994.

GÜVENÇ, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**. İstanbul: 1984.

"Hayat Mahalleleri'nde Yaşanan 2.5 Ayın Öyküsü". **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Yayınları**, sayı :4, Temmuz 2000.

HOBBS, Thomas. **Leviathan**. Çev: Semih Lim. Yapı Kredi Yayınları 9, İstanbul: 1995.

HUNTINGTON, P.Samuel. **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**. Çev: Ergun Özbudun. TDV Yayınları, Ankara: 1993.

Journal of Democracy, Vol : 6, No : 1, Ocak 1995.

KAHVECİ, Niyazi. **Demokrasi ve İslam**. TDV: Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınlar, No : 2. Ankara:1999.

_____ **İnsan Hakları ve İslam**. TDV: Demokrasi ve İnsan Hakları Projesi Yayınları, No: 3. Ankara: 1999.

KALAYCIOĞLU, Ersin. "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar". Kalaycıoğlu, Ersin & Sarıbay, Yaşar: **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. İstanbul: 2000.

KAPUZUĞLU, Tuncer. "Açılış Konuşması". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları , Antalya:1995.

KARABULUT, Tuncay. **Türk Aydınının Demokrasi ve Sivil Toplum Anlayışları**. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Y.L.Tezi, Konya: 1997.

KARAHAN, Özcan. "Demokrasi, İnsan Hakları ve Hukuk Devleti". Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000.

KARAKAŞ, Ercan. "Açılış Konuşması". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya:1995.

KARAKILÇIK, Yusuf. "Sivil Toplum Örgütleri". Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000.

KEANE, John. **Sivil Toplum ve Devlet**. Çev: E.Akın. İstanbul: 1993.

KELEŞ, Birgen. "Siyasette Hoşgörü". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya:1995.

KONGAR, Emre. **Demokrasi ve Laiklik**. İstanbul: 1995.

KÖSEOĞLU, Nevzat. "Kültür-Kimlik Üzerine". **Türkiye Günlüğü**, Mart-Nisan 1995.

KUZU, Burhan. "Demokrasi ve Resmi İdeoloji". **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, sayı :1-2,Ocak-Haziran 1992.

KYMLICKA, Will. **Çok Kültürlü Yurttaşlık**. Çev: Abdullah Yılmaz. İstanbul: 1998.

"Liderlere Sivil Uyarı". **Finansal Forum**, 25 Ocak 2001.

MARDİN, Şerif. **Makaleler I: Türkiye'de Toplum ve Siyaset**. İletişim Yayıncılık, İstanbul: 1997.

Merhaba Sivil Toplum. Der: Taciser Ulaş. Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10.

METİNER, Mehmet. "Türkiye'de Devlet ve Sivil Toplum".**Yeni Türkiye**, S.18, 1997, s.231-234.

NARLI, Nilüfer & NARI, Yaşar. "Türkiye'de Hemşehri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Bursa Örneği". **Yeni Türkiye**, 1999/ 29-30, s.170-183.

_____ "Sivil Toplum Örgütlerine İlişkin Teorik Yaklaşımlar". **İlim ve Sanat**, 1997, s.46-47.

NEHMAN, Musaoğlu. "Türk Tefekküründe Hoşgörü Anlayışı". **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayınları , Antalya :1995.

NEZİROĞLU, İrfan. "Askeri Müdahaleler ve Birey Özürü Sivil Toplum Örgütleri". **Yeni Türkiye Dergisi**, 18/ 1997, s.307.

OKTAY, Cemil. "Yargı Açısından Kuvvetler Ayrılığı ve Siyasal Kültür". **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**. İstanbul: 2000 .

ORHAN, Gökhan. "Kültür ve Demokrasi". Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara : 2000.

ÖLMEZ, Ziya. **Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları**. Gazi Üniversitesi, S.B.E., Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Y.L.T. Ankara : 1994.

ÖZBUDUN, Ergun; Kalaycıoğlu, Ersin & Köker, Levent. **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**. TDV; Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları, No: 4. Ankara: 1999.

_____ **Türk Anayasa Hukuku**. Yetkin Yayınları, Ankara : 2000.

_____ "Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon": Özdalga, Elisabeth & Persson Sune; **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam**. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul : 1992.

RAIF, B.Kamil & Mollaoğlu, B. Jülide. **Demokrasi Dosyası**. TDV: Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları, Ankara : 2000.

RAIF, B.Kamil. **Türkiye’de İnsan Hakları**. TDV: Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi. Ankara : 1998.

ROUSSEAU, J.J. **Toplum Sözleşmesi**. Çev: Alpagut Erenuluğ. Öteki Yayınevi, Ankara : 1999.

SARIBAY, A. Yaşar. **Siyaset, Demokrasi ve Kimlik**. Asa Kitabevi, Bursa: 1998.

_____ "Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum". Keyman, Fuat & Sarıbay, A. Yaşar. **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**. Vadi Yayınları, Ankara: 1998.

Sendikacılıkta Yeni Yaklaşımlar. USEK Ulusal Demokrat Sendikalar Konfederasyonu Eğitim Dizisi : 1, Ankara : 2001.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban. "Siyasal Demokrasinin İdeal Şartları ve Türkiye". Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara: 2000.

Sivil Toplum İşbaşında. Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara: 2001.

Sivil Toplum. TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul : 1991.

SÖNMEZ, Veysel. **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. Ankara : 1994.

ŞAYLAN, Gencay. **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**. TODAIE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara: 1998.

ŞENATALAR, Burhan. "Yaygın Demokrasi Eğitimi İçin İki Model Önerisi". **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, S.10.

TACİSER, Ulaş. "HYD ve Türkiye'de Örgütlenme Sorunu Üzerine Notlar". **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, S.10.

TAN, Mine. **Toplumbilimine Giriş Temel Kavramlar**. A.Ü., EBF Yayınları 97, Ankara: 1981.

Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'ları. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

"TEGV Öğrencilerinin 23 Nisan Çoşkusu". **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Yayınları**, sayı :3, Mayıs 2000.

TEKİR, Sabri. "Demokrasi ve Çıkar Grupları". **Yeni Türkiye**, S.29-30,1999, s.212-216.

TEZCAN, Mahmut. **Eğitim Sosyolojisine Giriş**. Ankara : 1976.

_____“Türk Kültüründe Hoşgörü”. **Uluslararası Hoşgörü Kongresi Bildirileri**. Kültür Bakanlığı Yayını, Antalya: 1995.

TOURAINÉ, Alain. **Demokrasi Nedir**. Çev: Olcay Kunal. İstanbul:1997.

TUNA, Muammer. “Kültür ve Demokrasi”. Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide; **Demokrasi Dosyası**. Ankara : 2000.

TUNCER, Erol. “Katılımcı Demokrasi ve TÜSIAD”. **Radikal Gazetesi**, 29 Ocak 1997.

TUNÇ, Hasan & AKTAŞ , Hasret. “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”. **Liberal Düşünce Dergisi**, Kış 98, sayı: 9, s.72-85.

TURAN, İter. “ Türkiye’de Demokrasi Kültürü”. **Yeni Türkiye**. S.29-30, 1999.

TURHAN, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri**. İstanbul :1952.

TÜRKKAHRAMAN, Mimar. “Aydınlar, Demokrasi ve Türkiye”. **Yeni Türkiye**. 29-30/1999.

“Türkiye İçin Düşünce Üretiyorlar”. **Zaman Gazetesi**, 14 Kasım 2000.

“Umut 2000 Otobüsleri Deprem Bölgesinde”. **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Yayınları**, sayı 1, 2000.

USLU, Salim. “Demokrasi Serüveni ve Sendikalar”.**Yeni Türkiye Dergisi**, S.29-30, 1999. s.418.

USUL, A. Resul. “Sivil Toplum, Oryantalizm , Demokrasi ve Osmanlı- Eleştirel Bir Yaklaşım” . **Türkiye Günlüğü**, 47/ Eylül-Ekim, 1997.

VARIŞ, Fatma. **Program Geliştirme**. A.Ü.,E.B.F. Yayınları 157, Ankara: 1988.

VERGİN, Nur. "İslam'da Çağdaşlık ve Türk Demokrasisine Geçişte Rolü"; Keyman, Fuat & Sarıbay, A. Yaşar. **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**. Vadi Yayınları, Ankara : 1998.

WALZER, Michael. **Hoşgörü Üzerine**. Çev: Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları, 1998.

"Yaz Etkinlikleriyle 4.000 Çocuk Daha Mutlu, Daha Umutlu". **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Yayınları**, sayı:5, Eylül 2000.

YILMAZ, Aytekin. "Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye". **Yeni Türkiye**,18/ 1999, s.86-97.

YILMAZ, Esmer. **Devrim, Evrim, Statüko**. TESEV Yayınları 7, İstanbul : 1999.

YÜCEKÖK, A.N. & TURAN, I. **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşlar**. TUSES Vakfı Yayınları, İstanbul : 1998.

YÜRÜŞEN, Melih. **Liberal Bir Değer Olarak: Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü**. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 1996.

GÖRÜŞME FORMU

1. Yönetici olduğunuz sivil toplum kuruluşunun
 - Amaçları
 - Faaliyetleri
 - Ulaştığınız hedefler ve yayınlarınız nelerdir?
2. Üyelerinizin etkinliklere katılma yönelimleri nasıl olmaktadır?
3. Faaliyetlerinizde öncelik verdiğiniz konular nelerdir? (insan hakları, çevre, demokrasi eğitimi vs.)
4. Yönetici ve üyelerinin demokrasi ve hoşgörü kavramlarına bakış açıları nedir?
5. Türkiye’de demokrasi sorununa bakış açınız nedir?
6. Üyelerinize ve kamuoyuna yönelik eğitsel etkinlikleriniz ve bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdir?
7. Eğitsel etkinlikler ve hazırladığınız projelerle ilgili olarak diğer sivil toplum kuruluşları ile ilgili işbirliği yönelimleriniz var mıdır?
8. Karşılaştığınız güçlükler ve bu güçlüklerin çözülmesine yönelik önerileriniz nelerdir?

EKLER...

EK I. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. TEGV ESKİŞEHİR
EĞİTİM PARKI

Eskişehir Eğitim Parkı

Fotoğraf 2. TEGV FATİH
EĞİTİM PARKI

Fotoğraf 3. TEGV ÇARŞAMBA
EĞİTİM PARKI

Çarşamba Eğitim Parkı

Fotoğraf: 4

Fotoğraf: 5

TEGV HAYAT MAHALLELERİ

Fotoğraf 6 : TEGV İSTANBUL'A BAKIŞ

7

Fotoğraf: 7/8 TEGV ÖĞRENİM BİRİMLERİ

EK II. TÜRK DEMOKRASİ VAKFI'NIN "DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI
EĞİTİMİ" PROJESİNDE KULLANDIĞI AFİŞLERDEN ÖRNEKLER

demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

TDV

temel hak ve özgürlükler

- yaşama
- düşünce
- vicdan
- inanç
- güvenlik
- öğrenim

demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

TDV

kaderiniz...

hür
irade!

demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

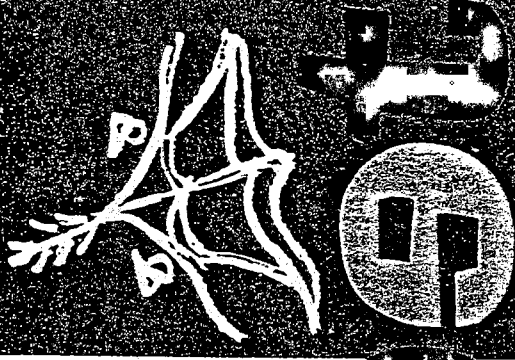
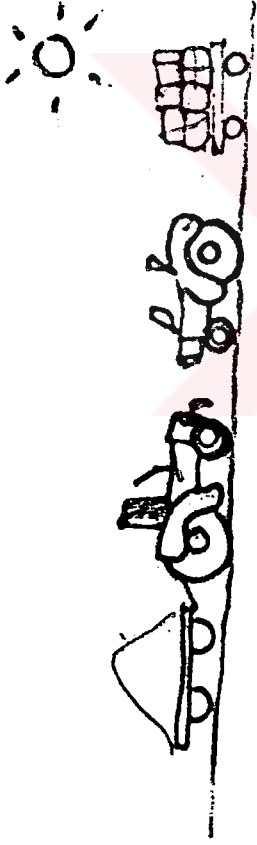
eğitimde
FIRSAT EŞİTLİĞİ

YEKADAST

demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

TÜRK DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI MERKEZİ
T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Üretimde
SULU

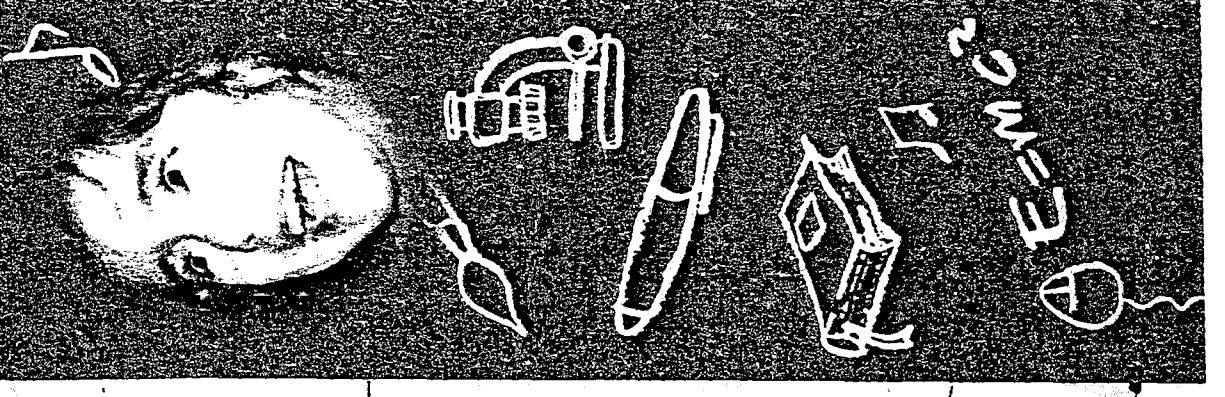
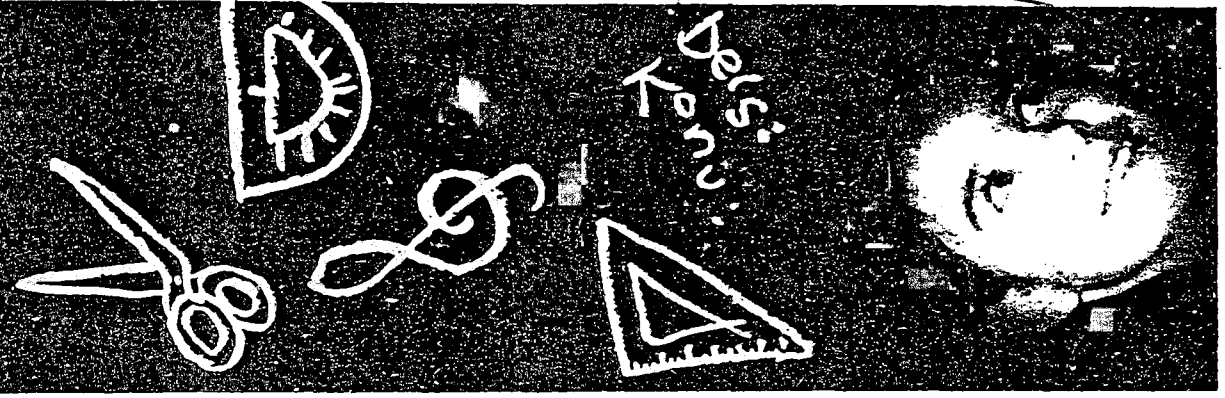
demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

TÜRK DEMOKRASI YAKI
TRAINING FOR SOLUTION

eğitimde eşitlik

farkımız yok
biziz, eşiz
hep okullu, hep kardeşiz

demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

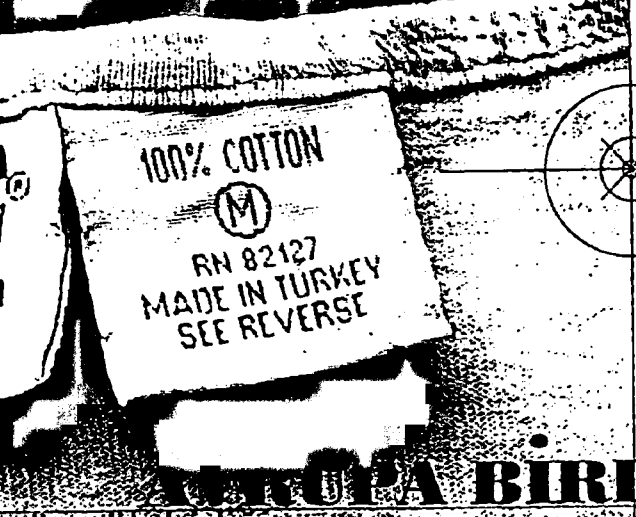

aile içi ve eşitlik

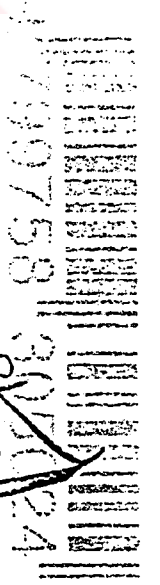
demokrasi ve insan hakları eğitimi projesi

ekonomik özgürlükler

türk malı/
made in turkey

gümrük birliği ve TÜRKİYE

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın kampanyasıyla 3 günde 1.3 trilyon lira toplandı

TEGV, cumhuriyet tarihinin en büyük sivil toplum seferberliği olarak başlattığı "Bir Milyon Çocuk Eğitim Kampanyası"na 3 günlük canlı yayında 1 trilyon 298 milyar 700 milyon lira bağış yaptı. Kampanyaya 10 bini aşkın kişi bağışta bulunurken, rekoru isminin açıklanmasını istemeyen bir işadama 250 milyarla kürdi. 3 günde 25 bin çocuğa ulaşmanın hedeflendiği kampanyaya, beklenenin çok üzerinde bağış yağdı.

Umutlarını gerçekleştiren kampanyası umut verdi

TEGV'nin "Bir Milyon Çocuk Eğitim Kampanyası" için, NTV'de 3 gün boyunca "Umutlarını Gerçekleştirin-Gelecek İçin 23 Saat" adı altında yapılan canlı yayın, önceki akşam 18.00'de sona ererken, kampanya katılmak isteyenler dünden itibaren banka para yatırması sürdürdüler. TEGV Yönetim Kurulu başkanı İbrahim Betil, kampanyaya ilgili şunları söylüyor:

"Canlı yayında 51 bin 948 çocuğa ulaştık. Canlı yayın sonrası 53 bin astık. Türkiye'de diğer projelere doğru ve inandırıcı biçimde anlatılıyor, insanlara şeffaflık içinde örnek veriliyor, en önemlisi, en zor ekonomik şartlar altında dahi toplumun iç dinamikleri hareketlendirilebiliyor. Çocuklar öz konusundakılara bu toplumun hakikate, gerçeklere yaratılabileceğini inanıyorum"

7-16 yaş grubunda Türkiye'nin her bölgesinden çocukları eğitim desteği veriyor.

hedeflediklerini söyleyen Betil'in canlı yayındaki hedefi 25 binmiş. "Bu hedefin çok üstüne çıktığımızı gördüm. Bakanlarımızdan Kemal Derviş (10), Saadetin Tamam (mütevelli) beyimizde, rakamı açıklamak istemiyor), Fikret Onlı (10), Metin Bostancıoğlu (20) ve millerleklili Rüvan Budak (100) çocukla destek verdi. Bizim hedefimiz, toplumun ta kendisi. Siyasilerden de, Meclis'ten de destek alırsak fena olmaz. Ancak, görüşümüz Ankara'da değil, Anadolu'da, İstanbul'da yani toplumun ta kendisinde."

5 yıl sürecek kampanyada her yıl 1 milyon çocuğa ulaşacaklarını söyleyen Betil, "Bunun daha başlangıç olduğunu düşünüyorum. Bu topluluğun çok kısa zamanda, hedeflediğimiz 1 milyon çocukla buluşma gelebileceğimizi düşünüyorum" diyor. Yurtdışında da kampanya ile ilgili destek verdiğini belirten Betil'e göre, aradıkları kaynaklar "bu toplumun içinde ve çok yakınımızda."

Betil, "siyasilerden de destek geliyor seviniz, ama bizim hedefimiz toplumun ta kendisi" diyor.

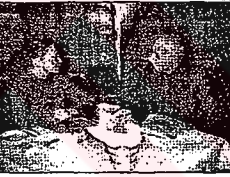
TEGV BAŞKANI İBRAHİM BETİL

Vakfın yurtdışında şansı devletten fazla

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Başkanı İbrahim Betil, başlattıkları "1 Milyon Çocuk Kampanyası"nın tanıtımı için, ABD'de üç günde sayısız görüşme yaptı. Görüştüğü isimler arasında George Soros, Ahmet Erteğün, Arif Mardin, ABD Eğitim-Kültür Başkan Yardımcısı gibi isimler, Dünya Bankası gibi kurumlar vardı. Zeynep Gülsen, İbrahim Betil'e New York'ta görüşti.

■ ABD'de kampanyanız için kimlerle görüştünüz?

- Çeşitli programın yarısı New York'ta, yarısı Washington'da geçti. 15'ten fazla toplantı ve toplu sunumdan oluşan bir çalışma dizisiydi. Amerikan Türk Derneği, Türk Amerikan Business Forum, JP Morgan, George Soros'un başkanlığını yaptığı Open Society Institute, UNICEF, UNESCO, UNDP gibi kuruluşlar. Bunların dışında işi olarak sayın Ahmet Erteğün ve sayın Arif Mardin ile görüştük. BM nezdindeki büyükelçimiz Ümit Fahiye ve eşinin de bir davet verdiler. Bu davete Türkiye'de duyarlı olan ve eğitimle ilgilenen yetkilileri davet ettik. Washington'da sayın Fahriye Kırdar evinde, sayın Talga Çubukcu'nun başkanlığını yaptığı ATAA kuruluşunun organizasyonu, 40 kişinin katıldığı bir toplantıda yine 20 dakikalık bir sunum yaptım. Onun erdinde Üstün Demokratik Enstitüsü'nün Başkanı olan eski büyükelçi Nelson Leşahy ile uzun bir toplantı yaptım. Sonra Dünya Bankası'nın Eğitim ve İnsan Geliştirme Başkanı ile görüştük. Sayın Büyükelçimiz Bekir İlik'in ziyaret ettim ve bilgi verdim. Çok ilgi gösterdi ve biz önerilerde bulunduk.

büyük ilgi geliyor, ama Türkiye'de bu yaş grubunda (7-16 yaş) 16 milyon çocuk var. Oun için bizim hedefimiz bu kampanya ile yıldı 1 milyon çocuğa ulaşabilmek. Bu program çok ayrıntılı olarak hazırlandı ve ihtiyaç duyduğumuz kaynak 5 yıl içinde 71 milyon dolar. Bu büyük rakam tabii.

SİVİLLER SAHİPLENMELİ

■ Sizce Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mi Amerika'da para bulması daha kolay yokse Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın mı?

- Çok zor bir soru soruyorsunuz. Biz Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçasıyız. Ülkenin durumunu biz de etkiliyoruz. Ama biz bazı konularda devletin uygulamalarından bir adım önde olduğumuz için, para bulmamız daha kolay ve şansı elverişli diye düşünüyorum. Bunu da şuna güvenerek söylüyorum. Biz şeffaflığa ve hesap verebilirliğe birinci derecede önem veriyoruz. Devlet şeffaflık değil.

■ Siz devletin bağış kabul etmiyorsunuz. Bunun sebebi ne?

- İki sebebi var: Bir devletten para yardım almak bizim bağımsızlığımızı zedeleyebilir diye düşünüyoruz. İkinci nokta ise, biz Türkiye'deki insanın kendi eğitim sorununu sahip çıkmasını istiyoruz. Sivil insanın sahiplenmesini istiyoruz. Türkiye'de özel sektörün, varlıklı insanların, sokaktaki vatandaşın imkanlarını zorlayarak para vermesini istiyoruz. Devletin yardım alması, toplum "nasıl olsa siz devletten para alıyorsunuz, biz de devletten yardım veriyoruz, o zaman biz vermiyoruz"

Bir çocuk için gereken para 5 yılda 125 milyon

Kampanyaya Türkiye'nin her bölgesinde bulunan çocukların eğitimine katkıda bulunulması amaçlanıyor. TEGV, 5 yılda, 1 milyon çocuğun eğitimine katkıda bulunmayı hedefliyor. Vakfın yaptığı çalışmaların sonucunda bir çocuğa verilen yıllık eğitim desteği 25 milyon lira olarak hesaplandı. Yani 1 çocuk için 5 yılda 125 milyon lira gerekiyor. Kampanyanın tamamını karşılamak için 71 milyon dolar olarak hesaplandı.

Her ay maaşının 20'de birini bağışladı

Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nda işçi olarak çalışan Necat Akpaşar da her ay maaşından 22 milyon lirayı, yani maaşının 20'de birini bağışlamayı kabul etti. Köç İlgililer Okulu'ndan 13 yaşında Ayşe Gökten adlı öğrenci de, bir yarışmadan kazandığı 75 milyon lirayı kampanyaya bağışladı. İspanya'da yaşayan Tülay Akkurt, Malaga'dan İstanbul'a gelip bağış yapacağını belirtti. Akkurt, Türkiye'de hiçbir

EN YÜKSEK PARA DÜŞÜNME BECERİLERİNE

Toplanması hedeflenen 71 milyon doların barçanacağı bazı programlar şöyle:

- Düşünme becerileri: 13 milyon dolar
- Yaratıcılık eğitimi: 11 milyon dolar
- Bilgi teknolojileri: 8 milyon dolar
- Temel dersler: 5 milyon dolar
- Yabancı dil eğitimi: 5 milyon dolar
- Yetişkin eğitimi: 1 milyon dolar
- Küresel katılım: 1 milyon dolar
- Bedensel gelişim: 1 milyon dolar

ASLAN PAYI DOĞU VE GÜNEYDOĞU'YA

- Marmara Bölgesi: 13 milyon dolar
- Ege Bölgesi: 8 milyon dolar
- Akdeniz Bölgesi: 6 milyon dolar
- Karadeniz Bölgesi: 8 milyon dolar
- İç Anadolu Bölgesi: 10 milyon dolar
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi: 24 milyon dolar

Kampanyaya devam ediyor

Kampanyaya katılmak isteyenler, TEGV'nin Garanti Bankası Bağışbaşı Şubesi 6299848 numaralı hesabına para yatırabilecekler. Vakitli www.tegv.org adresi internet sitesindeki "Bağış Yapın" kuruculuğu standıdaki form aracılığıyla da bağışı bulabilecekler.

RENKLER

SERDAR TURGU

serdargut@yahoo.com

Yalılıkak'ı bekleyen tehlik

BENCE Türkiye'nin derece hattı turizm stratejisi var.Büyük kalebel turistik beldelere gip, insan sey fazlalığı ile paralar kazanmayacağıyoruz. Ancak kime sorarsanız, yarımadaya gelecek turistler az paralı oluşunun yolumu bura Orta ve aşığı geliri İngilizleristileri alan elu lir buraya, ucuz olederde işir, minimum harca, kalabalık artıka deasna önce em sonra para kazanmaya başla.

Bu da senenin beş ayı böyledir, yılın geri bölümünde sinek evler herkes.

Paralı turist fazla gelmezlerimara. Çünkü çekmek için deniz, güneş yetiyor.

Başka şeyler olmas gerekimlerin da ne şunu sonra tartışacağız.

Tabii esli yerli turist Bodrum'un can di Haziran 15, Eylül 15 arası busele "mevsim" Para kazanacak zamanla Astında fil li ay. Çünkü para harcama potansiyeli olan iki ayda gelip ne yapacaklarıyıyorlar. Deniz ve güneş gayet tatlı ki önemli için, ama daha da önemli eşinece olmas.

Ayrıca görülmektedir ki isturum böyle edemez.

Bodrum, turizm mevsimini 8-aya çiki hatta 12 ay turist çekmek bir geölmek. Bunu da yapabilir.

Şimdi bu yapılabılır tezeklemlerak da. n şiracılıksız yelmacı turisti?

Buna emd atmadan öne:dünya tren bakmak lazım.

Yarılık adımla felaket olabilir çitiriki. Paralı turist, deniz ve güneş her yerde tir. Lokantamız da illenir bule.

Ancak bu yarımadada hüzümlü başla yerle kurması zor olan bir şey var.Özve çok ter gal yeşem var, deniz kıyılarında çitiriki çabale reğmen halle büyük yerde paşarlı.

Çevreci, tabii seven, burğünlede olan para harçayabilecek insanları sayıya ç çıkıpda.

Asıl onları çekmek lazım bulara

İşte bu noktada Yalılıkak'ınörne mi ortı yor.

Bu tür bir turistin gelebileceği ender ye dir Yalılıkak.

Şimdi marınanın böyle taneyerin gel neler katacağım, neleri de gülerceğini ti gerektiyor.

Bir kere marınanın yapıldığı yer, düny meş batışınan en muhteşem adığı yerle tanesinin tam göbeğinde.

Yalılıkak'ta güneşin batma dünyaca - Bu bir ibaratına değıli, çokşabanc gel tiru seyretmek için. Marınayapılmasa 1 görülmü ortaya çıkacağı kestir.

İkinci, marine var oluşu, tabii şitiriki güzelliğe yer olan buldu emik olir.

Üçüncüsü, marınadan ayrılmaklanan belli bir yıl içinde değıli ayrılmaklılık olan köyü bitirecek. Hem-birlik olacak, deniz ölmeye başlayacak.

Folker de ölmek için işbirleşke diyei edecek gayet tabii.

Dördüncüsü, bu koy dünyada siri i için seçilmiş ender yerlerdenbise tanesidir. Çitiriki rüzgâr, kışdan eme alarmı ko, doğrudur ve eşitlikten açk-şirite stitiriki köm değıli, Marınaya yaparlar koyun kadar olan belümlü köpesciler ve sörk-özüm keşiracılık.

Bunlar olacak ve biz, Yalılıkak'a ge cama gücü olan turisti çekme potansiyeli men keşirbedeçiz.

Onlar başka yerle güdercekler, marın nan yaptılar bence beklediğiyedatir para mayacak (bunun nedenlerini ön yazdım pteşiriki, koyda kolu okuduğında ne ya ramın can daman olan yeriziristi bile ihtimali ortaya çıkacak.

Yatırım yapmaları bu tirolansılık konularınadır. Kendilerini denemeler, i programına dayanarak çalışması-yapması O bilgisayar programı, marına yapı en uygun olan yerle de burasıolduğunu tir muhtemeldir.

Burada tesrarlar konuşuyor. Acaba mizi mi tehlikeye atıyorlar diye soruyorlar. Şimdi düşünün olmalıyız. İki yılınadır yorum. Ben yıllardır dünyamızıtektirim rinde yaşayarak geçirim. Yetmiş, kırk lara, güzel restoranlara gayettabii ki har.

Hatta marına daha uygundur yere i belli de açılacak mağazaların za çok kalı i ben olabileceğim.

Ama tehlike büyük. Benlik işlerde nm iyi niyet açıklamalarıyığıtır.ner Türkiye; bu ülkede kaçır insanın hava yapıldı.

Konu otoritesi görevini tamayapın i tehlike yok diyorsa da açıklanması e şir. Sorumluluğu üstlenir.

Cemiyetimizi Mungan ve Yakar temsil etti

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Türk Demokrasi Vakfı'nın birlikte düzenlediği "Demokrasi ve İnsan Hakları" semineri 26 Nisan - 1 Mayıs 1999 tarihleri arasında Fakülte Konferans Salonu'nda yapıldı. Türk demokrasi Vakfı'nın Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen bu projesi 3 aylık bir hazırlık döneminin ardından Adana'da görev yapan öğretmenler, sendika ve sivil toplum temsilcilerine yönelik 20'şerli gruplar halinde düzenlendi.

Seminer kapsamında Demokrasi ve İnsan Haklarının Temel İlkeleri, demokrasi ve Ekonomi, Kültür ve Demokrasi, Avrupa Birliği ve Globalleşme konularında fakülteden 4 öğretim üyesi aracılığıyla katılımcılara bilgiler sunuldu.

Bu seminerde Cemiyetimizi üyelerimizden Bedii Mungan ve Abdullah Yakar temsil ettiler. Seminer sonunda katılımcılara Türk demokrasi Vakfı Koordinatörü Kamil Raif'in de bulunduğu bir ortamda katılım belgeleri verildi.

Bu arada Türk Demokrasi Vakfı Proje Sorumlusu Kamil

B.Raif ve Proje Asistanı Beria Jülide Mollaoğlu, Cemiyetimize gönderdikleri teşekkür yazısında, "Vakfımız tarafından yürütülen (Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi)'nin Adana'da

uygulanması sırasında projemizin yerel basına tanıtılmasındaki yardımlarınıza ve projemize göstermiş olduğunuz ilgiye en içten teşekkürlerimizi sunarız" dediler.

Türk Demokrasi Vakfı'nın düzenlediği "Demokrasi ve İnsan Hakları" konulu seminere katılanlar toplu halde

KTÜ'de Bu Hafta

Karadeniz Teknik Üniversitesi Haftalık Haber Bülteni

TARİH: 21-27 Haziran 1999

www.ktu.edu.tr

SAYI: 64

"Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi" Konulu Eğitim Programı İİBF'de Bugün Başlıyor

Türk Demokrasi Vakfı'nca Türkiye'de toplum kesimlerini demokrasi ilkeleri ve insan hakları konusunda eğitmek ve demokrasinin bir yaşam biçimi haline gelmesine yardımcı olmak amacıyla hazırlanan, Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu MEDA-Türkiye program kapsamında desteklenen "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi" KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde bugün (21 Haziran 1999) başlıyor. 20'şer kişilik gruplar halinde vatandaş ve ilköğretmen kategorilerinde toplam 4 sınıfta yürütülecek ve 4 gün sürecek projede, Prof.Dr. Hasan ÖZYURT "Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği, Dünya Ekonomisi ve Globalleşme", Prof.Dr. Ersan BOCUTOĞLU "Demokrasi ve Ekonomi, Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme, Serbest Pazar Ekonomisi, Rekabetin Faydaları", Prof.Dr. Orhan ÇİFTÇİ "Kültür ve Demokrasi, Kültürel Çeşitliliğin Faydaları, Ortak Kültür ve Bireysel Kültür, İslam ve Demokrasi" Yrd.Doç.Dr. Halil KALABALIK "İnsan Hakları ve Demokrasi'nin Temel İlkeleri" konularında bilgi verecekler. Eğitim programına katılan kursiyerlere Türk Demokrasi Vakfı'nca sertifika verilecek.

YENİ BİNYIL

MART 2000 ÇARŞAMBA

FIYATI: 125 BİN LIRA

İl il insan hakları dersi

Pırl Bolel

Türk Demokrasi Vakfı'nın (TDV), Avrupa Birliği'nin (AB) katkılarıyla, gerçekleştirdiği "Demokrasi ve İnsan Hakları" eğitim projesinin ilk aşaması 29 ilde tamamlanmıştı. Projenin kapsamı, 27 ilde; Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Malatya, Mersin, Muğla, Sivas, Trabzon, Urfa'da "Demokrasi" ve "İnsan Hakları" konusunda eğitim verildi.

Projenin Asistanı Jülide Moluoğlu, "Kursların birinci aşamasını başarıyla tamamladık. Yüzde

40'ı kadın, yüzde 60'ı erkek olmak üzere yaklaşık bin 800 kişi kurslara katıldı. Gittiğimiz illerde kaymakamlar ve köy muhtarlarından da kurslara katılanlar oldu" dedi.

Projenin hazırlıkları

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi'nin TDV tarafından 1996 yılında AB'ye sunulduğuna, AB tarafından ise 1998 yılında onaylandığını söyleyen Mollaoğlu, "On hazırlıkları iki sene süren projesinin toplam süresi 19 ay olarak belirlendi. İlk 9 ay personel ve eğitim malzemeleri hazırlandı. Bunlar kursiyerlerin kullanımı için hazırlanan, kurs konularını özlü olarak anlatan el kitabı, broşür, afiş ve benzeri malzemelerdi. Sonraki 9 ayda ise kurslar verilmeğe başladı" dedi.

27 ilde düzenlenen kurslarda, bu illerin İdari ve İktisadi Bilimler Fakülteleri'nde görevli yaklaşık 100 öğretim üyesi, vatandaşlara ve ilkokul öğretmenlerine eğitim verdiler. Ayrıca bu illerde faaliyet gösteren işçi sendikaları, meslek kuruluşları, buralar, tarım birlikleri, demokrasi ve insan hakları konusunda etkinlikte bulunan sivil toplum örgütleri, ulusal ve yerel kuruluşlar, gerek kursiyer yurttaşların belirlenmesi, gerekse eğitimi ilgilendiren konularda projeye katkıda bulundular.

'Demokrat Sertifikası'

Vatandaşlar ve ilkokul öğretmenleri için ayrı ayrı düzenlenen kurslar, iki gün sürdü. Bazı illerde kurslar birçok kez tekrar edildi ve toplam 100 kurs ger-

çekleştirildi.

Kursu başarıyla tamamlayanlara "Önder Demokrat Sertifikası" verildi. Kursta devam edebilmek için zorunlu masrafları projeden karşılanan katılımcılar, 20 kişilik eğitim gruplarına ayrıldı. Bu aşamalarda Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) da projede etkili oldu. MEB ilkokul öğretmenlerinin ayarlanmasında, YÖK ise üniversitelerin ve öğretim görevlilerinin ayarlanmasında yardımcı oldu. Temmuz ve Ağustos aylarında ise yaz tatili için kurslara ara verildi.

AB bu proje için Türkiye'ye, 250 bin Euro (yaklaşık 136 milyar Türk Lirası) yardımda bulundu. TDV ise 50 bin Euro (yaklaşık 28 milyar Türk Lirası) finansal katkıda bulundu.

Gönüllüler aranıyor

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) yetişkinlere okuma yazma öğretecek gönüllüler arıyor. 1996 yılından bu yana uyguladığı İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı Programı ile çalışmalarını sürdüren AÇEV, Ulusal Eğitime Destek Kampanyası çerçevesinde İstanbul Pendik ve Güngören'de 3-19 Eylül 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilecek eğitim semineri için 21 yaşını doldurmuş, en az lise mezunu gönüllülerden destek bekliyor.

1993'te kurulan AÇEV, dört yıldır uyguladığı İşlevsel Yetişkin Okuryazar Programı ile 20 bin yetişkine okuma yazma öğretti, 970 gönüllü öğretici yetiştirdi. Halen 10 milyon yetişkinin okuma yazma bilmediği Türkiye'de daha fazla kurs açabilmek ve daha çok yetişkini okur-yazar yapabilmek için gönüllü desteğine ihtiyaç duyuluyor.

Gönüllü adaylarının en geç 20 Ağustos tarihine kadar AÇEV'in 0212 234 02 00 numaralı telefonuna başvurması gerekiyor.

AÇEV
DOKÜMANLARI MERKEZİ